

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Behag at læse Omslagets Indvendige Sider!

VEJLE-AMTS-AARBØGER

UDGIVNE AF
VEJLE-AMTS-HISTORISKE-SAMFUND

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

Som dybest Brønd gi'r altid klarest Vand
og lifligst Drik fra dunkle Væld udrinder,
saa styrkes Slægtens Marv hos Barn og Mand
ved Folkets Atp af dybe, stærke Minder.
Din egen Dag er kort, men Slægtens lang;
læg Øret ydmygt til dens Rod fornedet:
Aartusind toner op i Graad og Sang,
mens Toppen suset imod Evigheden!

Di søger Slægtens Spot i stort og smaat,
i Flinteoksen efter Harvens Tænder,
i Mosefundets Smykke, plumpt og raat,
i Kirkens Kvadre, lagt af brede Hænder.
Hver skimlet Skrift, hver skjoldet Alterbog
har gemt et Gran af Slægtens De og Vaade;
nu skal de røbe mig, hvad Vej jeg drog,
og løfte mig en Flig af Livets Saade.

Endnu en Stund, saa dræet den danske Rug,
mens Lærken trilet og Graagøge kukke.
Du Pusling, Land, som hygger dig i Smug,
mens hele Verden brænder om din Dugge,
mod dig vort Haab og Manddomsdrømmen gaar,
naar Landsbyklokken signer dine Strande,
naar Aftenrøden højt i Skyen staar
og sænker Fredens Korstegn paa din Pande.

Lad mig kun slagre hen som Blad i Høst,
naar du, mit Land, min Stamme, frit maa leve,
og skønne Sange paa den danske Røst
maa frie, stærke Sjæle gennembæve.
Da staar en ny Tids Bonde paa sin Toft
og lytter ud mod andre Lærkesange,
mens Himlen maler blaat sit Sommerloft,
og Rugen gulnes tæt om Dig og Dange.

Jeppe Aakjær.

HOVEDGAARDEN »HASTRUP«

I THYREGOD SOGN

BIDRAG TIL DENS HISTORIE

VED HANS KAU

I Følge Traditionen paa Stedet skal Hastrup oprindelig have været et befæstet Slot, der laa paa en Holm i Hastrup Sø. Dette stemmer ogsaa med Historiens Vidnesbyrd. Men Borgen var dog allerede gaaet til Grunde i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede; thi den Gang var kun »Voldstedet« tilbage. Da Pontoppidans »Danske Atlas« udkom, saas endnu Resterne af en Stenbro, som havde ført fra det faste Land over til Holmen i Søen. Men alle disse Rudera er nu forsvundne. Kun Holmen ses endnu. Den udgjør et Areal af 1 til 1½ Skjæppe Land, og Søen, hvori den ligger, udgjør 35 Tdr. Land. Talrige Fortællinger og Sagn, der til Dels hører til de vandrende, knytter sig til den gamle Borg i Søen og lever endnu i Befolkningen. En Del foreligger ogsaa i trykt Form.¹⁾

Senere laa Hastrup Hovedgaard midt i en grøn Eng, nordvest for Søen, paa et højt Punkt, »Rugbjerg« kaldet, hvor der var dybe Vandgrave saavel om Ladesom Borgegaard og ved Indkjørslen en Lænkebro. Voldgraven Øst for Gaarden dannedes af en af Skjernaens mange Biarme, der kommende fra Øst gjennemløber Rørbæk og Hastrup Søer, midt imellem hvilke

¹⁾ Danmarks illustrerede Almanak for 1856. Redigeret af Claudius Rosenhof.

den driver Hastrup Mølle, og efter Udløbet af Hastrup Sø snoer sig forbi Hovedgaarden. Øst for Gaarden og Nord for Søen laa og ligger endnu en gammel Egeskov paa c. 100 Tdr. Land, der nu kun nærmest er Egekrat, men som efter Sagnet i gamle Dage skal have indeholdt saa store Træer, at Egebjælkerne i Thyregod Kirke skal være »skovede« der.

Det første man véd om Hastrups Ejere, er, at Gaarden omkr. Aar 1400 ejedes af en Adelsmand, Væbner Tøste Nielsen af Fløndergaard, Flønder Sogn ved Lemvig, og hans Hustru Inger. Men allerede i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede solgte Tøste Nielsen Hastrup med alt dets tilhørende Gods til Peder Lykke, den senere berømte Ærkebiskop i Lund.

Peder Lykke, født 1359, var af Billernes Æt og Søn af Jon Nielsen Bille af Solbjerg og Christine Pedersdatter af Slægten Lykke, hvis Familienavn han antog. I sit 15de Aar var han Kannik i Roskilde; senere studerede han ved Universitetet i Paris, hvor han tog Magistergraden. I 1380 var han kommen hjem og 5 Aar senere blev han Ærkedegn ved Roskilde Domkapitel. Dronning Margrethes Ven og politiske Raadgiver Biskop Peder Jensen Lodehat førte ham ind i det politiske Liv og i Aaret 1404 blev han sendt til England for at bringe en ægteskabelig Forbindelse i Stand mellem Erik af Pommern og Philippa af England, hvilket vanskelige Hverv han løste med overlegen Dygtighed. I 1409 blev han valgt til Biskop i Ribe, og i 1414 drog han i Forening med Biskop Johan Skondelev i Slesvig til Constanz som den danske Gejstligheds Repræsentant paa det berømte Koncilium, hvor han kom til at spille en fremtrædende Rolle. I 1418 blev han efter Kongens Ønske kaldet til Ærkebiskop i Lund. Her blev hans Navn særlig knyttet

til det sidste store Provincialkoncilium, som afholdtes i Danmark, nemlig i Kjøbenhavn. 1425. Den paa dette Møde vedtagne Synodalforfatning blev gjældende Lov for den danske Kirke indtil Reformationen. I 18 Aar stod Peder Lykke i Spidsen for Ærkestiftet i Lund og vandt sig her ligesom i Ribe stort Ry for praktisk Dygtighed og Virkesans. Han døde 1436 og blev begravet i det Kapel ved Lunds Domkirke, som han selv havde ladet bygge paa Kirkens søndre Side. I Ribe Bispekrønne kaldes han »en ædel Mand, lærd og forstandig« og Sorø Gavebog kalder ham »en Mand af høj Herkomst og stor Klogskab.«¹⁾

Ærkebiskop Peder Lykke skjødede i 1419 til Biskop Christiern og Biskopsbordet i Ribe sit Gods i Gamle-Hasdorp med et Voldsted, hvorpaa Hastrup Slot havde ligget, imod at der daglig holdtes Sjølemesse i Domkirken for ham, Tøste Nielsen og dennes Hustru Inger:

Vidisse af Ærkebiskop Peder Lykkes Gave-Brev til Ribe Domkirke paa Hastrop med mere Gods 1419.

Jens Thamesøn, Jens Moghenssøn, Landtzdommer y Nøre Jutthlandt, Jens Schriffwer Landtz tyng Hører ibidem, Johan Brockenhus tiill Lierbeck, Niels Moghensøn Slottz Fogitt paa Haldt, och Her Peder Seffrensøn Fogitt paa Skiarne gjør viittherliigt, att Aar effther Gudtz Byrdt MDXLIIII. Leffwerdag nest for Jull vor skiickett Erlig oc Velbyrdiiig Mandt Erick Skramm tiill Hastrop, oc lodt lesse ett gammellt Latins Breff met fem henggindis Indtzegill, lydindis saa paa Danske Ordt fraa Ordt, som her effther schreffwet staar etc. Alle Mendt, thette Breff siier, helsze Wii Peder met Gudtz Naade Erckibiscop y Lundt,

¹⁾ Dansk biografisk Lexikon X. 521.

Sueriigs Fyrste og Pauens Legatth, ewindeliigh met wor Herre. Thet skulle alle Mendt wiide, som nu ere oc kómme skulle, att wy aff etht veberaadt Hugh oc Sindt, tiill wore Sieles, Tøste Nielsens aff Flynder oc hans elskeliige Hustrues Fru Ingerdtz Sieles Lege-dom, haffwer giiffwett, skiødt oc frilliighen affhendhett indt tiill wor Hederliige Broder vdj Christo Her Christiern aff samme Naade Biscop vdi Riibe oc hans Efftherkommer for etht Riiber Kierckes Biscopeliig Bordt alt vortt Godz y gamble Hasdorp, met ett woldt stedt, paa huiliken Hastrop Slott byggitt veriitth haffwer, met alt vortt Godtz, som tiil samme Slott liiggindis er, rørindis och vrørindis, votth oc tiwrth, intthet aldeelis vndtagenn, Item alt wortt Godtz y Jelinghsøssell, som er II. byggede Gorde y Tyrgolundt, Item tre byggede Gorde vdi Thyrgodt By, Item en bøggett Gordt kaldiis Aalbeck, Item en byggith Gordt kaldis Vester Lundt, Item III. øde Gorde y Hønskoiff y Thyrgo Soghen, Item II. øde Gorde y Vlderop y Vlderup Soghen, Item en øde Gordt kaldis Ulderop Gordt y Brandle Soghen, oc IIII. øde Gorde y Lystrop Soghen oy Lower syssell liiggindis, met alle oc huer thette forscreffne Godtzes tiilliiggelsze rørindis och vrørindis, voetth oc tiwrth, inthet aldelis vndtaghen. Huilcket Godtz wy kiøpt hawer aff welbyrdiige Mandt Thøsthe Nilssøn y Flynder, Webner, som the Breffue, ther paa giortth er, indholder, metth all then Rett, wy tiill forscreffne Godtz, oc meth huis Breffue oc Bewiisseninger wy ther paa haffwer aff forscreffne Thøsti, tiil ewindeliig Eye eye skullindis, Dog metth sodane Skiell og Wilkor, at forscreffne Her Christiern Biskop vdj Riibe och hans efftherkommere skall for vore Sieles, forscreffne Thøste Nielsøns oc hans elskeliige Hustrues Frue Ingerdtz Sieles Saliighedt tiil ewiig Tiidt lade siige en dagliigh

Messe mett andre gode Gerninger vti Riiber Kiercke, effther som thi breffue, ther paa giortt er, vdiuisser, thiill hvis viithnesbyrdt haffue wy ladetth hengtt wor Secret meth wore Hederliige Brøders Ingzegelle neden for thette wortt obne Breff, som er Her Boo aff Aarhus, Jens aff Roskiildth, Lage aff Wiborg, oc Jens aff Otthensze, aff samme Naade Biiscopper. Giiffuet y Kiøbinghaffn anno Domini MCDXIX. Sancti Johannis ac Pauli Mortiris Dag. In cujus rei testimonium sigilla nostra presentibus inferius impressa.

Uden paa skrevet:

Wiiditz aff Biscop Peder Erckibiscop y Lund hans Gaffue Breff, met huilckett han haffuer giiffuit Hastrup met miere Godtz tiil Riiber Dom Kircke Anno 1419¹⁾.

Biskop Christiern eller Biskop Christen Hemmingsen var en Sjællænder, født omtrent 1378. I en ung Alder blev han Domprovst i Roskilde, i hvilken Stilling han nævnes allerede 1405. Efter ovenomtalte Peder Lykkes Forflyttelse fra Ribe til Lund blev Christen Hemmingsen dennes Efterfølger som Biskop i Ribe. Han var Deltager i det danske Kirkemøde i Kjøbenhavn 1425 og skal ogsaa en Tid have været dansk Afbud ved Kirkemødet i Basel. Som Rigsraad overværede han Daidens Fredsmøder, og han var med ved Christoffer af Bayerns Kroning, som fandt Sted i hans egen Domkirke i Aaret 1443. I Domkirkens store Taarn stiftede han 1438 et Kapel, og Ribe Bispestol skal han have skaffet meget Gods. Han maa være død i Aaret 1454²⁾.

Biskop Christiern beholdt dog kun Hastrup et Aars-tid, idet han allerede 1420 afhændede Gaarden til den bekjendte Rigsraad Morten Jensen Gyrstinge.

¹⁾ Gavebrevet af 26. Juni 1419 er trykt i Danske Magasin III., Pag. 268—70.

²⁾ Dansk biografisk Lexikon 7, 323.

I Morten Jensen Gyrstinge fik Hastrup en berømt Ejer. Som Navnet viser, stammede Slægten Gyrstinge fra Byen af samme Navn i Sjælland, Alsted Herred, og var af sjællandsk Uradel. Vaabnet: Oprindeligt to krydslagte Pile, dog alt ved Aar 1400 2 skraat udefter staaende blaa Pilejern over 3 af rødt, gult og blaat sammensatte Regnbuer i hvidt; — 2 røde Hvessehorn hvert besat med et blaat Pilejern. Slægten er forlængst uddød¹⁾.

Morten Jensen Gyrstinge var født 1379 og var Søn af Jens Gyrstinge, Landsdommer i Sjælland. Allerede 1411 vidnede han som Ridder i Kolding om, hvorledes Enkehertuginde Elisabeth af Slesvig havde lovet at overgive Dronning Margrethe Flensborg. Da Byen kort efter virkelig kom i de Danskes Hænder, blev han nøje knyttet til den som Stadens Hovedsmand, senere tillige paa den stærke Borg, som Kong Erik havde ladet opføre paa Mariebjerget udenfor Flensborg. Det er et Vidnesbyrd om Morten Jensen Gyrstinges store Dygtighed, at han kunde blive siddende som Lensmand her paa en saa udsat og vigtig Post, saa længe Byen var dansk. Ofte blev der ført Klage over ham af de holstenske Grever, mens Byens Borgere derimod satte Pris paa ham og optog ham i deres Gilder. Overalt, hvor der med Ord skulde værnes om Sønderjyllands Danskhed, var Morten Gyrstinge altid parat, saaledes baade 1421 paa Viborg Landsting og 1424, da Kejser Sigismund havde sendt sin Kommissær herop for at undersøge Sagen. Men ligesaa beredvillig viste han sig, da det gjaldt at forsvare den danske Sag med Vaaben. Det første Hovedangreb paa Flensborg i Aaret 1427 modstod han i Forening med sin Svoger Biskop Gert Gyldenstjerne af Børglum, og

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 109.

selve Hertug Henrik maatte lade sit Liv under Stormen paa Byen. Anderledes gik det i 1431, da fik Holstenerne Staden i deres Magt ved Forræderi, men Morten Gyrstinge forsvarede, atter sammen med sin Svoger, den krigerske Børglum Bisp, Borgen et halvt Aar igjennem, og det var først da Hanseaternes Flaade havde spærret Flensborg Fjord og alle de belejredes Levnedsmidler vare slupne op, at han den 7. September sidst bemeldte Aar overgav dette Danskhedens sidste Bulværk i Mellemslesvig.

Imidlertid havde Morten Jensen Gyrstinge paa den Tid alt længe været Medlem af det danske Riges Raad og i denne Egenskab deltaget i alle politiske Forhandlinger. I 1419 havde han medbeseglet Forbundet med Polen og i 1423 Forbundet med Hansestæderne. I de følgende Aars Forhandlinger med Holstenerne Hansestæderne og de misfornøjede Svenskere træffe vi ligeledes Morten Gyrstinges Navn allevegne. Da Danmarks Stormænd begyndte at vende sig mod Erik af Pommern, synes Morten Gyrstinge at have staaet paa Kongens Side, som benyttede ham til Mægler overfor de misfornøjede; men da Rigsraadet tog de afgjørende Skridt, indkaldte Christoffer af Bayern og opsagde Erik Troskab, træffe vi baade Morten Jensen Gyrstinge og hans Broder Navne Jensen Gyrstinge Biskop i Odense, blandt de øvrige, og i 1440 maatte Flensborgs gamle Forsvarer medbesegle den Arveforlening paa Slesvig, som betegnede den fulde Opgivelse af Erik af Pommerns Kamp. Under Christoffers Regjering hører vi saa godt som intet om Morten Gyrstinge. Den 28. April 1448 afgik han ved Døden og blev begravet i Roskilde Domkirke, hvor hans Gravsten endnu findes.¹⁾

¹⁾ Dansk biografisk Lexikon, II, 417—18.

Fra Morten Jensen Gyrstinge gik Hastrup i Arv til hans Søn, Oluf Mortensen Gyrstinge, der ligesom Faderen var Rigsraad og tillige Landsdommer i Jylland. Han var gift med Johanne Lykke. Yderligere véd jeg ikke noget om ham.

Oluf Mortensen Gyrstinge og Johanne Lykkes Søn var Folmer Olufsen Gyrstinge, som arvede Hastrup efter Forældrene. Folmer Gyrstinge døde ugift 1520 og han var den sidste Mand af sin Slægt.

Efter Folmer Olufsen Gyrsting arvede hans Søster Anne Olufsdatter Gyrsting Hovedgaarden Hastrup. Hun blev gift med Peder Skram til Voldbjerg, Hee Sogn, Hind Herred, og tilførte ham Gaarden. Peder Skram hørte til Slægten Skram med Stihagen, var egentlig af Slægten Fasti, men opkaldt efter sin Morfader, hvorfor hans Afkom beholdt Navnet Skram. Vaabnet: En tretrinnet rød Stormstige i hvidt — en halv sort Morian med hvidt Baand om Hovedet. Slægten er forlængst uddød.¹⁾

Peder Skram var ellers en temmelig ukjendt Mand. Hvem hans Forældre var og naar han er født, har jeg ikke kunnet finde. Heller ikke véd jeg, hvilket Aar hans Hustru er født eller hvad Aar hun og Peder Skram har holdt Bryllup. Deres respektive Dødsdage kjendes heller ikke. Rimeligvis har de boet paa Voldbjerg.

Efter Peder Skram og Anne Olufsdatter Gyrsting gik Hastrup i Arv til deres Søn Erik Skram²⁾. Denne er formodentlig nok født paa Voldbjerg, men hans Fødselsdag kjendes ikke. Han maa være født i Slutningen af det 15de eller lige i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede og har haft Bopæl paa Hastrup. I Mod-sætning til sin Fader er Erik Skram en temmelig

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 267.

²⁾ Dansk biografisk Lexikon, 16 B, 79.

kjendt Mand. I 1528 nævnes han blandt de Adelsmænd, der skulde følge Kongen ind i Hertugdømmerne. Næste Aar d. 8de August holdt han Bryllup med Måren Lauridsdatter Løvenbalk, en Datter af Laurids Mogensen Løvenbalk til Tjele og Maren Bille, Søster til den berømte Biskop Ove Bille i Aarhus. Brylluppet stod paa Hastrup. Fra 1546—58 var han Landsdommer i Nørrejylland og forlenet med Holstebrogaard.

Omtrent ved Aar 1536 døde Maren Lauridsdatter Løvenbalks Broder, Mogens Lauridsen Løvenbalk til Tjele, og denne Gaard tilfaldt nu hans Søster og Svoger paa Hastrup. Mogens Lauridsen Løvenbalk¹⁾ var 1523 bleven forlenet med Nørlyng Herred og færdedes 1525 i Skotland, hvor han som Frederik d. 1stes Sendebud modvirkede Christian d. 2den. 1529 var han som Skibschef Deltager i Mogens Gyldenstjernes Tog til Akershus. Under sit Ophold i Skotland blev han bekendt med en skotsk Adelsdame, Genete Jacobsdatter Cragengelt²⁾, beslægtet med Greverne af Montrose, hvem han førte med sig til Danmark. Med hende avlede han to Børn, en Søn og en Datter, men synes iøvrigt at have behandlet hende som sin Slegfredviv. Hun havde saaledes aldrig spist ved hans Bord, og da han døde, efterlod han hende vel en ret betydelig Formue i Løsøre, men Gaarden Tjele overdrog han til Erik Skram, da hans Børn med Genete Cragengelt ikke anerkjendtes for ægtefødte.

Erik Skram fik imidlertid megen Bryderi af den Arv, som dér var tilfalden ham. Hans Hustrus Brodersøn Knud Mogensen vilde nemlig hævde, at han havde Arveret til Gaarden, og da Erik Skram bestred baade hans ægte Fødsel og hans Arveret til Tjele, opstod

1) Dansk biografisk Lexikon, 10 B, 589.

2) D. b. L., 4 B, 99.

per i Aaret 1557 en fortrædelig Proces om den Sag¹⁾. Knud Mogensen søgte ved Vidnesbyrd fra Skotland at bevise, at hans Forældre var blevne ægteviede d. 31te August 1525 i Robert Bartons Hus i Leith²⁾. Dommen gik dog Knud Mogensen imod, maaske nærmest fordi han ikke i rette Tid havde hævdet sin Arveret, og Erik Skram beholdt Tjele, men maatte selv 12te beedige, at han i sin Tid rettelig efter Loven tog Arv efter sin Hustrus Broder³⁾.

Erik Skram døde 30te April 1568 paa Hastrup.⁴⁾ Men Striden fortsattes efter hans Død mellem hans Børn og Knud Mogensen. Denne sidste fik nemlig senere af Universiteterne i Wittenberg og Kjøbenhavn gunstige Erklæringer om Gyldigheden af Ægteskabet mellem Forældrene, og ved Frederik den 2dens Mellekomst gik Erik Skrams Børn 1571 ind paa, at Knud Mogensen maatte føre Løvenbalkernes Vaaben. Denne Indrømmelse fik Genete Cragengelt dog ingen Glæde af; thi hun var død allerede 1567. Hun havde efter Mogens Lauridsen Løvenbalks Død kjøbt Harlevholm i Framlev Herred og ægtet en borgerlig

¹⁾ D. b. L. 10 B, 589 og 4 B, 99.

²⁾ Robert Barton var en ivrig Tilhænger af Christian d. 2den, saa hans Hus var et mærkeligt Sted at holde Bryllup for Frederik d. 1stes Sendebud.

³⁾ Efter Forældrenes Død fik Erik Skrams og Maren Lauridsdatter Løvenbalks Søn, Jørgen Skram (1534—92) Tjele. Han var en af Landsdommerne i Nørrejylland og Rigsraad og i det hele en fremragende Mand i sin Tid. Han har ladet opføre den endnu staaende, anselige Hovedbygning paa Tjele (1585), ligesom han, der var en driftig og duelig Godsejer, ogsaa foretogede, afrundede og forbedrede Gaardens Tilliggende. Han døde gift, men barnløs, idet hans to Børn var døde i Barnearene.

Dansk biografisk Lexikon 16, 82.

⁴⁾ Norden om Hastrup ses Resterne af en gammel Vej, som kommer fra Brande Sogn, og som efter at være ført over Aaen ad et Vadested, løber Øst paa gjennem Egeskoven og skjærer Ris-Kolle-morten Vejen i Sogneskjellet mellem Nykirke og Givskud Sognene. Den kaldes af Bøerne »Skrams Vej« og skal være anlagt af én af Skrammerne paa Hastrup, men hvem af dem det er, som har anlagt Vejen, derom er Meningerne delte, idet nogle nævner Peder Skram og andre Erik Skram. Og om selve Vejen siger nogle, at det har været en Jagtvej for Skram paa Hastrup til Skovene omkring Jelling og Vejle, andre siger, at det har været en Hovvej, som Bønderne fra Byerne Bjerlev, Ildtved og Hvejsel m. fl., som den Gang skulde have hørt under Hastrup, benyttede, naar de skulde paa Hovarbejde hos Skram paa Hastrup.

Mand ved Navn Hans Skriver. Hendes Grav findes i Harlev Kirke. Paa Ligstenen kaldes hun »ærlig og velbyrdig Frue«; men ingen af hendes Mænd nævnes¹⁾.

Ved Erik Skrams Død arvede hans ældste Søn, Jacob Skram, Hastrup. Om denne, der kun overlevede Faderen i knap to Aar, véd jeg intet at meddele ud over, hvad hans Ligsten, der endnu den Dag i Dag sidder i Korets nordre Mur i Tyregod Kirke, beretter:

»Under Thenne Sten Hery Tyvrgvo Kiercke Ligger Begraffuet Erlig och Welbyrdig Mand Jacob Skram Til Hastrup Erickis Søn Christeligen Heden Sofud I Herren Her Paa Syn Gaard Hastrup Dend 23. Dag Marty Aar 1570 Hvis Alder Wor 37 Aar Minder 6 Wger Gud Gifve Hannum Med Alle Trochrisne En Gledelig Opstandelse].«

Paa Stenen er udhugget en Ridder i fuld Rustning, omgivet af adelige Vaaben. Da »Danske Atlas« udkom, fandtes der over Stenen en Træ-Pyramide med Indskrift, som allerede den Gang for største Delen var ulæselig.

Det synes at fremgaa af Indskriften og Ligstenens Plads, at Jacob Skram ligger begravet i Koret i Thyregod Kirke. I saa Fald maa vel den Skramske Familie endnu ikke den Gang have haft det hvælvede Ligkapel paa den søndre Side af Kirken, som senere omtales.

Jeg mener ganske bestemt et Sted at have læst, at den Birkeret, som senere hørte til Hastrup og endnu tilhørte Gaarden, da »Danske Atlas« udkom, har den faaet i Jacob Skrams Tid; men det er mig i Øjeblikket ikke muligt at huske eller finde, hvor jeg har set det.

Jacob Skram var ugift, og efter hans Død gik Hastrup i Arv til hans yngre Broder Laurids Skram²⁾. Han var født d. 9de Juni 1530 og var d. 5te September 1557, 27 Aar gammel, bleven gift med Maren Bille

¹⁾ Genete Cragengelts Historie er som bekjendt bleven behandlet af Forfatteren H. F. Ewald i en Roman: »Den skotske Kvinde paa Tjele«.

²⁾ D. b. Lex. 16 B, 82.

(f. 6te Juli 1537), en Datter af Claus Bille til Lyngsgaard i Skaane. Denne var en af de mest fremragende Medlemmer af den skaanske Adel paa Frederik d. 1stes og Christian d. 3dies Tid, saavel paa Grund af sine store Godser og uhyre Rigdom som paa Grund af sin retskafne, dygtige og energiske Karakter. Han udmærkede sig ved sin Tapperhed paa Christian d. 2dens store Tog til Sverige og blev derfor Ridder 1520. Senere blev han dansk Rigsraad. Af Frederik d. 1ste forlenedes han med Bohus Slot og viste paa denne vigtige Post stor Iver for Frederik d. 1stes og Christian d. 3dies Sag. Han døde 1558.

Ved sit Ægteskab med Maren Bille kom Laurids Skram altsaa ind i en anselig og indflydelsesrig Slægt. Erkebiskop Torben Bille i Lund var hendes Farbroder, og den berømte Astronom Tyge Brahe var hendes Søstersøn, og mange andre berømte Mænd og Kvinder hørte til Slægten. Det mærkedes da ogsaa snart for Laurids Skrams Vedkommende, at han var bleven »godt gift«. 1560 blev han forlenet med Indtægten af 4 jydsk Broer. Fra 1569—75 havde han Øvids Kloster, var 1577—79 Hovedsmand paa Koldinghus, fik derefter Nørvang Herred og Strø Len i Froste Herred, hvilket sidste han dog strax mistede igjen, da Kronen afhændede det. Derimod fik han endnu 1583 Øster Horne Herred, men fratraadte 1585 begge sine Len, vistnok paa Grund af Svagelighed.

Med Maren Bille havde Laurids Skram en ikke saa lille Børneflokk, der dog til Dels døde som smaa. Da »Danske Atlas« udkom, hang der i Korsdøren i Thyregod Kirke en Trætavle over fire af Laurids Skrams Børn paa Hastrup¹⁾. En Datter

¹⁾ Rimeligvis har disse 4 Børn været begravet i Kirken ligesom Jacob Skram, inden det omtalte Skramske Kapel er bleven bygget.

Elisabeth vil vi senere komme til at gjøre Bekjendtskab med.

I Følge »Danske Atlas« skal Laurids Skram i Aaret 1589 have ombygget Hastrup og have opført »saavel Borge- som Ladegaardens Bygning af god Grundmur og bedste norske Egetømmer«. Aarstallet kan ikke være rigtigt, da Laurids Skram allerede døde d. 6te Oktober 1587 paa Hastrup. Iøvrigt fik Laurids Skram inden sin Død kun begyndt paa Hastrups Ombygning. Fuldførelsen skete først 1599 under Henrik Belov. »Ikke et eneste Hus paa Gaarden var bygt solret, hvorom nogen Fabel af gemen Mand fortælles«, siger »Danske Atlas«. Stuehuset var to Etager højt.¹⁾

Foruden sin Fædrenegaard Hastrup ejede Laurids Skram ogsaa Korsøgaard i Simested Sogn, Rinds Herred, og Faarupgaard i Jelling Sogn. Denne sidste synes efter hans Død at være bleven et Slags Enkesæde for hans Efterleverske. Fru Maren Bille nævnes til Faarupgaard 1593. Hendes Dødsaar kjendes ikke; men hun levede endnu 1607. I Aaret 1598 forærede »Fru Maren Bille Sal. Laurids Skrams tvende store Messinglysestager« til Thyregod Kirke, og paa Kirkedøren stod, da »Danske Atlas« udkom, Ægteparrets Navne med Aarstal 1591. Lysstagerne findes endnu; men Kirkedøren er forlængst forsvunden og erstattet af en nyere.

Efter Laurids Skrams Død gik Hastrup i Arv til hans Datter Lisbet Lauridsdatter Skram, født d. 11te Januar 1563 i Viborg. Hun var d. 10. Februar 1583 bleven gift med Henrik Belov, der var forlenet med Koldinghus. Hun kaldes paa den Tid »én af Dron-

¹⁾ Paa Marken Nordvest for Hastrup findes i en Bakkeside Ruinerne af en gammel Tæglovn, hvor der er brændt Munkésten, som skal være brugt til Ombygningen af Hastrup. Leret skal være taget i Nærheden af Kokberg Skole ved Gaarden »Damgaard«, der skal have faaet Navn efter den Dam, der har dannet sig i det Hul, hvor Leret er gravet op.

ningens Jomfruer«. Kongen gjorde deres Bryllup paa Koldinghus, »og var Fru Lisbet dér i Dronningens Jomfrukammer«.

Lisbet Skram bragte altsaa Hastrup til Henrik Belov, og i denne Mand fik Gaarden en sjælden anset og interessant Ejer.

Henrik Belov¹⁾ var født d. 6te December 1540 paa Godset Klincken i Meklenborg og var af gammel meklenborgsk Adel. Hans Forældre vare Claus Belov og Dorothea Golitz til Klincken. Vaabnet: En guldbevæbnet s. Dobbeltørn i g.; — 2 jernklædte Arme, holdende en lignende Ørn. Uradel. Meklenborg og Pomern. Slægten er uddød i Danmark²⁾.

Henrik Belov blev opdraget i sit Hjem til sit niende Aar, derefter blev han sat i Skole i Güstrow. Opholdet her varede dog kun et Aar, hvorefter Faderen sendte ham til Universitetet i Rostock. Efter 3 Aars Studier her maatte han afbryde, da Faderen, der sad i smaa Kaar med en talrig Børneflokk, ikke længere formaaede at bestride Udgifterne til hans Ophold ved Universitetet. Men rigt begavet, som han var af Naturen, fortsatte han paa egen Haand Studeringerne og erhvervede sig navnlig stor Færdighed i det latinske Sprog baade mundtlig og skriftlig. Femten Aar gammel blev han sendt til Hertug Albrecht af Preussen, som 1577 gjorde ham væragsig, hvorpaa han tog Tjeneste blandt Hertugens Landsknægte; men da den franske Konge i Anledning af Krigen med Spanien det følgende Aar hvervede Ryttere i Preussen, lod ogsaa han sig hverve og gjorde den Sommers Felttog med. Om Vinteren drog han hjem til sin Fædrenegaard Klincken, hvor han forblev til 1564, da han blev an-

¹⁾ N. L. Arctander: Ligprædiken over H. B. Kjbh. 1608.

²⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 25.

tagen til Hofsinde hos Hertug Johan Albrecht af Meklenborg; men allerede 2 Aar efter tog han Orlov og gik i kejserlig Tjeneste og deltog under Grev Günther af Schwarzburg i Krigen i Ungarn mod Tyrkerne. Herfra vendte han igjen tilbage til Hertug Johan Albrecht, der 1568 gjorde ham til sin Hofmarskal og Hofraad, i hvilken Stilling han blev brugt til adskillige diplomatiske Sendelser. I en saadan Anledning kom han ogsaa til Danmark. Det var i Aaret 1573, og han vandt i den Grad Kong Frederik d. 2dens Gunst, at han, efter at have taget sin Afsked hos Hertugen, 1575 drog til Danmark. Her fik han straks Ansættelse som Hofsinde, og inden et Aars Forløb gjorde Kongen ham til sin Hofmarskal. Han satte sig nu stedse mere og mere fast i Kongens Gunst. 1577 fik han en Forlening i Skaane (Ønnestad og Strø), og to Aar senere fik han kongeligt Gavebrev paa Spøtrup Gaard og Gods i Salling, og idet han samtidig tog sin Afsked fra Hoffet, blev han forlenet med Koldinghus. Kun 6 Aar efter, at han havde taget Ophold her i Landet, optoges han (1581) i Rigens Raad. 1584 ombyttede han Kolding Len med Skivehus, som han beholdt til 1592, da han blev Lensmand paa Hald. Herfra forflyttedes han igjen 1596 til Tranekjær og Aaret efter til Kalø, som han beholdt til sin Død. I alle disse Aar blev han tillige jævnlig brugt som Gesandt til fremmede Hoffer, Skotland, England, Meklenborg, Sachsen o. s. v.

Dette er i korte Træk Henrik Belovs Levnedsløb. Med sin Hustru Lisbet Skram havde han en ret talrig Børneflokk. Aarsdagen efter deres Bryllup (10de Februar 1584) fik Ægteparret deres første Søn, Frederik Belov. Han blev født paa Koldinghus, døbt d. 1ste Marts 1584 og opkaldt efter Kongen, der selv holdt

ham over Daaben. Trods det kongelige Fadderskab blev hans Liv alligevel kun kort, idet han allerede døde d. 2den Februar 1586 paa Spøttrup, knap 2 Aar gammel. Han blev begravet i Rødning Kirke.

Ialt havde Ægteparret 7 Børn, 4 Sønner og 3 Døtre. Foruden den ældste Søn døde endnu en Søn, Laurids, inden han var kommen til Skjelsaar og Alder. De øvrige 5 vil vi komme til at gjøre Bekjendtskab med i det følgende.

I Aaret 1600 d. 13de November havde Henrik Belov den tunge Sorg at miste sin trofaste Hustru. Hun døde paa Kalø i Barselseng, vistnok uden at være bleven forløst. Hendes Lig blev ført til Thyregod Kirke¹⁾.

Henrik Belov selv levede endnu i godt 6 Aar, og i disse havde han den Glæde at føre alle sine tre Døtre til Brudeskamlen. Dorthea Henriksdatter Belov blev d. 22de April 1604 viet til den ansete Rigsadmiral Claus Daa til Ravnstrup paa Sjælland. Marie Belov holdt 16de Juni 1605 Bryllup i Viborg med Christian Holck til Højgaard, og Sophie Belov blev 1606 d. 16. Februar i Horsens gift med Christen Thott til Boltinggaard.

Efter Hustruens Død svækkedes Henrik Belovs Helbred mere og mere. Han døde d. 7. December 1606 paa Spøttrup og blev begravet i Kapellet ved Thyregod Kirke²⁾. Om hans sidste Dage og Død lader vi hans Ligprædikens »Vita« fortælle: »Efterdi at Dagen er aldrig saa lang, at Aften jo en Gang kommer, og man lever aldrig saa længe eller vel, at den gamle

¹⁾ Henrik Belov havde bygget det Kapel paa den søndre Side af Thyregod Kirke, som tidligere er omtalt.

²⁾ Det maa være en Fejltagelse, naar »Dansk biografisk Lexikon«, 2 B, Pag. 46, siger, at han »ligger begravet i Rødning Kirke«. Hans Datter Marie Belov siger i »sin sidste Villie og Begjæring o. s. v.« (Schönau: Samling af danske lærde Fruentimmer, I, 91), at begge hendes Forældres Ben hviler i Thyregod, og hun maa da vide Besked derom.

Pagt staar jo ved Enden, som er, at vi skulle dø, saa følger nu efter om salig Henrik Belovs Afsked og Endeligt af denne Verden, hvilken saaledes haver sig tildragen: Denne salige Mand haver nu paa to Aars Tid været meget svag og skrøbelig fra og til, hvilket han dog med stor Taalmodighed haver baaret, og naar hannem af Gud forlentes nogen Styrke, da haver han intet forsømmet, hvis han havde paa sit Embeds og Bestillingers Vegne at udrette, saa han end imidlertid gjorde nogen Rejser baade uden og inden Riget, men der han nu sidste Gang i Novembri var hjemkommen fra Sjælland, og der sin egen Ærinde havde bestillet, da var han meget svag, og blev efterhaanden jo mere og mere skrøbelig, laa dog saa stille og taalmodigen hen og klaget sig ikke, men forventede Guds Hjælp og Forløsning og paakallede hannem om sin Hjælp og Bistand. Den 22de Novembris lod han kalde til sig sin Sognepræst, Hederlig Mand, Hr. Hans Powelsøn, Sognepræst til Thorsager og Rynde Kirke¹⁾, og gjorde han sin Bekjendelse aabenbarlig i nogen af sine Folkes og Tjeneres Nærværelse med disse Ord: Det er mig umuligt at opregne alle mine Synder, og det gjøres ikke heller behov; men jeg vil sige med David, Herre gak ikke i Rette med Din Tjener; thi der er ingen, som lever retfærdig for Dig, og med Tolderen, Gud være mig Synder naadig, og med den forlorne Søn, Fader, jeg haver syndet imod Himlen og imod Dig og er ikke værd at kaldes Dit Barn, men gør mig som én af Dine Daglønnere. Og der han det havde talt, begjærede han, at han vilde trøste hannem af Guds Ord og meddelte hannem det høj-

¹⁾ Kalø, hvor Henrik Belov ellers boede i sine sidste Aar, ligger i Rønde Sogn, eller, som det almindelig kaldes, »Bregnet Sogn«. Her nævnet efter den største By i Sognet, »Rønde«. Der er nemlig ikke nogen By, som hedder »Bregnet«; det er kun Kirken og Sognet, der kaldes saaledes.

værdige Christi Nadvers Säkramente, hvilket han og med stor Gudelighed og Reverentze annammede; thi han vidste og troede Herrens Nadvere at være arrhabona futuræ vitæ & salutis, et corpus Christi esse plenum vitæ vificantis, en feste Panding eller Pant paa det tilkommende Liv og Salighed, og at Christi Legeme er fuldt af Livet, som gjør levendes, som Damascenus lærer, og at den hellige Martyr Cyprianus derfor retteligen haver kaldet Nadveren Cibum immortalitatis, Udødeligheds Mad; thi Guds Søn siger: Jeg er det Livsens Brød, som kom ned af Himmelen, hvo som æder dette Brød, han skal leve i Evighed, item, hvo som æder mit Kjød og drikker mit Blod, han haver det evige Liv, og jeg skal opvække ham paa den yderste Dag. Derfor haver og denne salige Mand, efter Sakramentets Brug, befalet og andvortet sig ganske og aldeles i Guds Haand, haver og efter denne Tid slet intet befattet sig med denne Verdens Bestilling i nogen Maade, men i Taalmodighed og Stilhed paakaldet om Guds Hjælp og Bistand i denne sin Nød. Men om Natten mellem d. 5te og 6te Decembris, som var den Nat førend Gud kaldet hannem, haver han tilspurgt sin kjære Søn E. og V. Claus Belov, som var hos hannem tilstede, hvad man i Morgen skriver for en Dag i Maaneden, og der han sagde, at man skrev d. 6te Decembris, svarede han dertil, Du vedst vel, at jeg, naar Klokken er 5, bliver 66 Aar gammel, og vil ønske, at Gud vilde kalde mig paa den Tid, hvilket jeg haaber dog visseligen snart sker, hvilken hans Begjering Gud og snart bønørte; thi han den Løverdags over laa stille hen og ofte paakallede Gud om Hjælp, desligeste den efterfølgende Nat indtil om Søndag Morgen ret som Klokken slog 4 d. 7de December, da kallede Gud hannem fra dette

Liv, saa at han gav sin Aand sagteligen op i sine kjære Sønners E. og V. Claus og Jørgen Belovs, saa og hans kjære Svogers E. og V. Christian Holckes samt hans kjære Datters E. og V. Fru Marie Belov (hvilke fornævnte hans kjære Svoger og Datter vare komne did til hannem om Lørdagen tilforn). Item hans Sognepræstes Hr. Hans Pouelssøns og andre godt Folkes Nærværelse, og var hans ganske Alder 66 Aar og 1 Dag.«

Ligprædikenen over Henrik Belov blev holdt af Biskop N. L. Arctander i Viborg. Teksten var 1. Mosebog, 25. Capitel: »Denne er Abrahams Alder, som han levede, hundrede og halvfjerdsindstve og 5 Aar. Og Abraham blev syg og døde i en god Alderdom, der han var gammel og mæt. — — — Der blev Abraham begravet hos Sara sin Hustru.«

Medens Spøttrup efter Henrik Belovs Død gik i Arv til hans nuværende ældste Søn, Claus Belov (født paa Hastrup d. 8. Juli 1585 og død paa Spøttrup d. 11. Marts 1620)¹⁾ gik Hastrup, som vi her beskæftiger os med, derimod i Arv til hans yngste Søn Jørgen Belov. Denne var født paa Hald d. 10de Januar 1594. I Aarene 1607—08 studerede han ved Universiteterne i Strasburg og Basel og derefter berejste han i Følge med sin Fætter Melchior Belov Holland, England og Frankrig. Den 10de September 1615 holdt han i Horsens Bryllup med Christence Fasti Pallesdatter til Mindstrup, Hvejsel Sogn. Han døde d. 11te Oktober 1628 i Lund, begravet 26de Oktober. Hustruen overlevede ham til 1637. De havde en Søn og en Datter, der begge døde som spæde.²⁾

Efter Jørgen Belovs Død gik Hastrup i Arv til hans

¹⁾ Danmarks Adels Aarvog 1888, Side 36 flg.

²⁾ Sammesteds.

Søster Marie Belov, der var gift med Christian Holck, hvem hun altsaa tilbragte Gaarden.

Om dette interessante Ægtepar, som nu blev Hastrups Ejere, skulle vi høre noget nærmere.

Marie Belov¹⁾ var født d. 25de December 1586 paa Spøttrup. Af sine Forældre blev hun i Hjemmet, saa tidlig hendes Alder tillod det, undervist i at læse, saa at hun, før hun var fyldt 4 Aar, havde lært færdigen at læse udi Bøger. Og saa som Forældrene i hendes Barndom formærkede, at hun var begavet med saadan Adstadighed, at hun ikke havde Sind eller Lyst til nogen Leg eller saadant, som den Alder plejer at medføre, men havde alene største Lyst til Læsning og Skolegang, blev hun tidligen sat til Skole. Hendes Fader tog af det særdeles Nemme, han fandt hos hende, Anledning til at holde hende til at lære det latinske Sprog sammen med hendes Broder Claus Belov. Hendes Studeringer lykkedes saa vel, at ikke blot hendes Fader havde det største Behag deri, men saaledes at ogsaa hun selv i sin hele Livs Tid havde stor Ro og Trøst af sine Studeringer og fandt ved dem Lindring i al sin Sorg og Viderværdighed, hvorudover hun og, saa længe hun levede, takkede sine Forældre, som derved havde givet hende Middel til at faa Smag paa de smukke Videnskaber. Da hun voksede op og tiltog i Alder, studerede hun saa flittig, at hun idelig læste de fornemste og mest udvalgte, saa vel gejstlige som verdslige Skribenters Skrifter. Hun var saa færdig i det latinske Sprog, at hun ikke alene forstod det, men endog kunde zirlig skrive og tale det. Foruden Latin havde hun selv, uden nogens Undervisning, lært sig det franske Sprog, i hvilket hun uden Læremester havde opnaaet lige saa stor Fuldkommenhed

¹⁾ Schönau, Saml. af danske lærde Fruentimmer, Pag. 27 fig.

som i det latinske. Det samme gjaldt om det italienske Sprog. Hun var heller ikke ukyndig i Græsk. I sin Barndom og spæde Alder, da hun var knap 3 Aar gammel, blev hun hjemsøgt med stor Svaghed af et Flod, der satte sig paa hendes højre Øje, og som var saa farlig, at Lægerne mente, at hun vilde miste Øjet. Dette Flod varede i to Aar, men siden forsvandt det. I hendes Ungdom var hun ogsaa meget sygelig og svag, og i hendes Ægtestand vedvarede Sygdommen, saa hun var plaget af Sygdom baade Aar og Dag.

Da Marie Belov var i sit fjortende Aar, mistede hun sin Moder. Hun kom da med sin Søster Dorothea Belov til sin Mormoder, Fru Maren Bille paa Faarup og opdroges der. Her havde ellers hendes Søster Sophie Belov været siden sit 3die Aar, da »Fru Maren Bille af hendes Forældre havde begjæret hende til sig.« Men da Marie og Dorothea Belov kom til Faarup, blev Sophie Belov sendt til hendes Moster Fru Maren Skram Jacob Hardenbergs til Matstrup.

Marie Belov blev nu hos sin Bedstemoder paa Faarup, indtil hun blev gift med Christian Holck. Denne fik Løfte paa hende af hendes Fader i Aarhus d. 23de April 1604, »anden Dagen udi hendes Søsters Dorethe Belovs Bryllup med Claus Daae til Ravnstrup«, og næste Aar blev hun altsaa, som vi ovenfor har hørt, gift med ham.

Christian Holck¹⁾ blev født d. 29de Maj (Pinsedag) 1558 paa Gaarden Rønhave i Ulkebøl Sogn paa Als af Forældrene Henrik Holck til Rønhave og Magdalene Reventlov til Søbo. Om Christian Holcks Ungdom og Uddannelse savne vi ganske Efterretning. Men da hans Fader i sin Tid havde studeret i Udlandet, er det rimeligt, at Sønnen havde faaet sin

¹⁾ H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Historie, III, Pag. 481 flg.

Uddannelse paa samme Maade. Christian Holck gik ligesom sin Fader Kancellivejen og træffes 1582 som Besidder af et Præbende i Viborg Kapitel. Han skrev sig til Højgaard, en Gaard i Grejs Sogn ved Vejle, det gjorde ogsaa hans Brødre Bertel og Ditlef.

1589 d. 12te September fik Christian Holck Bestalling som øverste Sekretær i Kancelliet efter Absalon Juel. I Løn tillagdes der ham 300 gamle Daler, indtil han kunde blive besørget med passende Len, og 40 Dalers Maanedsbesoldning paa 4 Heste samt sædvanlig Hofklædning. Efter Elias Ejsenbergs Død 1590 blev han forlenet med Domprovstiet i Roskilde og senere med et Kannikedømme samme Steds. Som Domprovst i Roskilde var han Universitetets Konservator, men om hans Virksomhed i den Henseende er intet videre bekjendt. Efter Niels Kaas's Død 1594 fik han for en Tid St. Laurentii Kapels Præbende i Roskilde, hvortil Konservatorværdigheden ogsaa var knyttet.

I Juli Maaned 1595 fratraadte han Embedet som kgl. øverste Sekretær og nogle Dage efter (20de Juli) gjorde Kongen hans Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Karen Kravse, en Datter af Ejler Kravse til Egholm. Den 9de Juni 1596 blev Christian Holck optagen i Rigsraadet, og som Rigsraad underskrev han to Maaneder senere Kong Christians Haandfæstning. Paa samme Tid blev han forlenet med Tryggevælde Len, hvormed synes at have været forbundet hvad vi nu kalde Stiftsamtmandsposten i Sjælland, i hvert Fald præsiderede Chr. Holck, ligesom hans Formand og Eftermand i Tryggevælde Len, tilligemed Biskoppen paa Roskilde Landemode. Da han blev Lensmand afstod han Roskilde Domprovsti til Holger Gagge og vistnok St. Laurentii Kapel til Kansler Christian Friis.

I 1597 deltog han sammen med Brejde Rantzov i et Kommissorium til Øsel i Regjeringsanliggender. Sommeren 1599 var han i Bergen og Oslo sammen med flere af Rigsraadets Medlemmer for at holde Retterting, og i Februar 1600 var han sendt til Sverig i et Statshverv, hvis Udførelse Kong Christian den 4de rigtignok ikke var tilfreds med. Aaret efter afstod han Tryggevælde Len til sin Broder Ditlef Holck, hvorimod han selv blev forlenet med Hald. I August Maaned 1602 gik han til Rusland som den danske Konges Sendemand, paa samme Tid som Kongens Broder Hertug Hans drog over for at ægte den russiske Czars Datter, fra hvilken besværlige Rejse han først kom tilbage i Begyndelsen af Sommeren 1603. I Januar 1605 var han den danske Regjerings Udsending til Polen, og samme Sommer var det altsaa han ægtede Marie Belov, efter at hans første Hustru var død d. 26de Juni 1602. Med Marie Belov fik han ogsaa Hastrup, til hvilken Gaard han jævnlig senere skrev sig.

I 10 Aar forestod Christian Holck Halds Len, derefter blev han 10de April 1611 forlenet med Silkeborg, som han havde i en længere Aarrække. Under Kalmarkrigen var han først (1611) Medlem af den hjemmeladte Regjering og senere (1612) Krigskommissær i Sverrig. Kort herefter maa han vistnok have faaet Herregaarden Bustrup i Ramsing Sogn i Salling, da han i den senere Del af sit Liv i Almindelighed skrev sig dertil. Saaledes findes Navnet »Christian Holck til Bustrup, Danmarks Riges Raad« med Aarstallet 1618 paa Kirkeklokken i Højelse ved Køge. (Kirken hørte uden Tvivl til det Kanonikat, som Chr. Holck havde i Roskilde.) I 1621 var han Medlem af den Kommission, der skulde undersøge de akademiske Forhold og gjøre Forslag til ny Bestemmelser (novellæ Con-

stitutiones) for Universitetet i Kjøbenhavn. I Aaret 1619 var han Deltager i Herredagene i Skeen og 1622 i Herredagene i Bergen, hvor Biskop Anders Arrebo blev dømt fra sit Embede. I 1624 var han én af de beskikkede Kommissærer ved Forhandlingerne mellem Danmark og Sverrig i Knærød og Ulfsbæk. Under Krigen med Kejseren var han 1627 Medlem af Regeringsraadet i Kongens Fraværelse, og i Juli 1630 var han Deltager i Herredagene i Kjøbenhavn. Siden den Tid høre vi ikke ret meget om ham. Aaret efter tog han Afsked fra sine offentlige Bestillinger. Han var jo nu ogsaa en gammel Mand; men han levede dog endnu i 10 Aar og vedblev stadig at være Lensmand paa Silkeborg.

Marie Belov og Chr. Holck synes at have levet et meget lykkeligt Liv sammen trods den store Forskjel i Alder. Han var 28 Aar ældre end sin Hustru. Men det har sikkert ogsaa haft sin store Betydning, at han kunde dele hendes boglige Interesser. Det vidner om hans literære Interesse, at han var én af dem, der støttede Lyskanders Udgave af de danske Kongers Slægtbog.

Marie Belov skriver om sin Mand og sit Ægteskab: Udi min Alders nittende Aar kom jeg udi Ægteskab med min kjære og gode nu hos Gud hvilendes Husbond, og jeg da Gud ikke noksom kunde fuldtakke for et godt Ægteskab og at Gud havde tilføjet mig den Mand, som frygtede Gud, hadede det onde, elskede mig, var sanddru, oprigtig og trofast af Hjertet. — — — Jeg agter det dog for den største Medgang, jeg i denne Verden haft haver, at Gud lod min gode Husbond komme til saa høj en Alder med Sundhed og god Fornuft. — — —

Om Marie Belov selv hedder det i hendes Ligprædiken:

Hvad hendes Levned angaar, da var hun en meget gudfrygtig Dame, taalmodig i sin Gjenvordighed og hengiven i Guds Villie, imod sin Mand kjærlig, fornuftig, ydmyg og sagtmodig, imod sine Børn en omhyggelig, øm og huld Moder, imod sine Venner og Slægt tro og oprigtig, imod sine Folk og Tjenere mild og from og saa altid paa deres Bedste, imod de fattige medlidende og gavmild, og hvor hun opholdt sig, lod hun altid nogle visse fattige Personer spise i sit Hus og gav dem deres nødtørftige Underholdning, i udvortes Pragt og verdslig Prydelse var hun meget tarvelig og sparsom, og stor Vederstyggelighed og Afsky havde hun for al verdslig Pragt, hvilken hun ansaa som en stor Forfængelighed. — — —

Christian Holck og Marie Belov fik en talrig Børneflokk. »Hun var ikke alene en flittig Dame i at læse i Bøger, men ogsaa en flittig og frugtbar Dame i at faa Børn«, hedder det i hendes Ligprædiken. Hun fødte i sit Ægteskab i alt 8 Børn til Verden.

Men det hørte til deres ægteskabelige Livs tungeste Sorger, at de 6 af disse Børn døde, inden de var kommen til Skjelsaar og Alder. Nogle af dem ligge begravede i Lem Kirke i Salling, andre blev begravede i Thyregod Kirke.

Det var ogsaa en stadig Kilde til Sorg i det ellers saa lykkelige Hjem, at Hustruen, som allerede omtalt, jævnlig plagedes af Sygdom. »Gud haver og udi mit værende Ægteskab mig med store Sygdomme og legemlig Svaghed besøgt, som ofte haver været over Aar og Dag, saa mit Liv haver været nær Døden, men dog efter Guds velbehagelige Villie, er bleven ved Livet, og med lidelig Helbred siden kom til denne Alder«, siger Marie Belov i hendes »Sidste Villie og Begjæring o. s. v.«

Næringsssorger blev Ægteparret heller ikke forskaanet for. Sammesteds som ovenfor anført skriver Marie Belov: Dernæst ved den skadelig de Kejserskes Indfald her i Landet ere vi saaledes svækkede paa vor timelige Formue, at vi det al den Stund, vi siden levede, befandt, og jeg endnu efter hans (Chr. Holcks) salige Afgang haver maattet bære den Byrde til Ende.«

Den 18de Marts 1641 døde Christian Holck — 82 Aar gammel — og blev begravet i Thyregod Kirke. Inden sin Død havde han solgt Hastrup til Oberst Jørgen Kaas.

Marie Belov overlevede sin Mand i 10 Aar, fulde af Sorg og Strid. »Efter velbemeldte min gode Husbonds salige Afgang paa tredie Aar haver Gud efter sin Retfærdighed atter igjen hjemsøgt dette Rige og dets Indbyggere ved de Svenskes uformodelige og vældige Indfald, saa jeg da paany udi bedrøvelig Landflygtighed mig med mine to hjertekjære Sønner maatte opholde. Og da haver den almægtige Gud endda mere bedrøvet mig, ja lagt Sorg paa Sorg for mig, ja gjort det saare bedsk, udi det han saasom ved en Plage inden et halvt Aar haver bortkaldet og frataget mig al min timelige Trøst, Glæde og Forhaabning, begge mine hjertekjære Sønner, min Alderdoms Stave og Støtter, mit Hjertes Liv og Glæde, ja de, udi hvilke jeg efter min Død kunde have levet, den ældste¹⁾ udi sin Alders fire og tredive Aars Begyndelse ved den omgængse og hidsige Sygdom da grasserede, der han havde levet udi Ægteskab med sin kjære unge Hustru Fru Ide Daae ikkun 11 Dage, os begge til Hjertesorg og Bedrøvelse.

»Den anden og yngste²⁾ er ved den barbariske og ukristelige, dog iblandt os sig Kristne kalder (det Gud

¹⁾ Christian Holck til Lyngbygaard.

²⁾ Erik Holck til Hastrup.

være klaget) ikke aleneste tilstedte, men saasom fornøden og honorabile agtede Duel udi sin blomstrende Alders syv og tyvende Aar bedrøvelig sit Liv berøvet, haardelig nødt til sig for Overvold at forsvare. Gud dog undte min salig Søn den Naade at han levede otte Dage efter at han sin Fjende paa Stedet havde nedlagt og meget salig og kristelig fra denne Verden bortskiltes.

»Saaledes haver Gud den allerhøjeste ved et Ægteskab gjort mig tre Gange til Enke, saa jeg er bleven en enlig Fugl paa Taget, en Rørdrum udi Ørken og en Ugle i forstyrrede Stæder.

»Men hvad stor Hjærtens Bedrøvelse og Angst jeg haver levet mit Liv nu disse ti Aar over, efter min salig Husbonds Død, det haver jeg mere følt og endnu føler, baade udi Sjæl og Legeme, end jeg det kan beskrive, haver og mere baaret det hos mig selv, indvortes end med min Villie lade det til Syne udvortes, det kunde ej heller begribes eller forstaaes af de intet saadant haver forsøgt — — —.«

Til Lindring og Vederkvægelse under sin Sorg og Modgang tyede Marie Belov til Studeringerne og deri fandt hun Raad og Hjælp for sit bekymrede Sind og ligesom en Lægedom for det dybt saarede Hjerte. Hun efterlod sig blandt andet en stor haandskreven Bog, som ejedes af Præsten Thomas Barfod til Hasle, Skeby og Lisbjerg, men som senere er gaaet tabt, og som hun selv havde sammenskreven. Den indeholdt en stor Samling af latinske og danske Vers, som hun baade ved den ene og anden Lejlighed til sit Sinds Fornøjelse havde forfattet, men i Særdeleshed fandtes i denne Bog adskillige gudelige Traktater, som hun til Dels selv havde forfærdiget, til Dels havde udtaget af forskjellige gode Forfattere i et kort Begreb, til Dels fra Latin, men ogsaa nogle fra Tysk til Dansk

oversatte. I Slutningen af Bogen fandtes mange aandrige og smukke Bønner over Evangelierne, Epistlerne, hver Dag i Ugen og adskillige Slags Tilfælde, som ogsaa adskillige udvalgte Trøstesprog imod Anfægtelse og Sygdom, hvilke hun formodentlig, saasom hun stedse var sygelig og svag, har til Lettelse og Lindring i hendes Sygdomme trøstet og styrket sig selv med. Blandt hendes Vers var der et, hun havde forfattet over hendes yngste Søn, der faldt i Duel. Det var forfattet med megen moderlig Æmhed og Vemodighed.

Kort før sin Død nedskrev Marie Belov sin »Sidste Villie og Begjæring til hendes efterladte Venner og Arvinger«, hvori hun dels giver en Skildring af sit Liv, men navnlig fremsætter sin Begjæring om, hvorledes der efter hendes Død skal forholdes med hendes efterladte Ejendele, og hvorledes det skal gaa til ved hendes Begravelse. Det fremgaar af disse Optegnelser, at hun i Foraaret 1651 en Tid har opholdt sig paa Hastrup, rimeligvis i Anledning af hendes yngste Søns Begravelse. Ved samme Lejlighed er det sikkert, at hun, som Pontoppidan meddeler i »Danske Atlas«, har solgt det Skramske Kapel ved Thyregod Kirke til Oberst Jørgen Kaas.¹⁾ I sine Optegnelser siger hun: »Da efterdi Gud har undt mig et Sted, som jeg selv raader for, er jeg ganske resolveret didhen fra Thyregod Kirke ved Hastrup, at lade forflytte min salig Husbonds, Forældres og Børns Ben. Hvilket jeg ellers nødigt havde gjort, efterdi mine salige Forældre Graven der paa deres egen Bekostning ladet bygge, og der foruden given en god Foræring til Kirken, hvilken jeg derfor nødig havde villet kvittere, om jeg

¹⁾ Ved Gravkastning paa Thyregod Kirkegaard for en Snæs Aar siden traf man paa det Skramske Kapel, der var styrtet sammen, og ved at grave i Ruinerne fandtes flere Navne-Plader, der havde siddet paa Kister, der havde gjemt Støvet af flere Medlemmer af Slægten Kaas. Pladerne er nu anbragte paa en Trætavle, der staar i Taarnet i Thyregod Kirke.

ikke dertil havde været tvungen. Men efterdi det nu saa maa være og her udi Lisberg Kirke, som er min egen, er en bekvem Plads udi den nederste Ende, som med ringe Besværing kan indelukkes, ogsaa blive meget Rum og smuk, da vil jeg, om Gud mig lidet sparer, den selv lade forfærdige, og begjærer saa, min salig Husbonds, mine Forældres og Børns Ben, som findes ved Hastrup, og jeg imod min Villie haver været foraarsaget at føre derfra, straks Begravelsen er færdig, maatte føres til Lisbjerg Kirke, siden mit naar Gud mig henkalder. Jeg haver og flere af mine salig afgangne Børns Ben udi Lem Kirke udi Salling, dennem havde jeg ogsaa meget gjerne did til deres salig Fader, Moder og Brødrers Hvilested, at vores Ben der samtlig maa hvile dennem, indtil Gud skal beklæde dennem igjen med Aarer, Hud og Sener og blæse en levendes Aande derudi.« — Denne Overflytning har senere fundet Sted.

Fra Hastrup er hun draget til Lyngbygaard til sin Svigerdatter. Her har hun fortsat sine Optegnelser og foreløbig afsluttet dem d. 20de Juni 1651. Endelig afsluttet er de blevne paa Lisbjerggaard d. 12te Juli 1651.

Et Par Maaneder senere afgik Marie Belov ved Døden. Om hendes sidste Dage, Død og Begravelse hedder det i hendes Ligprædiken: Aar 1651 ved Pintsedags Tider, da hun var rejst hen til Lyngbygaard til hendes Svigerdatter Ide Daae, hvor hun forblev nogle Ugers Tid, begyndte Svagheden hos hende at forøges, fik stor Hævelse udi Benene, som lod sig tilsyne at ville sætte sig til en Vattersot, hvilken Tid efter anden tiltog og formerte sig. Hvorfor hun hastede at komme til Lisberg. Da hun St. Hansaften var kommen til Lisberg, var hun meget rolig og velfornøjet i sit Sind og takkede Gud, at hun var kommen til det Sted,

hvor hun agtede at hvile sine Bene, og fra den Tid af maatte hun stedse holde Sengen og daglig beredte sig til en salig Afsked, lod en Gang eller to hver Uge holde Prædiken for sig hjemme i sit Hus, saasom hun for Svagheds Skyld ikke kunde komme i Kirke, d. 15 Augusti communicerede hun hjemme i hendes Søsterdatter Anne Tottes Overværelse, som kort tilforn var kommen til hende fra Sjælland for at betjene hende i hendes Svaghed. Oppebiede derpaa med største Frimodighed Dødens Komme og sagde at være ganske færdig og beredt, naar Gud vilde komme med Forløsning at gjøre Ende paa hendes Elendighed, dog stillede hun alting ind til Guds egen behagelige Villie, enten hun skulde leve og lide længere eller faa Ende derpaa, sagde og derhos, at hun glædede sig, at hun havde været agtet værdig til at lide med sin Frelsere Christo og være hannem noget lig her i Korset, hvorfor hun og stadig troede at skulle ligne hannem igjen i hans Æres Rige. Naar hun for Svaghed ikke selv kunde taale at læse, maatte de hosværende læse for hende baade Dag og den største Del af Natten og selv altid navngav, hvad de skulde læse. Tirsdag d. 2. September blev hun meget svag og stakaandet, saa at hun selv og de, som vare om hende, havde tænkt, at det vilde have gjort en Ende med hende. Hun begjærte derfor ideligen at skulde skikkes Bud efter Præsten, som og kom og fandt hende ganske afmægtig, han foreholdt hende derfor Trøst af Guds Ord og formanede hende til Bestandighed og Taalmodighed under Korsets Byrde, hvortil hun svarte strax: Gud véd vel, Aanden er villig, men Legemet er saa meget skrøbelig, og da Præsten atter opmuntrede hende til Frimodighed, forestillende hende Christi bitre Lidelse i Urtegaarden, som havde talt de samme

Ord, der visselig vilde staa hende bi og lade sin Kraft se udi hendes Skrøbelighed, svarte hun med største Frimodighed: O min Herre og Gud, dersom Dit Ord ikke havde været min Trøst, da maatte jeg længe siden have været død af Bedrøvelse. Præsten forblev saa efter hendes Begjæring den Dag og Nat over hos hende, indtil hun om anden Dag fandt nogen Forlindring, da han fik Forlov at rejse hjem igjen under det Vilkaar en Gang om Dagen at besøge hende, saa længe Gud vilde, det skulde vare, som og skete. Siden laa hun saa stille hen og syntes ligesom Svagheden gav noget efter. Men om Søndag Aften d. 7. September blev hun igjen haardt angreben af Sygdommen, hvorfor hendes Søsterdatter, Fru Elisabeth Daae vaagede over hende den Nat, læste og sang for hende, og efter hendes Begjæring skikkede atter Bud efter Præsten, som og strax kom, men da han var kommen derhen, havde hun lagt sig til Hvile, hvorfor han efter Anmodning blev der i Byen om Natten, i Fald hun skulde have hans Tjeneste behov, og om Morgenen tidlig, da Præsten kom ind til hende, var det dog blevet noget bedre med hende og kommet til Kræfter igjen, saa at hun selv og de andre, som vare hos hende, havde formodet, det endda skulde have været nogle Dages Tid med hende, eftersom fast ingen Tegn til Døde lod sig da tilsyne og talte selv med Præsten derom, at hun til næste Onsdag derefter vilde paany delagtiggjøres i den hellige Communion og bad derhos inderlig, at Gud vilde lade hende beholde hendes Fornuft indtil Enden og naadelig opholde hende i en bestandig Tro, at hun ej af Utaalmodighed skulde forse sig imod ham, og da Præsten derpaa sagde til hende, at hun maatte sikkert forlade sig paa Gud, hendes himmelske Fader, han som ikke aleneste er

taalmodig mod sine Børn, men og trofast, og ikke vil friste nogen over sin Formue, han ingenlunde nu skulde undfalde hende, men visselig efter sin Forjættelse hjælpe hende at stride en god Strid, give hende Taalmodighed og Troens Bestandighed til at føre sin Troes Ende herfra til Sjælens Salighed. Ja, svarede hun, han er min stærke Tillid og han haver været mit Haab op af min Ungdom, han forlader mig nu ikke i min Alderdom og Skrøbelighed, det tror jeg visselig; haver han endskjønt begyndt det bedrøveligt for mig, saa haaber jeg, at han skal ende det glædeligt. Hvorfor jeg vil endnu holde ham saa fast med mine Troes Arme, at jeg vil ikke slippe hannem, indtil han velsigner mig i det evige Liv. Thi dersom Herren end vilde slaa mig ihjel, da vilde jeg dog haabe paa hannem. Da dette er ellers at mærke, at imedens hendes Sygdom varede, og i hvor meget end Verden var gaaet hende imod, kunde man dog ikke enten ved Ord eller Gebærder formærke det ringeste Utaalmodigheds Tegn til hende, og uagtet hendes høje Alderdom, store Svaghed og Sorg var endda hendes Hukommelse saa færdig, at der var fast ingen af de fornemste Historier og trøsterige Sententser af den hellige Skrift hun vidste jo at opregne og føre sig til Nytte og paa hvad Sted i Bibelen de vare antegnede. Hvilken af Davids Salmer hun enten selv eller andre begyndte paa, kunde hun rigtig udføre til Enden. Imod Aftenen af samme Dag sagde hun til Præsten, at hun nu ikke vilde forholde ham længere og klagede sig derhos, at hun skulde saa ofte besvære og forulejlige ham, og da han havde været noget hos hende ud paa Natten, tog han Afsked fra hende, efter som da ingen andet havde formodet, end at jo hendes Tid havde været længer borte; om Natten laa hun saa

stille hen og var endda temmeligt med hende, men i Dagingen blev hun noget svag, og begjærede derfor at skikkes Bud efter Præsten, men da han kom, var det næsten ude med hende og alle hendes Kræfter moxen forgaaen, og siden navngav hun selv denne Ligsalme at skulle læses: Herre Jesu Christ, sand Menneske og Gud. Hvilken hun sagte med stor Andagt læste efter indtil de Ord bleve oplæste: Indtil af Legemet gaar min Aand, Herre annam den da i Din Haand, lad Legemet sove uden al Plag i Jorden til den yderste Dag. Haver hun selv taget Ordene og dem med høj og tydelig Røst fremsførte, som og var fast det sidste hun taledede her i Verden; thi straks derefter hensov hun meget sagtmødig og sødt udi Herren uden nogen Bevægelse udi nogen Maade i hendes Søsterdatter, Fru Elisabeth Daaes og fleres Nærværelse 1651 d. 9. September om Morgenen Klokken imellem 5 og 6, der hun havde levet her i Verden 64 Aar, 8 Maaneder og 14 Dage. Hun blev begravet i Lisbjerg Kirke d. 22de September, og Frands Nielsen, Præst til Lisbjerg, holdt en Ligprædiken over hende i Lisbjerg Kirke over det 7de Vers af den 71de Salme i disse Ord: Jeg er bleven for mange som et Vidunder: Men du est min stærke Tillid. Hvilken Text hun i sin sidste Villie og Begjæring selv havde forlanget, som og dette, at forbe-nævnte Frands Nielsen og ingen anden skulde prædike over hende, som og skete.

Ved Marie Belovs Død strømmede det over med Sørgeedigte baade paa Latin og Dansk af Professorer og andre lærde Mænd i det ganske Land.

Som ovenfor omtalt havde Chr. Holck inden sin Død 1641 solgt Hastrup til Oberst Jørgen Kaas af Murkaasernes Slægt. Vaabnet: En tretindet, skraa, rød Mur i hvidt; — oprindelig 3 (à 6) Paafjer oftest

mellem 2 af hvide og røde voxelvis delte Vesselhorn, senere to grønne Lilliekonvalstilke med hvide Blomster. Uradel. Nørrejylland¹⁾.

Jørgen Kaas²⁾ var Søn af Hans Kaas til Lindskov, nu Lehnskov, Egense Sogn ved Svendborg, Landsdommer i Fyen, og første Hustru Birthe Norby Erichsdatter. Foruden til Hastrup skrives han ogsaa til Østergaard i Munkebo Sogn ved Odense Fjord. Denne sidste Gaard havde han arvet efter sine Forældre, medens hans ældste Broder Erik Kaas fik Lindskov. Den 9de Oktober 1640 var Jørgen Kaas bleven gift med Karen Grubbe (f. 19. Januar 1616), en Datter af Jørgen Grubbe til Tostrup (Lolland) og Vedbygaard (Sjælland) m. m. og 2den Hustru Lene Knudsdatter Rud. I 1645 træffe vi ham som Ritmester i Rigsmarsken Anders Billes Rytterregiment og kvitterer 14de April 1645 for et Beløb, modtaget til Livkompagniet, modtog 23de Oktober 1645 534 Rigsdaler til Kompagniets Aftakning (fyenske Landkommune Regnsk. III — c — 7), nævnes som Ritmester ved fynske Sogneryttere fra 1. Oktober 1647 til 1. Oktober 1649 (fynske Landkomm. Regnskab), fik 30te December 1648 Forlehningsbrev paa Lister Lehn, havde i 1651 et Komp. i fynske Rostjeneste og var i 1657 Chef for 1. Comp. Rostjeneste (eller Sogneryttere) fra Fyen, modtog 7de Maj 1657 Proviant i Barteheide (Milt. Regnskab IV — d — 33). Hans Komp. indlemmes i Oberst Jens v. Haderslebens Rytterregiment i Juli 1657. Han faldt i det ulykkelige Slag ved Tybring Vig d. 30te Januar 1658, da Carl Gustav gik over Isen fra Jylland til Fyen, og han blev begravet i Egense Kirke d. 26de Juni

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 141.

²⁾ Oberstløjtnant Hirsch's haandskrevne Fortegnelse over danske og norske Officerer o. s. v. paa det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn.

1658 i en aaben Begravelse, hvori der hvilede Ejere af Hvidkilde og Lehnskov. »Jørgen Kaas til Hastrup —, en tapper Herre, var tilligemed de andre døde udplyndret, men blev kjendt ved hans Navn, som med Krudt var brændt paa hans ene Arm. Den svenske Konge, som var en Elsker af Tapperhed, endog hos sin Fjende, fulgte selv hans Lig en Fjerdingvej tilligemed de fornemste af begge Armeerne.«¹⁾ I Egense Kirke stod hans Lig indtil Aar 1811. Men i bemeldte Aar restaureredes Kirken og Begravelsen tilkastedes. Ligene blev dels førte til Sørup Kirke og dels nedgravede paa Egense Kirkegaard. Blandt de sidste var Jørgen Kaas til Hastrup²⁾.

(Det er ikke rigtigt, naar Pontoppidan (Danske Atlas V) lader Jørgen Kaas være begravet i det Skramske Kapel ved Thyregod Kirke.)

Jørgen Kaas og Karen Grubbe Jørgensdatter havde 4 Børn, 2 Sønner og 2 Døtre, af hvilke vi senere vil gjøre Bekjendtskab med 1 Søn og 1 Datter. Karen Grubbe beholdt vistnok Hastrup og blev boende her til sin Død. En Sønneson, Hans Kaas, Kommandør i Søetaten, Søn af Jørgen Grubbe Kaas til Ryebjerg ved Ringkjøbing og Birgitte Sophie Sehested Maltes Datter, var født paa Hastrup d. 16de Januar 1683, død d. 21de August 1737. Karen Grubbe døde d. 23de Marts 1695 og blev begravet i Kapellet ved Thyregod Kirke³⁾.

Hastrups næste Ejer var Jørgen Kaas's og Karen Grubbes Søn, Hans Kaas. Han var født paa Damsbo,

¹⁾ Stamtavlen over Familien Kaas i Hofmans Historiske Efterretninger om velfortjente danske Adelsmænd.

²⁾ Trap, III, 632, 3die Udgave.

³⁾ Østergaard havde Jørgen Kaas solgt til Ulrik Christian Gyldenløve til Ulriksholm samtidig med, at han fik Lister Lehn i Norge til Forlening. (Nye Dansk Magazin, II. Bind, Pag. 154.)

Jordløse Sogn i Fyen¹). Aarstallet for hans Fødsel kjendes ikke. I Aaret 1673 udnævntes han til Amtmand i Smaalenenes og Frederiksstads Amter. Samme Aar d. 6te August ægtede han Sofie Amalie Bjelke (f. 1650), en Datter af Rigsadmiral Henrik Bjelke til Ellinggaard i Onsø i Norge og Edel Ulfeld. Amtmandsbestillingen beholdt han indtil 1687. I 1676 konstitueredes han som Generalkommissarius ved Feltarmeen i Viken under Indfaldet i Sverige, og var fra 1677—83 Overkommissarius i Norge. I 1683 blev han Justitsraad og Assessor i Overhofretten samt udnævntes i 1687 til Stiftamtmand i Trondhjem, hvor der i længere Tid var et spændt Forhold mellem ham og Generalmajor Johan Vibe, indtil Grev Christian Gyldenløve under sit Ophold dér i 1695 bragte en Forsoning til Veje. Hans alt for summariske Optræden mod Magistraten i Trondhjem 1691 under en skandaløs Sag paadrog ham en Reprimande²).

Hans Kaas og Sofie Amalie Bjelke havde en talrig Børneflokk. Angivelserne varierer mellem 7 og 14. Slet saa galt som 14 var det dog sikkert ikke. Der er nogen Uklarhed med Hensyn til Stamtavlen. Flere af Børnene synes at være døde som smaa eller ganske unge³). De to mest bekjendte af dem er Henrik Bjelke Kaas (1686—1773), der var en dygtig Officer⁴), og Birgithe Kristine Kaas (1682—1761), der var gift med General Henrik Jørgen Huitfeldt til Ellinggaard, Kjølbjerg og Sande i Smaalenene og som bl. a. har gjort

¹) Her maa Forældrene jo paa den Tid have haft Bopæl. De har dog sikkert aldrig ejet Damsbo, som formodentlig allerede den Gang ejedes af Rigsmarsken Anders Bille. Som ovenfor omtalt var Jørgen Kaas i Aarene omkring 1645 Ritmester i Anders Billes Rytterregiment. Maaske Sønnen Hans Kaas's Fødsel paa Damsbo kan staa i Forbindelse hermed.

²) Personalhist. Tidsskrift IV, 179, V, 284, Nor. 1893—94, Pag. 85 flg.

³) Sammesteds V, 284 flg. og 298—99.

⁴) Dansk biografisk Lexikon, IX, 60—61.

sig bekendt ved en Samling fra Tydsk oversatte Salmer (1734). Salmen Nr. 389 i »Psalmebog for Kirke og Hjem«: »Jesus Krist, Du gav mig Livet« er et Minde herfra. Desuden har vi fra hendes Haand ogsaa en original Salme og nogle Smaavers. Manuscripterne til en Del poetiske Sager i forskjellig Retning gik tillige med hendes smukke Bogsamling til Grunde ved en Ildebrand, som 1746 ødelagde Herregaarden, hvor hun boede. Hun var en begavet, energisk og adelsstolt Kvinde, der ikke blot styrede sit Hus, men ogsaa Godset langt mere end hendes Mand gjorde, hvorfor hun ogsaa kom til at gaa under Navnet »General Birthe«. Hendes Mand var iøvrigt en Broder til den fra Slaget i Kjøge Bugt 1710 saa berømte Ivar Huitfeldt¹⁾.

Foruden sin Fædrenegaard Hastrup havde Hans Kaas med sin Hustru faaet Part i Ellinggaard, hvor han havde Bopæl, medens han var Amtmand i Smaalenene, men siden solgte, samt endvidere en Ottendel i Konestrøm paa Nordmøre, hvorhos han ogsaa kjøbte nogle mindre Ejendomme i Nærheden af Trondhjem. Hastrup solgte han 1697 med en Del Tiender og Gods til sin Svoger og Søster: Knud Gjedde og Lene Cathrine Kaas (f. 1653), og iøvrigt efterlod han sig ved sin Død kun ubetydeligt.

Hans Kaas døde under et Besøg i Kjøbenhavn 1700 og blev i Følge »Danske Atlas« begravet i Kapellet ved Thyregod Kirke. Han var den Gang 60 Aar gammel. Hans Hustru, Sofie Amalie Bjelke, overlevede ham til 16de Juni 1703 og blev ligeledes stedet til Hvile i Kapellet ved Thyregod Kirke²⁾. Hans

¹⁾ Vilh. Bang: Biografiske Oplysninger om danske og norske Forfattere og Oversættere af Salmer i Roskilde Konvents Salmebog og dennes Tillæg, Pag. 44—45.

²⁾ Personalhist. Tidsskrift IV, 179, V, 284, Nor. 1893—94, Pag. 85 flg. Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 3. Række, V. Bind, Pag. '90.

Kaas og Sofie Amalie Bjelke havde i 1685 skjænket en Messehagel til Thyregod Kirke, og begges Navne, Vaabener og Aarstallet 1686 staar endnu i Sølvbeslaget paa Alterbogen.

Knud Gjedde¹⁾, som altsaa nu blev Ejer af Hastrup, var en Søn af den bekjendte Rigsadmiral Ove Gjedde til Tommerup i Skaane og Hustru Dorthe Urne. Vaaben: En hvid Gjedde i blaåt; — et blaåt og hvidt Vesselhorn, derimellem ofte en hvid Gjedde. Uradel. Skaane. Slægten uddød²⁾. Ved Skiftet efter sin Fader kom Knud Gjedde i Besiddelse af Vadskjærgaard og Gods, Tørring Sogn ved Lemvig. Denne Gaard havde ikke i længere Tid været i Slægtens Eje, men havde derimod tilhørt Friiserne. Mogens Friis, der senere skulde blive Oprefteren af Grevskabet Friisenborg, byttede med Ove Gjeddes Arvinger, saaledes at han fik Hovedgaarden Kollerup i Hadbjerg Sogn ved Randers for Vadskjærgaard ved Lemvig, og denne sidste tilfaldt, som ovenfor nævnt, Knud Gjedde. Han var i Forvejen ikke helt uden Tilknytning til det vestlige Jylland, idet han var gift med Ide Sofie Bjelke, en Datter af Gehejmerraad Ove Bjelke til Nørre Vosborg, til hvilken Gaard Knud Gjedde ogsaa skrev sig 1667, sikkert dog uden at være Ejer af en eneste Tønde Hartkorn af den.

I 1669 blev Knud Gjedde Amtmand over Nordlandene, 1678 blev han Cancelliraad og fra 1686 Amtmand over Silkeborg og Mariager Amter.

Som Godsejer synes Knud Gjedde at have siddet meget smaat i det. Hans Gaard og Gods gik som Pant fra den ene til den anden. I det hele taget synes

¹⁾ Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 3. Række, 5. Bind, Pag. 285—291 Personalhist. Tidsskrift 5, 284.

²⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 95.

han baade at have manglet Evne til og Sans for at bestyre Godset, og hans Embedsbestillinger har sagtens ogsaa bevirket, at han kun lejlighedsvis har kunnet opholde sig paa denne sin afsidesliggende Gaard. Denne maatte derfor overlades til en Forpagter.

I 1665 d. 20de September døde hans Hustru Ide Sofie Bjelke; men d. 8de Juni 1671 giftede han sig anden Gang »in corona nonnullorum nobilium« med Jomfru Lene Katrine Jørgensdatter Kaas, Datter af Oberst Jørgen Kaas og Søster til Stiftamtmand Hans Kaas til Hastrup. Deres Bryllup stod paa velb. Fru Mette Grubbes Gaard Rask, Hvirring Sogn. Præsten har i Kirkebogen med synlig Tilfredshed noteret, at han ved den Lejlighed fik 12 Imperialer¹⁾.

Det synes, som om Knud Gjedde ved dette Giftermaal er kommen lidt til Hægterne igjen, som man siger. I al Fald hengaar der en Række Aar, inden man ser ham optage saadanne dyre Laan som tidligere. Men i 1685 tog han fat igjen, hvor han havde sluppet sidst, og nu gaar det stadig ned ad Bakke, indtil Vadskjærgaard helt slap ham af Hænde ved Aaret 1690.

Imidlertid købte han, som vi ovenfor har hørt, 1697 Hastrup af sin Svoger Hans Kaas, og her synes han nu i de sidste 10 Aar af sit Liv at have haft fast Bopæl. Og medens han aabenbart havde interesseret sig meget lidt for Vadskjærgaard og dens Drift omfattede han Hastrup med saa meget større Interesse og blev paa sine gamle Dage en meget virksom Godsejer. Han foretog baade Kjøb og Salg, som alt havde til Hensigt at afrunde og komplettere, hvad ogsaa lykkedes ham saavel, at Hastrup blev en meget be-

¹⁾ Fru Mette Grubbe har vist været en Søster til Karen Grubbe, Jørgen Kaas's Hustru, og altsaa en Moster til Lene Katrine Kaas.

tydelig Ejendom med 201 Td. Hartkorn Gods. I den Forfatning afhændede han Gaarden til sin ældste Søn Frederik Christian Gjedde i Aaret 1706.

Med sine tvende Hustruer havde Knud Gjedde 7 Børn, 3 Sønner og 4 Døtre. Heraf var vistnok den ene Datter, Ide Sofie Gjedde, som senere vil blive omtalt, og en Søn Frugten af det sidste Ægteskab.

Knud Gjedde døde i Aaret 1707, ganske sikkert paa Hastrup. Han blev efter »Danske Atlas« begravet »i Hastrup Gaards hvælvede Begravelse under Choret«. Denne »Begravelse« har han formodentlig selv ladet indrette, idet der ikke mere har været Plads i det Skramske Kapel paa den søndre Side af Kirken¹).

Knud Gjeddes Enke, Lene Katrine Kaas, levede indtil d. 18de Oktober 1720 og blev begravet i det Skramske Kapel ved Thyregod Kirke, hvor hendes Forældre og Bedsteforældre hvilede, og hvor der altsaa endnu maa have været en Plads tilovers. Den daværende Præst i Thyregod, Hr. Søren Borch, har i Anledning af hendes Afgang noteret i Kirkebogen: »1720 d. 9. November begravet i Tyrregod Kirke dend Høyædle og Høyvelbaarne i Livet, hos Herren himmelsalig i Døden Frue Lene Cathrine Kaas, sal: Hr. Cancelliraad og Amptmand Knud Geddes, fordum Herre til Vadskiergaard og Hastrup, hans Kongl: Magts Høybetroede Amptmand ofver Silcheborg og Mariager Ampter, Hans efterlatte Høytelschelige Frue i hendes Alders 67. Aar. Gud forleene hende med alle troe Christne en ærefuld Opstandelse udi den Herris Jesu Christi Aabenbarelse. Hun blef henkalden d. 18. Oct. tilforn.«

Om Knud Gjeddes Søn, Major Frederik Christian

¹) Baade det Skramske Kapel og »Begravelsen« under Koret er nu forlængst forsvundne.

Gjedde, der arvede Hastrup efter Faderen, kan følgende oplyses¹⁾. Han var Fændrik i Marine Rgmt. 1691, Adjutant i samme Rgmt. 24de Oktober 1693, Sclt 9de September 1699, Kapt. Lt. 18de Maj 1700, Kapt. og Compagnichef i Aarhusstiftske nationale Inf. Rgmt. 26de Marts 1701, Sc. Major 18de Maj 1705. Paa Grund af Svagelighed fik han sin Afsked 13de August 1708.

Frederik Christian Gjedde var gift med Helvig Lindenow Unger, en Datter af Wulf Unger til Hæstrup i Børghlum Herred. Naar de har haft Bryllup, vides ikke, heller ikke kjendes deres respective Fødselsdage. Men de maa have været gift i en Aarrække. De havde 6 Børn, 2 Sønner og 4 Døtre, hvoraf den yngste Datter var født kun et halvt Aarstid før Faderens Død. Han døde d. 11te Januar 1713 og blev begravet i den hvælvede Begravelse under Thyregod Kirke. I Aaret 1706 havde Major F. Chr. Gjedde og Helvig Lindenow Unger ladet Altertavlen i Thyregod Kirke opstaffere.

Hvad Helvig Lindenow Unger er bleven til efter Mandens Død, om hun er bleven gift igjen eller hvordan, kjendes ikke. Hun synes ikke at være bleven begravet i Thyregod. Derimod fandt et af Ægteparrets Børn, en Datter, Karen Grubbe Gjedde, f. 25de Marts 1711 og vistnok død som lille, sit Hvilested ved Siden af Faderen.

Efter Frederik Christian Gjeddes Død gik Hastrup over til Knud Gjeddes og Lene Katrine Kaas's Svigersøn og Datter, Ole Krabbe til Bjerre og Ide Sofie Gjedde. Ole Krabbe købte Gaarden af Arvingerne.

Ole Henriksen Krabbe²⁾ var Søn af Henrik Krabbe

¹⁾ Oberstløjtnant Hirsch's haandskrevne Fortegnelse over danske og norske Officerer, (Kgl. Bibliothek).

²⁾ Personalhistorisk Tidsskrift, III, Pag. 71—79. — Dansk biografisk Lexikon, IX, 397.

til den lille Hovedgaard Damsgaard i Vandfuld Herred og Eva Unger. Han var født paa Damsgaard d. 14de November 1656. Krabbernes Vaaben: 2 hvide højre Skraabjelker i rødt; — 2 røde Vesselhorn hvert belagt med 2 hvide Skraabjelker, Godske Krabbe førte dog 1598 paa Hjelmen: en Krabbe. Siden det 18de Aarhundredes Begyndelse føres ikke dette, men det de Krabbe'r af Østergaard tilhørende Vaaben: En hvid Bjelke i rødt; — 2 røde Vesselhorn hvert belagt med en hvid Bjelke. Uradel. Nørrejylland¹⁾.

Alleredé i sin tidlige Barndom mistede Ole Krabbe sin Fader og kort efter solgtes Stamgaarden. Hans Moder blev senere gift med Gjerd Galt til Viumgaard, S. Vium Sogn, Nørre Horne Herred. Ole Krabbe valgte den militære Løbebane, den eneste standsmæssige Levevej for en ung, ubemidlet Adelsmand. Fra 1679 til 1683 tjente han som Cornet og Lieutenant ved 3die jyske nationale Rytterregiment. Men derpaa afbrød han ikke blot sin militære Løbebane, men brød ogsaa med den gamle Adels Traditioner, idet han d. 4de Aug. 1686 giftede sig med en rig Kjøbmandsdatter fra Viborg. Hendes Navn var Margrethe Svichtenberg, og hun var Datter af Henrik Jørgensen Svichtenberg og Mette Olufsdatter. Da hendes Fader ved at udkjøbe Slægten Seefeld fra Visborggaard, Hindsted Herred, som i Aarhundreder havde boet der, var kommen i Besiddelse af dette gamle anseelige Herresæde, og han som Assessor var Rangsperson, har den nye Tid maaske ikke anseet Partiet for saa helt ulige; men Ole Krabbe var dog den første Mand af Slægten, som giftede sig udenfor sin Stand.

Ved sit Giftermaal fik Ole Krabbe Midler i Hænde, saa han kunde kjøbe Hovedgaarden Nandrup paa

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 153.

Mors. Den var vel ikke særlig stor, ansættes i »Danske Atlas« til omtrent 28 Tønder Hartkorn, men den var dog altid nok saa god som hans fædrene Gaard Damsgaard. Nu synes han imidlertid at være kommen paa sin rette Hylde. Medens hans Standsfæller og nærmeste Frænder forarmedes og gik til Grunde, forøgede han stedse sine Besiddelser dels ved Kjøb og dels ved Arv.

Efter nogle Aars Forløb mistede Ole Krabbe sin Hustru. Hendes Dødsaar kjendes ikke, men hun havde i deres Ægteskab vistnok skjænket ham 4 Børn, 3 Sønner og en Datter.

Ole Krabbe giftede sig igjen, og denne Gang var Partiet fuldtud standsmæssigt.

En Fætter til ham var Johan Rudolph v. Unger til Bjerre, Aale Sogn, Vrads Herred. Denne var forlovet med Ide Sophie Gjedde, Datter af ovennævnte Knud Gjedde og Lene Cathrine Kaas til Hastrup. Til bemeldte sin Fæstemø udstedte Johan Rudolph v. Unger d. 16. Marts 1696 i Viborg en Forskrivelse paa 2000 Daler, hvorfor han pantsatte hende sin Hovedgaard Bjerre med Tilliggende, ialt 52 Tdr. nyt Hartkorn. Forskrivelsen er forseglet til Vitterlighed af Ritmester Ole Krabbe til Nandrup og flere. Johan Rudolph v. Unger har formodentlig da anseet sit Bryllup for nær forestaaende; men 12 Dage efter blev han paa Bjerre dræbt i sin Seng af sin egen Tjener. Ole Krabbe ægtede derpaa hans efterladte Fæstemø, d. 5. November i Aaret 1697.

Ved sit Ægteskab med Ide Sophie Gjedde kom Ole Krabbe i Besiddelse af Hovedgaarden Bjerre, der i næsten 100 Aar forblev i Slægtens Eje. Et Aarstid senere fik han sit Jordegods yderligere forøget ved Arv. En Halvbroder til ham, Knud Henrik Galt, blev

nemlig i Aaret 1698 ihjelskudt i Østergaards Lade, Lyne Sogn, vistnok af Ritmester Permosers Tjener; men de nærmere Omstændigheder ved Drabet er iøvrigt ubekjendte. Knud Henrik Galt var ugift, og med ham uddøde de Galters gamle Slægt paa Mandssiden. Hans Gods blev derfor delt mellem hans Søster Fru Birthe Marie Galt og hans to Halvsøskende Ole Krabbe og Fru Barbara Krabbe eller rettere dennes Børn i Ægteskabet med Claus v. Unger til Villerup. Den førstnævnte fik en Halvpart og de to Halvsøskende hver en Fjerdepart. Ole Krabbe solgte imidlertid 1699 sin Part i Hovedgaarden Viumgaard til sin Halvsøster Birthe Marie Galts anden Mand Christoffer Hvass, som ønskede at samle hele Viumgaard paa sin Haand. Bemeldte Gaard havde den Gang 18 Tdr. Hartkorn og et Tilliggende af Bøndergods paa 60 Tdr. Hartkorn.

Efter at være bleven gift anden Gang flyttede Ole Krabbe fra Nandrup paa det mere barske Mors til det smilende Bjerre i Horsenseggen, og denne Gaard tog han sig nu af med særlig Omhu. I Aaret 1700 fik han kgl. Bevilling, dateret Kjøbenhavn d. 11te Maj, at han maatte oppebære Indtægterne af den nærliggende Bro, Aastedbro, dels den dertil lagte Havreafgift og dels en Kjendelse af dem, der passerede Broen, imod at han paatog sig dens Vedligeholdelse. Endnu samme Aar d. 6te November fik han en ny Bevilling, i Følge hvilken han ved samme Aastedbro maatte holde Kro og Værtshus. Denne Kro skal endnu være til.

Skjønt Ole Krabbe ved sit andet Giftermaal paany var bleven knyttet til den gamle Adel, har han dog staaet sig godt ved Hove. Under 24de November 1703 benaadede Kong Frederik d. 4de, der ellers mere end nogen anden af Enevældens Konger saa skjævt til

den gamle Adel, ham med Titel og Rang som Justitsraad. 1695 havde han faaet Ritmesters Karakter. Selv har han vistnok været meget glad ved at blive indrangeret mellem den ny, Thronen omgivende Adel, idet han, om han end i flere Retninger navnlig vistnok som Bestyrer af sine Godser var i Besiddelse af fremragende Egenskaber, alligevel fuldtud var et Barn af sin Tid.

I et Dokument fra 1712 nævnes han foruden til Nandrup og Bjerre ogsaa til Skaarupgaard. Denne Ejendom maa han altsaa ogsaa være kommen i Besiddelse af. Skaarupgaard ligger i Todbjerg Sogn, Øster Lisbjerg Herred, og var ikke saa lidt større end hans andre Hovedgaarde. I »Danske Atlas« ansættes den til over 25 Tdr. Hovedgaardstakst, 364 Tdr. Bøndergods, 125 Tdr. Tiende o. s. v. Han synes at have kjøbt Gaarden af Amtmand Hans Nansen.

I 1713 fik Ole Krabbes Jordegods igjen en Forøgelse ved hans Svoger Major Gjeddes Død, idet han som allerede omtalt afkjøbte Majorens Arvinger Hovedgaarden Hastrup, som havde over 72 Tdr. Hartkorn Hovedgaardstakst, 282 Tdr. Bøndergods m. m. m.

Paa samme Tid som Ole Krabbes Rigdom forøgedes, steg han ogsaa i Rang. Under 29de Januar 1714 blev han udnævnt til Etatsraad. Han siges ogsaa at have været Justitarius i Højesteret; men derom vides ikke noget bestemt. Derimod havde han indtil 1716 Sæde i Højesteret.

I Januar 1717 kjøbte Ole Krabbe ogsaa Hovedgaarden Søvig i Ovtrup Sogn, Vester Horne Herred, og en Halvpart i Gaarden Hesselmed i Aal Sogn i samme Herred af Enke Fru Hedevig Elisabeth Hvass. Disse Ejendomme var i Hovedgaardstakst og Bøndergods lidt over 157 Tdr. Hartkorn. Heraf kom 18 Tdr.

3 Skp. paa Søvig og 13 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. paa Halvdelen af Hesselmed. Købesummen var 8000 Dlr., hvoraf imidlertid Ole Krabbe havde 5000 Daler tilgode i Følge en under 8de April 1714 udstedt Panteobligation.

Ole Krabbe tog dog selvfølgelig ikke Ophold paa disse Gaarde. De styredes af en Ridefoged. Den anden Halvpart af Hesselmed tilhørte en Mand ved Navn Christen Sørensen. Med denne gjorde Etatsraad Krabbe under 23de Marts 1717 den Overenskomst om Gaardens Bygninger, at disse skulde deles efter en Linie gennem Midten af Hovedbygningen og Ladebygningen. Iøvrigt vedvarede Samejet kun i nogle faa Aar. Under 18de April 1722 solgte Ole Krabbe sin Part af Gaarden til sin Medejer for en Sum af 1500 Rigsdaler, heraf 1000 Dlr. i Kroner. Næste Aar afhændede han ogsaa Søvig, som han solgte til Amtsforvalter Rasmus Bundesen.

Ole Krabbe var saaledes en mægtig Mand, da Døden d. 17de Juni 1728 endte hans virksomme Liv. Han blev begravet i den hvælvede Begravelse under Koret i Thyregod Kirke.

Med Rette siger A. Thiset om Ole Krabbe: »Han er ubetinget den mest fremtrædende Mand i Krabbernes ældre Historie. Med megen Klogskab benyttede han sig i sine yngre Aar af de for den godsbesiddende Adel ugunstige Tidsforhold, saa at han, der begyndte som en fattig ung Adelsmand, døde rig og anset. Hans Efterkommere skyldte at bevare hans Minde i taknemlig Erindring; thi han udrev først Slægten af den tilbagetrukne Tilværelse, den hidtil havde ført, og ledede den heldig over de Skjær og Klipper, hvorpaa de fleste andre gamle Slægter gik tilgrunde, til lykkeligere og bedre Tider.«

Ligesom med sin første Hustru havde Ole Krabbe ogsaa med Ide Sophie Gjedde adskillige Børn. Af Etatsraad Ole Krabbes mange Børn efterlod 5 af Sønerne sig Børn og de 3 af disse Linier blomstre endnu den Dag i Dag, den ene af dem i Norge. Den største Part af Slægtens Mænd indtraadte i Hærens, en enkelt i Flaadens Officerskorps, og flere af dem har tjent med Udmærkelse i dette Aarhundredes Krige.

Ide Sophie Gjedde overlevede Ole Krabbe indtil 1755. I Aaret 1731 lod hun Thyregod Kirke istandsætte. Til Minde herom stod, da »Danske Atlas« udkom, og staar der til Dels endnu, hendes Navn paa Taarnmuren. Det synes, som om hendes Kaar er blevne forringede efter Mandens Død, men det er vel paa Grund af Skifte med Børnene. Hun vedblev vistnok at bo paa Bjerre. Der boede hun i hvert Fald 1746. Aaret før sin Død, altsaa 1754, solgte hun Hastrup for 19,000 Rdl. g. C. til Commerceraad Christian Leth. Nandrup og Skaarupgaard var alt afhændede i Forvejen, og Bjerre var saaledes den eneste af de Gaarde, Ole Krabbe havde forhvervet, som endnu i nogen Tid forblev i Slægten.

Ide Sophie Gjedde, der var født d. 9de Februar 1675, døde d. 10de April 1755 og blev begravet i Hvelvingen under Koret i Thyregod Kirke ved Siden af sin Husbond.

Commerceraad Leth beholdt Hastrup i 7 Aar. I dette Tidsrum lod han nedtage den øverste Etage af Hovedbygningen, der oprindeligt var to Etager høj. I 1761 solgte han Gaarden for 17,500 Rdl. til Anders Nielsen Vang. Denne var Ejer af »Donneruplund« i Give Sogn, hvilken Gaard han i Aaret 1755 havde faaet sig tilskjødet af sin Fader Niels Andersen Vang,

der havde ejet den siden 1719. Anders Nielsen Vang ejede ogsaa Gaarden »Søndersthoved« i Give Sogn, hvilken han havde faaet sig tilskjødet samme Aar som Hastrup (1761). Han var altsaa en betydelig Godsejer i Vester-Egnen. En Søster til ham, Birgitte Nielsdatter, død d. 15de December 1748 i hendes Alders 38te Aar, ligger begravet i Give Kirke foran Alteret. Paa Ligtræets solide Egetræesramme staar følgende Indskrift: »Herunder hviler salig Birgitte Nielsdatter, som boede og døde paa Donneruplund.« Indenfor denne Indskrift staar paa samme Ramme med mindre Bogstaver og ikke saa vel udført: »De tørre Ben i dette Muld skal Gud med Ære pryde, skal dog opstaa saa frydefuld og evig Glæde nyde.« Ligtræet er taget bort fra selve Graven og sidder nu indmuret i Taarnets nordre Mur.

Anders Nielsen Vang døde i Aaret 1777, men inden den Tid havde han forlængst afstaaet sine Gaarde til sin Svigersøn, Prokurator Andreas Bagger i Jelling. Donneruplund afstod han 1761 og Søndersthoved 1762, og Hastrup fik Andreas Bagger tilskjødet 1764 for 19,500 Rd.

Andreas Bagger var nu Ejer af Hastrup i 17 Aar, og efter ham blev den 1781 solgt paa Auktion for 16,800 Rd. til Panthaveren, den rige Mogens Lotterup til Lynderupgaard, Lynderup Sogn i Viborg Stift.

Mogens Lotterup beholdt Hastrup i 3 Aar, hvorefter han 1784 skjødede den samt Bustrup og Gjedsø Gaarde (15 Tdr. Hartkorn) m. m. for 21,000 Rd. og 100 kur. Dukater til Generalauditor Chr. Kallager, som to Aar senere (1786) solgte Hastrup (74, 31, 278 og Møllesk. 10 Tdr. Hartkorn) for 22,550 Rd. til Erhard C. Chr. Stiernholm, der ejede Gaarden i en halv Snes Aar, indtil han 1796 skjødede den (82, 31 og 190 Tdr.

Hartkorn) for 27,000 Rd. til Jens Pedersen Schoutrup i Sest, hvorefter Gaarden blev udstykket.

Siden Udstykningen er Hastrupgaards Hovedparcel gaaet fra Mand til Mand ligesom de andre gamle Hovedgaarde i Egnen. Næsten ethvert Sogn herude i Vesteregnet har haft sin »Herregaard«; men efter at Godset er bleven solgt fra, har ingen rigtig kunnet klare sig paa den. Den ene »Proprietær« er gaaet i Armod oven paa den anden, indtil de er havnet i Bondeeje. Saa gaar det bedst.

Vi skal ikke her inklade os paa at gennemgaa Rækken af Hastrups Ejere gennem det 19de Aarhundrede; det vilde føre for vidt. Kun et Par enkelte skulle vi omtale.

I første Halvdel af det 19de Aarhundrede ejedes Hastrup i mange Aar af en Mand ved Navn Peter Tetens Hauch. Han skal have været en meget original Størrelse; men iøvrigt en rar og godgjørende Mand. De ældre i Egnen véd mange Krøniker at fortælle fra hans Tid. Han førte en ret selskabelig Tilværelse med flere af Omegnens Præster, der satte Pris paa ham. Saaledes ogsaa Præsten Niels Bay Lund i Brande (1824—39). I Jens Damsgaards Bog (Aarhus 1915) om Præsten Marcus Ancher Secher Lund i Vium, der var en Søn af Niels Bay Lund ligesom Frimenighedspræsten Rasmus Lund paa Mors, fortæller M. A. S. Lund i nogle »Slægtsminder« (Pag. 18—19): »Og Herremanden Peter Tetens Hauch paa Hastrup i Tyregod Sogn var mine Forældres gode Ven. Han var i mange Stykker en underlig Original, kunde nok være lidt stolt af sit Adelskab, men beskæftigede sig med meget jævne Ting, bandt selv Fiskegarn til Brug i Hastrup Sø o. s. v. Den Sommer, min Fader var kommen til Brande, blev han meget overrasket ved, at der kom

en Flok Faar — jeg tror tyve — med Lam drivende til Præstegaarden. Driverne havde den Hilsen med fra Hauch, at nu kunde Præsten beholde Lammene, og, naar de kunde undvære deres Mødre, sende ham Faarene tilbage. Det var hans Bidrag til den endnu ukjendte Præsts Besætning. Men et inderligt Venskab kom til at sammenknytte de to højst forskjellige Mænd. Og da min Fader efter at være flyttet bort fra Brande besøgte det gamle Hjem og med sin Eftermand, Ludvig Blædel, besøgte Hastrup, og Blædel førte min Fader ind til Hauch med de Ord: »Her bringer jeg Dem en Mand, som hedder Niels Bay Lund«, udraabte Hauch: »Det er den største Kjæltring, der er til«, og dermed faldt han min Fader grædende om Halsen.«

Fra 1845 til 1848 havde Hastrup til Ejer den bekjendte Sønderjyde Nis Hanssen¹⁾). Han var født d. 15de November 1808 i Øster Højsted ved Tønder af Bønderfolk, og blev Student fra Haderslev lærde Skole 1834, hvorefter han drog til Kjøbenhavn for at studere videre. Nis Hanssen var blandt de første til i Dagspressen at slaa til Lyd for Nødvendigheden af at hjælpe det danske Sprog op af den Fornedrelsestilstand, hvori det i Sønderjylland var nedsunken baade i Retten, i Kirken og i Skolen. Han skrev, mest under Navnet: »En Bondesøn fra Tønder Amt«, talrige Artikler herom i »Kjøbenhavnsposten«, »Dansk Folkeblad« og »Dannevirke«, jævnlig ogsaa i »Fædrelandet«. Tillige virkede han i Trykkefrihedsselskabet ved livlige og kraftige Foredrag om den samme Sag. I 1839 overtog han Ledelsen af en nystiftet Forening i Kjøbenhavn til Udbredelse af dansk Literatur i

¹⁾ Sønderjydske Aarb., 1889, Pag. 311 flg. — Dansk biografisk Lexikon, VII, 67—68.

Sønderjylland. Statsministeren, Grev Carl Emil Moltke, hjalp ham til at tage theologisk Embedsexamen 1841 og skaffede ham i Forbindelse med Kong Christian d. 8de, efter hvis Opfordring han samme Aar foretog flere Rejser gennem Østslesvig, hvorom han aflagde nogle udførlige Beretninger til Kongen, navnlig vedrørende de sørgelige Sprogforhold. Hele Nis Hanssens patriotiske Virksomhed, og ikke mindst hans Arbejde med den omtalte Forening til Udbredelse af dansk Literatur i Sønderjylland, der udfoldede en kraftig Virksomhed, paadrog ham Slesvigholstenernes Raseri. Det regnede ned over ham med Angreb i de slesvigholstenske Blade. Hertugen »hidsede alle sine Hunde« paa ham, og i flere Aar, fra 1839—44, var han en af de »Propagandister«, Hertugen betragtede som farligst og derfor forfulgte med det største Had. Imidlertid var Nis Hanssen 1842 bleven Lærer og 1844 Adjunkt ved Aarhus Kathedralskole, og dermed træder han noget tilbage i Nationalitetskampen. Sidste Gang, han ses i forreste Række, er den 4de Juli 1844, da han var blandt Talerne paa Skamlingsbanke. Den 23de September 1842 var han bleven viet i Moltrup Præstegaard hos den bekjendte, dansksindede Pastor Hertel til Elsabe Cathrine Metsch, en Kjøbmandsdatter fra Haderslev, ved hvilket Ægteskab han blev Svoger til »Dannevirke«s navnkundige Redaktør, Peter Christian Koch.

I 1845 købte Nis Hanssen ved Hjælp af den bekjendte Laurids Skau Hastrupgaard. Det var dog ikke for at blive Herremand, men for sammesteds at oprette et Landvæsensinstitut for unge Bondesønner. Endnu ses der i Haven ved Hastrup Ruiner af et Elevhus, som han havde ladet opføre i Lighed med Elevhuset ved Rødding Højskole (oprettet 1844),

med Midtergang og Elevværelser til begge Sider for Gangen.

Om det har været Nis Hanssens Hensigt særlig at samle unge Sønderjyder omkring sig til Oplæring i Landbrug og Paavirkning i dansksindet Retning, skal vi lade være usagt; men det er højst rimeligt. Sikkert er det i al Fald, at Institutet blev besøgt af mange unge, sønderjydske Landmænd. Jeg har kjendt Navnene paa flere dernede, der har faaet deres agrariske Uddannelse paa Hastrup. Men det blev ogsaa flittigt besøgt anden Steds fra og nød i det hele stor Anseelse. Det omtales saaledes meget anerkjendende i Landhusholdningsselskabets Aarsberetninger.

Desværre maatte han opgive det saa lovende begyndte Værk efter 3 Aars Forløb paa Grund af Pengevanskeligheder. Han solgte Hastrup i 1848 og blev nu Lærer ved Odense Realskole og fra 1849 tillige Redaktør af »Fyens Avis«. Fra 1853—59 var han Præst for Nørre Felding og Tvis i Ribe Stift. Her havde han i et Par Aar den senere bekjendte theologiske Professor og Biskop Peder Madsen i Huset for at forberede ham til Optagelse i Viborg Latinskole. Disciplen blev vel nok her over Mesteren, men Nis Hanssen kunde glæde sig ved den samme Trøst som Claus Harms's gamle Lærer i Ditmarsken. Da Harms kom hjem som ung Student fra Kiel og prædikede i sin Fødebyes Kirke, standsede Bønderne ham udenfor Kirken efter Gudstjenesten og complimenterede ham for hans Lærdom og Dygtighed udi Prædikekunsten. Det hørte den gamle Degn, som havde været Harms's første Lærer, gik hen og bankede ham paa Skulderen, idet han med synlig Stolthed udtalte: »Men Grunden, den har jeg dog lagt«.

I 1859 forflyttedes Pastor Hanssen til sit Hjemland,

Sønderjylland, hvor han blev Præst i Sotterup i Sundevad, og her virkede han til sin Død. Under Krigen 1864 var han meget syg og lidende. Han havde under sin Gjerning paa den jyske Hede i et Par vidtstrakte Sogne paadraget sig en smertefuld Gigtsygdom, som han vel blev helbredet for saavidt, at han kunde varetage sin Præstegjerning, men Gigten forlod ham aldrig mere, og hans gamle Kraft var brudt, inden han kom til Sotterup. Begrundet paa, at han under Krigen havde i Indkvartering en human preussisk General, slap han skaanligere over denne Periode end de fleste andre dansksindede Embedsmænd. Efter Fredsslutningen fik han foreløbig Lov til at blive i sit Embede, og Indkorporeringen i Preussen oplevede han ikke, ellers var han vel nok i 1867 bleven afsat paa Grund af Edsnægtelse. Han døde d. 18de Maj 1866 af en heftig Blodstyrtning og ligger begravet paa Sotterup Kirkegaard.

Han skildres som en jævn og bramfri Mand, var en meget afholdt Præst og dygtig Taler, dertil en ypperlig Fortæller, altid fuld af lystige Indfald og Anekdoter.

Nis Hanssens Levnedssomstændigheder afgiver Vidnesbyrd om, at Hastrup har været i gode danske Hænder; men desværre har den ogsaa som saa megen anden dansk Jord været i tydske Hænder. Den skal have haft mindst to tydske Ejere efter hinanden, af hvilke den første efter Bøndernes Fortælling skal have kjørt med 4 Heste for. De Tydskere har nu altid været saa store paa det. Kan hænde sig, at de bliver lettere at komme i Tale herefter.

Den sidste tydske Ejer var en Kjøbmand J. E. Paul fra Hamborg, som ejede Hastrup ved Aar 1870 og følgende Aar. Af ham kjøbte den danske Stat i 1877 Ejendommen for ca. 80,000 Kr.

Det var Statens Hensigt at anlægge en Gran-Plantage paa Hastrups gamle Jorder, hvilket ogsaa er sket. Inden Tilplantningen paabegyndtes, bortsolgte dog en Del af Gaardens Tilliggende, Ager og Eng, vistnok flere Hundrede Tdr. Land, ligesom Gaardens Udhuse solgte til Nedbrydning. Paa den bortsolgte Jord er der senere bygget flere Gaarde, der kaldes Ny Hastrup, og som ligger Syd for den nuværende Plantage, og paa den gamle Hastrupgaards Plads ligger nu en Skovfogedgaard, hvis Stuehus var Hastrups gamle Hovedbygning, indtil der for faa Aar siden opførtes et nyt Vaaningshus. Hastrup Plantage udgjør ca. 1000 Tdr. Land foruden den tidligere omtalte gamle Egeskov paa 100 Tdr. Land og hører ind under Palsgaard Skovrider-Distrikt.

Om Hastrup Plantage skriver L. Mylius Erichsen (1903) i sin store Bog: »Den jydsk Hede før og nu« (Pag. 331-32) følgende: »Møde og trætte naaede vi Hastrup Plantage [under Palsgaard], hvis Anlæg er begyndt 1877, og som omfatter c. 1000 Tdr. Land. Granerne staar særdeles godt, Fyrretræer er sat ind imellem for at tage Lyngsyren. Her var Hede før, paa en gammel Herregaards Grund, og nu er alt plantet til. En Skovløber, som har tjent Staten i 42 Aar, boer her paa denne vidunderligt skønne Plet.¹⁾ Han synes selv, at her er skønnest af alle de Steder, han kjender. Gjennem Skoven drager sig en Sø og en Aa, en af Skjernaens talrige Biarme. Varmen laa tæt mellem Træerne, vi gispede og længtes mod et Vand, da ser vi straks under Brinken den lille Sø, og hurtigt er vi af Klæderne og strækker Bredden rundt i dvælende Svømmetag, omsværmet af Myg og Bremser, der blev endnu mere nærgaaende, mens vi klædte os paa og ved al

¹⁾ Skovløberens Plads indtages altsaa nu af en Skovfoged.

Slags fritstaaende Gymnastik forsøgte at bjerge vort Skind.

Den gamle Skovløber viste os med beskeden Stoltthed sin Plantage, som er groet op under hans flittige og kloge Hænder, og som Dalgas har besøgt og rost. Planteskolen var ualmindelig smuk, med store Ædelgrans Hegn og Bøgehegn mellem Kvadraterne. Omhyggeligt luges den indtil fire Gange om Aaret; det er Kvindearbejde. Daglønnen er en Krones Penge, men saa maa Fingrene rappes og Udholdenheden anspændes, for det er slet ikke nemt Arbejde at ligge krumbøjet her i bagende Sol fra Kl. 7 Morgen til Kl. 7 Aften med bare to halve Timers Hvil til Mellemmad. En Kone, vi talte med, har nu i 23 Aar, lige fra Plantagens første Dage, luget her og prikket Planter ud.

»I har rigtignok Ære af Plantagen«, siger vi til Konen. Langvejs fra kommer Folk og beundrer den.«

»Aa-e-ja saamænd«, svarer hun og drejer et tilstøvet Rynkeansigt op mod os fra sit Bed af Egeplanter, »A tøwes jo ogsaa nok den er skjøn, men A tænker jo da ogsaa paa al den Slid, der er lagt i'en i de 23 Aar. Det har endda tit værket i mig. Og indtil i Sommer fik En kun en enkelt Krone i Dagløn, men nu ligger de en 25 Øre til, saa nu er det hele li'som bleven en bette Koen skjønner.«

Inde hos Skovløberen er Kaffeboardet dækket i en skinnende ren Stue, saa hvid og tom som et Interiør af Maleren Hammershøj. Den Hammershøyske aabne Dør fører ind til et hvidkalket Gjæsteværelse med svære Loftsbjælker, en bred og dynefyldt Dobbelt seng samt Dør lige ud til Skoven, bag hvilken ligger Sognet Tyregods hvide Kirke med det røde, teglhængte Taarn. Saa kønt her dog er, hvilket Sted

at bo en hel Sommer, eller flere Aar i rund Gliden, uden for Kævlet, med baade sin Samvittighed og en Stump Hede under grundig Kultur og med frisk Brød og salt Græsmør paa Aftensbordet som nu . . . Hvem der dog kunde! . . .«

Ja, saaledes ser der nu til Dags ud paa den gamle Herregaards Grund, hvis Historie kan forfølges tilbage med Sikkerhed lige til Middelalderens sidste Aarhundreder.

Udsigt over Vejle (1864).

VEJLEMINDER FRA KRIGSAARET 1864.

AF FABRIKANT **F. KLEM**, KØBENHAVN.

KRIGSAARET 1864 har jeg som Dreng oplevet i min Fødeby Vejle. Jeg husker tydeligt saa meget fra den Tid, hvorfor jeg har nedskrevet mine Erindringer derom. Maaske kan de have Interesse for en eller anden.

Søndag d. 15. November 1863 var der Selskab hos mine Forældre¹⁾, og under dette kom Efterretningen om Frederik d. 7des Død samme Dag, hvilket foranledigede en alvorlig Stemning. Vi havde en Pige, som havde været hos os i mange Aar, og som næsten hele sit Liv forblev i Tjeneste hos min Slægt; hun jamrede og klagede over Udsigten til Krigen, men jeg trøstede hende med, at vi havde Danevirke, og at en Dansker tog tre Tyskere — det havde jeg nu hørt, vel sagtens

¹⁾ Praktiserende Læge S. C. Klem, f. 1819, bosat i Vejle 1847, hvor han fra 1877 var Distriktslæge. Tog sin Afsked 1898, død 1907. Gift med Johanne Nicoline Friis, Datter af Apoteker P. F. Friis, f. 1826, død i Vejle 1897.

af Drengene i Skolen. Første Gang, jeg hørte noget om Krigen paa nært Hold, var Søndagen d. 28. Februar 1864. Da jeg om Eftermiddagen, kom op i Torvegade, fortalte andre Drengene mig, at der var kommen en Vogn med en skudt dansk Dragon sydfra, og Blodet løb ud af Vognen. Dragonen var blevet lagt ind i et af Friskolens Lokaler. Denne Dragon var Niels Kjeldsen. Da jeg senere saa Maleriet af Affæren paa Charlottenborg-Udstillingen, sagde jeg straks, at det var en Søndag, den fandt Sted, og det passede. Inden d. 8. Marts 1864 havde mine Forældre forskellige danske Officerer i Indkvartering; jeg erindrer saaledes Lt. Barner og Ritmestrene Munck og Stenstrup af Dragonerne og tilsidst Lieutnanterne Kolding og Møller af 11te Regiment lige til d. 8. Marts.

Befolkningen i Vejle gik ofte ud med Mad og varm Øl til Forposterne syd for Byen; saaledes erindrer jeg ogsaa engang at have været med Provvisoren fra min Onkels Apotek en klar Frostdag ved Forposterne syd for Granskoven. Ved denne Lejlighed saa jeg en Husar med de hvide Snekker paa Sæletøjet komme travende ind ad Koldingvejen, det var vist en Ordonans. En Dag var der paa Kirketorvet samlet en Mængde Dragoner; nogle af dem havde Sabelhug i Hjælmen, hvad der imponerede os Drengene.

Den 8. Marts 1864 blev for Vejle Bys Beboere en om end sørgelig, saa dog mindeværdig Dag.

Jeg gik dengang i Borgerskolen. Om Formiddagen Kl. 11 blev vi af Lærer Tyregod sendt hjem, fordi Tyskerne nu var i Vente. I den Tid gik alle Drengene med Kokarde paa Huen. Jeg erindrer, at jeg havde en sort Plydshue, og paa Vejen hjem fra Skole havde jeg travlt med at rive Kokarden af; jeg havde nemlig hørt, at naar en Østriger saa en dansk Dreng med

Kokarden, saa stak han ham straks ned med Bajonetten. Henad Eftermiddagen begyndte Kanonaden over Byen. For at være i Sikkerhed opholdt vi Børn os med vore Forældre i en Gang, som var midt i min Faders Hus i underste Etage. Engang saa jeg ud af Vinduet ud til Dæmningen og saa da en dansk Sergeant og et Par menige løbende ned ad Gaden, og engang saa vi fra Køkkenvinduet over Haven ud paa Engen, som var mellem Haven og Kirkegaarden. Vi kunde da se en Mængde Østrigere løbe over Engen, over mod Kirkegaardens nordvestlige Hjørne. Det var Infanteri med graa Kapper, hvide Bandolerer og sort Voksdugsbetræk over Chakot'en. Jeg maa ogsaa have været oppe i Stuerne engang, thi jeg erindrer at have set en Deling østrigske Feltjægere staa paa Broen over til Vissingsgade, og at en Officer gik dér og svingede med sin Sabel. Min Fader gik rundt i Huset under Kampen. Han var ogsaa oppe paa Gæsteværelserne, som laa i den nordlige Gavl, og hvorfra han kunde se over til Horsensvejen og Skoven nord for Byen, i hvilken det danske Infanteri laa. Paa Horsensvejen kunde han se Østrigerne, som hujede og skreg, navnlig naar en dansk Granat kom. Kampen varede i ca. 3 Timer, og vi sad da og hørte paa Kanonskudene og Geværsalverne. Fra Vinduet i Dagligstuen kunde min Fader gennem Reflektionsspejlet se Glimtene fra de østrigske Kanoner ved Vejrmøllen. — Da Kampen hørte op, gik vi op i Stuerne, og vi opholdt os i min Faders Værelse. Mine Forældre havde tænkt sig, at vi fik Officerer i Indkvartering ligesom i den danske Tid. Klokken var vist blevet henad 8, da der kom en østrigsk Feltjäger-Oberleutnant Steiner af 9de Jægerbataillon og søgte Kvarter for sig og 60 Mand, Underofficerer og menige. De tog straks vor Dagligstue og

Spisestue i Besiddelse; Leutnanten befalede Mandskabet at sætte Møblerne til Side og ikke at beskadige noget. Paa min Faders Anmodning tog Oberleutnanten Kvarter i et af vore Gæsteværelser. Hos vor Nabo, Lasson, hentede Soldaterne Halm, som blev lagt paa Gulvene til at ligge paa. Mens vi sad i min Faders Værelse, stak pludselig en sorts kægget Jæger med Fjerhat Hovedet ind ad Døren, men trak sig hurtigt til-

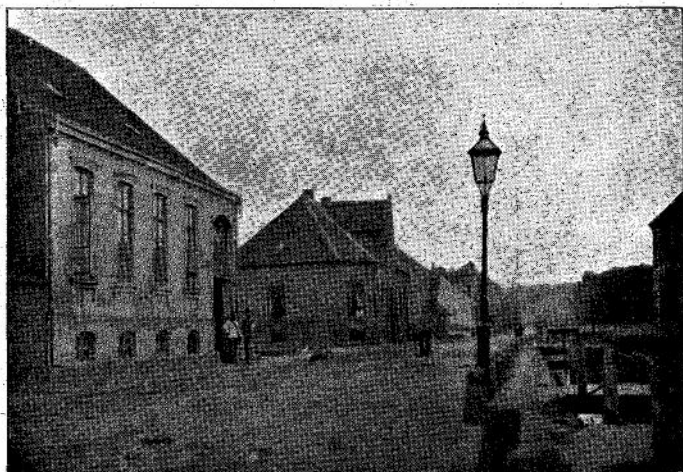

Parti af Dæmningen i Vejle (1864).

bage, efter dog at have forvoldt os en lille Skræk. Da Østrigerne kom, var Aftensbordet dækket, og da de kom ind i Spisestuen, forsvandt alt spiseligt fra Bordet paa et Øjeblik; deriblandt var ogsaa Vejle-Pælemuslinger, og min Fader var nu angst for, at nogen, som ikke var vant til denne Ret, skulde blive syg deraf og tro sig forgiven, men det forløb heldigt. I Køkkenet havde vore Piger travlt med at lave The og Kaffe til Østrigerne, som redelig betalte, hvad de fik. Senere paa Aftenen kom en Feldwebel med 30

Mand og søgte Kvarter, men da alt var optaget, lod han Mandskabet søge Kvarter hos Naboen og udbad for sig Tilladelse til at ligge paa Sofaen i min Faders Værelse. Hans Oppasser laa saa paa Gulvet. Han fik ogsaa Tilladelse til at benytte en Tobakspibe, hvoraf der hang en Del i Værelset. Næste Morgen forlod Feldweblen Huset.

Om Natten gik der en Skildvagt i Gangen. Om

Dæmningen i Vejle (1864).

Aftenen var jeg med min Fader henne at kigge ind til de sovende Østrigere i Stuerne, hvor Gassen brændte. I et Værelse over Porten ud til Dæmningen havde vi Børn Soveværelse, og derfra saa vi den næste Morgen Østrigerne ligge paa Knæ langs med Aaen og vaske deres Gamacher. Tidlig om Formiddagen var jeg sammen med nogle andre Drengene ovre ved Hjørnet af Kirkegaarden, dér hvor nu den nye Kirke ligger i Nærheden. Paa Gangstien, som gik langs med Kirkegaarden, laa nogle skudte østrigske Infanterister, an-

tagelig en 3—4 Stykker. Det var rimeligvis nogle af dem, som vi havde set løbe over Engen. Nede paa Engen, som var mellem Horsensvejen og Vejen hen til Andersens Kalkbrænderi, var der paa et Sted samlet en Bunke døde Soldater sammen, og jeg erindrer, at nogle kom bærende med en skudt Østriger paa en Baare. Han havde rødt Skæg og Haar, og det forekommer mig, at Hovedet hang udover Baaren. De døde Infanterister, som laa opad Kirkegaardstien, havde lyseblaa Benklæder med en hvid Paspoil-Kant langs ned ad dem, og jeg erindrer, naar jeg senere saa nogle med den hvide Kant paa Benklæderne, da mindede det mig altid om de døde Soldater. De havde gjort et dybt Indtryk paa mig, som rimeligt var. Senere om Formiddagen, da jeg opholdt mig i vor Gaard, fortalte nogle, at ude paa Dæmningen stod to af Vægterne med den grønne Kasse fra Sygehuset, hvori der laa en skudt dansk Soldat, men jeg havde ikke Mod til at gaa hen og se paa ham. Om Formiddagen var jeg henne ved Enden af Dæmningen ved Kjøbmand Andersens Gaard. Her holdt Feltmarchal Gablenz med sin Stab og saa Tropperne defilere forbi. Lige over for, hvor han holdt, laa Blikkenslager Schnabels Hus, lige ved Aaen. Foran dette var en aaben Trekant, hvor et stort, østrigsk Infanteriorkester havde taget Opstilling. Ud fra Nørregade, over Broen marcherede nu Tropperne til Militærmusikkens Toner ad Horsensvejen nordpaa. Det var de Afdelinger, som havde haft til Opgave Dagen forud at gaa over Vejle Aa vestpaa, men Broerne var kastede af og Vejene ufremkommelige, saa Planen maatte opgives. Det var den østrigske Brigade Neipperg og den preussiske Rytterbrigade Fliess. Jeg erindrer tydeligt de preussiske blaa Husarer og de preussiske Kyrad-

serer, hvoraf nogle havde Buler i Kyradserne; det blev sagt, at de kom fra Kuglerne. Østrigsk Infanteri kom der ogsaa en Del af.

Gablenz, som holdt der med sine Stabsofficerer, havde ligesom disse den smukke østrigske Generals-hat med lysegrønne Fjer paa; jeg syntes altid, den saa meget fin ud.

De østrigske Jægere, som laa i Kvarter hos mine Forældre, var meget skikkelige Folk; de kogte deres Naturalforplejning i vor Grubekjedel i Vaskehuset, og vi Børn færdedes frejdigt imellem dem. Dagen efter Kampen pudsede de Geværerne, og af disse, som havde været ladte, blev Kuglerne trukket ud. Vi fandt alle Kuglerne i Gaarden og Haven og samlede dem i en Kasse for senere at sælge dem til en Blikkenslager. I Ejendommen fandtes kun to W. C., hvorfor Soldaterne havde benyttet Haven. Man kunde se, at Fægtnings-Sindstilstanden havde haft Indflydelse paa Maverne, hvilket jeg ganske vist dengang ikke havde Forstand paa, men det er jeg senere kommen til at tænke paa.

En lille Dreng som jeg havde vel næppe Lov til at færdes, hvor jeg havde Lyst, hvorfor jeg ogsaa kun paa Afstand, fra Haven hjemme, hørte den østrigske Musik spille paa Kirkegaarden, da de faldne danske og østrigske Soldater blev begravede. I 4 Døgn laa de 60 Feltjægere hos os. Den Morgen, de skulde afmarchere, stod de opstillede uden for Huset. Vi Børn løb ind i Stuerne, hvor der var et farligt Svineri med al den Halm paa Gulvet; vi fandt paa Gulvet en Del Fænghætter til Bøsserne, disse var af Kobber og lignede en lille høj Hat. I Dagligstuen fandtes ved de to Vinduer to Klapborde, hvorved i de 4 Dage to Skomagere havde arbejdet fra Morgen til Aften og

undertiden Natten med. Bordene var derved blevet fulde af Sylestik, og trods det, at Bordene senere blev malede, var disse Stik dog synlige mange Aar efter.

I den paafølgende Tid havde vi Indkvartering af Officerer, østrigske og preussiske, som laa i Dagligstuen og Spisestuen, og i et Værelse i Kælderetagen laa der menige. Officerernes Oppassere boede mest i Gæsteværelserne paa Loftet. Der laa aldrig Østrigere og Preussere paa en Gang i Huset, heller ikke i Byen. En Østriger sagde engang, at han ikke vilde ligge paa en Madrats, som en Preusser havde ligget paa. En østrigsk Oberleutnant Porth af Lichtensteiner-Husarerne laa i Kvarter hos os fra 14. Maj til 15. Juni og var syg i længere Tid. Han forbavsedes over, at han her i Norden kunde finde fransk Lektüre. Han havde en flink Oppasser, som oftere bankede og luftede Leutnantens fine, mørkeblaa Uniformer med Guldsnorene i Gaarden. En Dag arrangeredes der Frokost for Obersten og flere Officerer af Husarregimentet i vort Lysthus i Haven, og de blev ogsaa fotograferede, men det fik vi ikke noget Billede af.

Den østrigske Infanterimusik spillede meget i den Tid, Østrigerne laa i Vejle; det var meget store Musikkorps paa 50—60 Mand. Hver Eftermiddag spillede Musikken paa Raadhustorvet, hvor Byens to Hoteller laa. Drengene blev benyttet til at holde Noderne, da der ingen Nodestole førtes med. En Dag havde en Klarinetblæser faaet fat i mig, men det var vist ikke ret mange Numre, jeg holdt Noderne for ham. En saadan Eftermiddag erindrer jeg at have set to amerikanske Officerer i Vinduet i Henrichsens Hotel (nu Hotel Royal). De havde mørkeblaa Uniformer med gulliggraa Opslag. Det er forskellige Steder blevet omtalt, at Østrigerne lod Mænd fra Vejle Omegn udføre

Skansegravning. Der blev anlagt Skanser syd for Byen ved Vejrmøllen, og nord for Byen til højre for Horsensvejen lige ved Udkanten af Skoven var anlagt en Skanse eller et Kanon-Deplacement; op dertil blev anlagt til Artilleriet en Vej, som fra Horsensvejen lige nord for Romshule-Vejen førte op i Serpentin der-til. Ved Uhrskovgaard nordvest for Vejle blev der anlagt en meget stor Skanse, som laa der i flere Aar efter Krigen, og som jeg oftere har været oppe i. Den laa paa en høj Bakke, hvorfra der var en vid Udsigt, og den var derfor meget synlig.

Min Fader besørgede sin Landpraksis ved Hjælp af et Pas eller »Schein«, udstedt af Kommandanten i Vejle. En Formiddag var han kørt nord paa, og ved Juelsbjerg, hvor der var en østrigsk Feltvagt, var en Skildvagt kommet frem paa Vejen og havde efter-set Passet. Paa Tilbagevejen nogle Timer senere forundrede det min Fader, at ingen Skildvagt viste sig. Vognen kørte langsomt i Skridt der forbi, da paa en Gang en Mand kom løbende imod Vognen for at standse den; min Fader vendte sig da om og saa Skildvagten staa ved Siden af Vejen med Geværet i Anslag; han havde staaet ved Skilderhuset ved Siden af Vejen og raabt »Halt«, men Vognens Rumlen havde overdøvet det, og nu skulde han til at skyde, da Vognen ikke holdt, men det løb heldigvis af uden Blodsudgydelse, thi nu kom han frem og visiterede Passet.

Som bekendt foretog det Aarøeske Korps i Foraaret 1864 en Expedition til den nordlige Kyst af Vejle Fjord og gik i Land og fangede ca. 30 preussiske Husarer i en Gaard i Assendrup. Denne Gaard brændte Preusserne derefter af. Paa en Køretur, et Sygebesøg, med min Fader havde jeg Lejlighed til nogen Tid efter at se den nedbrændte Gaard.

Fra 28. April til 14. Maj laa Oberst von Ketler med Adjutant, Leutnant v. Dorzeghy af 18de preussiske Infanteriregiment i Kvarter hos os. Obersten var en meget flink og venlig Mand, han lod Regimentsmusikken spille tre Gange i Haven, og da han drog bort, forærede han os Børn et stort Kræmmerhus Konfekt. En af Oberstens Oppassere hed May. Med ham spadserede min Broder og jeg ofte; jeg husker, at han ude i Nørreskoven lavede Fløjter af Pilekviste til os.

Nogen Tid efter at Fredericia var blevet rømmet af de Danske, maatte min Fader tage dertil for at se til den eneste danske Læge i Byen, Dr. Bohse, som var bleven syg. Ovennævnte May var med paa Turen som en Slags Ordonnans eller Beskytter, og saa var ogsaa jeg med. Det er nu 50 Aar siden, men jeg husker dog, at Vejret var smukt, og da vi kom i Nærheden af Fredericia, kunde vi se Østrigerne trille Jord paa Voldene med Trillebøre og se dem grave og hakke; helt sløjfede de jo dog ikke Voldene. Jeg husker ogsaa tydelig de nedskudte Huse i Gaderne i Fredericia.

Det var vist ogsaa, medens Oberst Ketler laa i Kvarter hos os, at de preussiske Tropper en Søndag Formiddag blev allarmeret, og at der i Løbet af en Time ikke var en Preusser mere i Byen; de var alle draget nord paa, fordi, som det hed sig, at der pludselig var blevet set et Par danske Dragoner ved Lindved. Jeg husker tydeligt, at Adjudanten, Lt. Dorzeghy kom tilbage og red ind i Gaarden for at hente nogle Pakker med Mad, som blev puttet ned i Sadeltaskerne; det var en nydelig ung Herre.

En Aften i Foraaret kom der et Ligtog gennem Vejle. Vi havde været ude hos min Onkel paa Sofiesminde. Da vi kom ind i Vestergade, hørte vi Kirkeklokkerne ringe, og da vi kom hen i Nærheden af

Hjørnet ved Horsensvejen, mødte vi Ligtoget. Det var en paa Dybbøl falden dansk Officer, som skulde begravet i sin Hjemstavn. Det gjorde et meget højtideligt Indtryk paa os.

I Løbet af Sommeren holdt Østrigerne Skarpskydningsøvelser i Nørreskoven. Ved Vejen ud til Skyttehuset var der et Sted en temmelig dyb Kløft mod nord; i Enden af den havde Østrigerne anbragt en Skive, som de skød efter. Bag denne stod et Bøgetræ, hvilket blev aldeles gennemskudt og fyldt med Blykugler; i flere Aar efter Krigen pillede vi Drengene Kugler ud af Træet.

Den Grav paa Vejle Kirkegaard, som i Dag gemmer Støvet af de ved Vejle faldne danske Soldater er ikke den, som de først blev begravet i. Den første laa i Kirkegaardens Østside; Aaret efter, da Kriger-Monumentet skulde rejses, blev Ligene gravet op og ganske tidlig en Morgen lagt over i den nye Grav ved den gamle Kirkegaards Hovedindgang, hvor Graven med Monumentet nu findes. Dette skete i Byfogeden, Overauditor Ørsteds Nærværelse, og var nok ikke noget behageligt Syn at være nærværende ved. Paa den øst-rigske Krigergrav stod i de første Aar et stort Kors af Grantræ; nu findes en Granitsten med et Jernkors, men uden Inskription. Hver Lørdag Aften, naar Østrigerne laa i Byen, var der Tappenstreg i Gaderne; der var enkelte Melodier, som blev meget kendte i den Tid, navnlig »Radetskmarch«, »Weteranenpolka« og »Nachtigallpolka«; disse blev spillet mange Aar i Vejle efter Krigen.

Jeg har altid fra min tidligste Barndom interesseret mig for alt Soldatervæsen og Soldater, maaske er det Grunden til, at jeg allerede dengang har lagt saa nøje Mærke til Østrigerne og Preusserne forskellige Uni-

former og husker disse saa nøje. De østrigske Feltjægere havde graablaa Benklæder og Frakker med grønne Opslag. Officererne havde brede grønne Striber ned ad Benklæderne. Kappen var graa; en sort Filt-hat med en sort Fjerbusk paa Siden; sort Lædertøj. Infanteriets Uniform var den smukkeste. De havde lyseblaa Benklæder med eller uden hvid Paspoil. Vaabenfrakken var helt hvid med forskelligfarvede Opslag paa Ærmerne og Kraven. Hvert Regiment havde sin Farve. De ungarske Regimenter havde de saakaldte Spidsben, tætsluttende Benklæder, som endte nede i Snørestøvlerne, de havde Stiklommer med gulsorte Snorbroderier foran ved Lommerne. Infanteriet havde en Chakot med den østrigske Dobbeltørn i Messing foran, i Felten med Voksdugsovertræk. Vaabenfrakken var enkeltraded. Regiment »Martiné« havde graa Opslag, Regiment »Ramming« blaa Opslag og Regiment »Kevenhüller« højrøde Opslag, Regiment »Hessen« havde gule Opslag, desuden har jeg set hvide Frakker med rosa og med sorte Opslag, Officererne bar et sort og gult Silke Skærf. Lædertøjet var hvidt og Kapperne graa. Saavel Jægerne som Infanteriet brugte sorte Gamacher. Det var et smukt Syn at se en østrigsk Infanteriafdeling, naar den var vel pudset f. Eks. til Kirkeparade om Søndagen; de hvide Frakker tog sig godt ud. Jeg har ogsaa set østrigsk Militærparade paa Kirketorvet i Vejle paa Kejser Franz Josefs Fødselsdag d. 15. August, ved hvilken Lejlighed den katolske Præst kom ud foran Kirkedøren og viste Monstransen for de Soldater, som ikke kunde være inde i Kirken.

Lichtensteiner Husarerne havde mørkeblaa Uniformer med gulsort Snorebesætning og hvide Slængkapper, hvidt Voksdugsbetræk over Chakoten. Windischgrätz-Dragerne havde mørkebrune Uniformer med mørke-

røde Kraver og Opslag og hvide Rytterkapper og forgyldt eller Messingkam paa Hjælmen. Det østrigske Artilleri havde mørkebrune Uniformer med røde Opslag og Hestehaarshale paa Chakoten. De østrigske Uniformer var alle meget pyntelige, de preussiske lignede mere hinanden.

Fodfolket havde Hjælmen eller Pikkelhuen, Husarerne havde en lodden Chakot. Det var røde og blaa Husarer, som var heroppe, højrrød Uniform med gul Snorebesætning paa Frakken og mørkeblaa med hvidt, Benklæderne mørkegraa eller sorte og Husarstøvler.

Endvidere var her preussiske Kyradserer med helt hvide Uniformer, høje sorte Støvler, et Messingkyrads og blanke Messinghelme med Spids som Pikkelhuen, men med Bagstykket gaaende langt ned mod Nakken, de havde mørke Kapper. Navnlig Østrigerne var godt lidte af Befolkningen i Vejle. To af Byens unge Damer blev forlovede med østrigske Officerer, den ene af dem blev gift og kom til at bo i Wien. Denne Officer hed Renner og var i 1864 Oberstleutnant ved Lichtensteiner Husarerne, han traadte senere ud af Tjenesten og var i 1876 ansat ved en Bank i Wien, da jeg under et Ophold der flere Gange besøgte denne Familie og tilbragte nogle meget behagelige Timer hos dem. Navnlig erindrer jeg en Udflugt sammen med Herr Renner til Kahlenberg ved Wien; han fortalte mig den Gang meget om sine Oplevelser i Danmark under Krigen. Min Fader stod i flere Aar efter Krigen i Brevveksling med Baron Fridrich Weigl von Löwenwarth, som var Leutnant ved 18. Jægerbataillon og dengang var 21 Aar gammel. Han laa i tre Uger i Kvarter hos mine Forældre og var en fin og dannet ung Mand, som mine Forældre viste nogen Venlighed, hvilket han aldrig glemte. Da jeg i 1894 var i Wien, opsøgte jeg Baron Weigl; men han var da fraværende

og laa som Oberst med sit Regiment til Øvelse i St. Pölten. Han havde dog en Bolig i Wien, hvor jeg afgav mit Kort, og et Par Uger efter kom der til min Fader i Vejle et elskværdigt Brev med et Fotografi af Obersten Baron Weigl. Et Par Aar senere sendte han min Fader et Billede af Generalmajoren, som han var blevet udnævnt til. I 1906 modtog jeg i Juni Maaned et langt Brev fra Baron Weigl. Da han vidste, at jeg boede i København, skrev han til mig for at erfare, hvorledes mine Forældre og Sødskende havde det. Han skrev, at han havde tænkt paa sine Ungdoms-Oplevelser, og da havde han tænkt paa sit Ophold i Vejle, hvor han i Fjendens Land var blevet imødekommet med Venlighed af mine Forældre. Paa hans Væg i Wien hang Billeder af min Faders Hus i Vejle samt af mine Forældre og vi tre ældste Børn, og hans Hjerte fyldtes med Taknemlighed, naar han saa paa disse Billeder. Jeg tilskrev ham derefter et længere Brev og fik snart et venligt Svar med et Billede af Feldmarschalleutnant Weigl a. D. En Astmalidelse havde tvunget ham til at tage sin Afsked.

I Oktober 1908 besøgte jeg Baron Weigl i Wien. Jeg blev modtaget med meget stor Venlighed og var tre Gange hans Gæst under mit 4 Dages Ophold i Wien. Det var nogle meget fornøjelige og interessante Besøg, jeg aflagde hos ham, under hvilke han fortalte mig meget om sine Oplevelser i Vejle og i Krigen 1864. Han mindedes mine Forældre med stor Venlighed og Ærbødighed. I en Ramme hang paa Væggen alle Billederne fra Vejle, ogsaa et af Raadhustorvet i Vejle. Paa et Skærmbredt var anbragt en Del Fotografier, deriblandt ogsaa Billeder af danske Officerer fra 1864, et af Frederik VII og et af Grevinde Danner, et af General de Meza o. fl. Den sidste Dag, jeg besøgte ham, blev vi begge fotograferede i hans Vindue

i Stueetagen af en Fotograf, som tog Billedet ude fra Gaden. Den 30. Oktober 1908 tog jeg en hjertelig Afsked med Baron Weigl, og vi haabede begge paa et Gensyn. Dette blev dog ikke til noget; thi den 27. Februar 1909 døde Baron Weigl i Abazia ved Adriaterhavet, hvor han opholdt sig om Vinteren for Astmaens Skyld. D. 3. Marts s. A. blev han begravet paa Central Kirkegaarden i Wien.

Saavidt jeg erindrer, blev kun to Personer dræbt af fjendtlige Kugler d. 8. Marts i Vejle, den ene var vistnok en Fru Veiss, som i Vestergade(?) trak et hvidt Gardin til Side i et Vindue. En Østriger antog det for et Tegn til de danske Soldater og skød hende ind gennem Vinduet. Den anden var en Musiker Hartmann. Hans Søn, som nu er død, traf jeg engang paa en Rejse fra Berlin, ved hvilken Lejlighed han fortalte mig om Faderens Død.

Musiker Hartmann havde været inde i Byen og havde fundet et Sidevaaben — en Sabel —, som var tabt af en dansk Soldat. Da han bragte dette til sin Bolig i Vestergade, fandt han i Porten to danske Soldater, som vilde skjules; men han fik dem til at søge ud til deres Afdeling og fulgte dem paa Vej ud af Vestergade. Da han kom tilbage, havde hans Hustru set nogle østrigske Soldater komme frem henne i Gaden lige ud for Hospitalet eller lige for Horsensvejen og spørger Manden ud gennem Vinduet, hvad det var for nogle, men i det samme Øjeblik, ligesom han vilde gaa ind ad Porten, blev han truffen af en østrigsk Kugle og var død med det samme. Han blev begravet under militær Honnør paa Vejle Kirkegaard. General Gablenz var til Stede, han forærede Enken en større Pengegave, vistnok 100 Rigsdaler.

Foran omtalte Jægerleutnant Baron Weigl von Löwenwarth lod som omtalt min Faders Ejendom samt

Dæmningen fotografere i 1864 til Erindring om hans Ophold i Vejle. Disse to Billeder fik jeg af min Moder i 1870, da jeg drog ud fra mit fædrene Hjem, det var de samme Billeder, som hang paa Feltmarschall-leutnant Weigl von Löwenwarths Væg i Wien, da jeg besøgte ham i 1908. Paa det ene Billede sidder Baron Weigl i Vinduet sammen med en Ven, en Infanteri-leutnant. Foran Porten staar Baronens Oppasser Franz og hans Hund »Lavær«; paa Stenen ved Porten sidder jeg; min Søster, nuværende Fru Krüger i Hellerup, staar nærmest Porten og lidt til højre Brødrene Viktor og Martin Varburg, Sønner af Købmand Varburg i Torvegade, nu Grosserer i København. Paa Hjørnet af Branddirektør Helms' Ejendom staar en østrigsk Infanterist, og i Vinduet ses ogsaa en hvid Østriger. Mellem min Faders Hus og Branddirektør Helms' Hus var dengang en Tømmerplads. — Paa det andet Billede ses Baron og hans Ven Infanterileutnanten uden for Porten, Hunden ligger paa Gaden, og Oppasseren staar midt paa Gaden. I Vinduet over Porten kommer et Hoved til Syne. Det er min Broder Apoteker Klem i Hammel. I Branddirektør Helms' Ejendom ses en østrigsk Officer i Hjørnevinduet og en Dame i et andet Vindue. I Baggrunden ses Bakken syd for Vejle og øst for Vejrmøllen. Det var der, det østrigske Artilleri var placeret d. 8. Marts 1864, saa man kunde se Kanonglimtene fra Dæmningen. Vest for Aaen var dengang en Del Haver. Man kan se Træerne i disse paa Billedet. I en af dem havde en Sommermorgen en østrigsk Soldat skudt sig, en Mængde Folk havde samlet sig for at se ham.

Hunden »Lavær« havde Baron Weigl faaet oppe i Jylland; den var blevet døbt »Lavær«, fordi de jydsk Piger altid sagde: »Lad være«, naar Østrigerne viste Tilnærmelser.

SMAASTYKKER.

Erritsø.

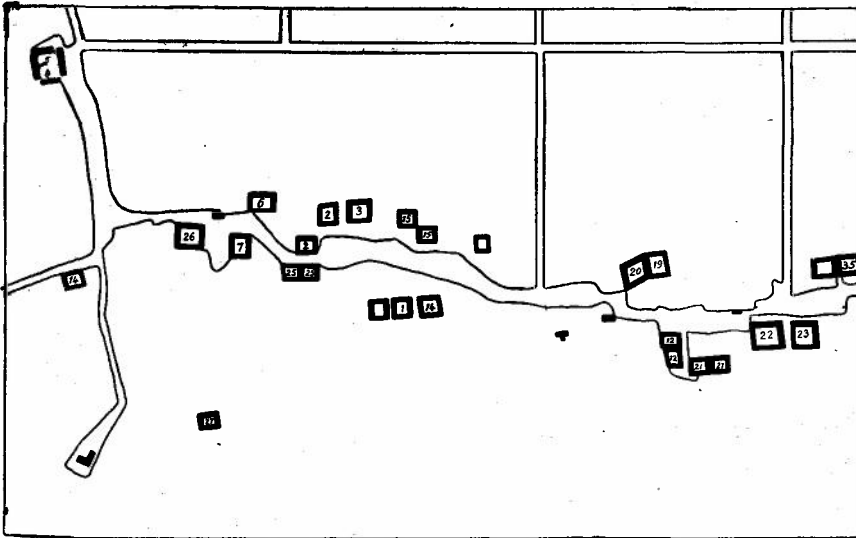
Erritsø er Fredericiaegnens største Landsby. 1662 var der 28 Gaarde, 8 Bol og 7 Huse med Jord i Byen. Af Gaardene kaldes de 12 Selvejergaarde, 1 er Annexpræstegaard og 15 er Fæstegaarde under Kronen. 3 af Boelsmændene kaldes ogsaa Selvejere. I Sognet er desuden Hønborg Ladegaard, en Vandmølle og Snoghøj Færgested, hvorved ligger 3 Bolssteder. 1688 er der 36 hele Gaarde, 4 mindre Gaarde og 30 Bol og Huse med Jord samt en Vandmølle, som er øde, i Erritsø By. — Paa Snoghøj ligger en mindre Gaard og 7 Bolssteder. Desuden ligger Hønborg Ladegaard i Sognet.

Ved at se paa Bykortet fra 1773 vil man se, at adskillige Gaarde i Byen har 2 Ejere. Det havde nogle af dem allerede 1662. Desuden er flere Gaarde ikke tegnede paa Kortet, saa de maa allerede da være udflyttede fra Byen. Vi vil nu se, hvor mange af de gamle Gaarde, der ligger i Byen:

Nr. 1 er udflyttet omkring 1835 syd for Byen, den ejes nu af N. Kjær Lassen.

Den østligste af Gaardene Nr. 2 er ogsaa udflyttet, det er P. Nielsens Gaard. Den anden Halvgaard Nr. 2 ligger paa sin gamle Plads og ejes af Niels Bjerre. 1773 hed Mændene Bjerre eller Bjærg paa begge Gaarde.

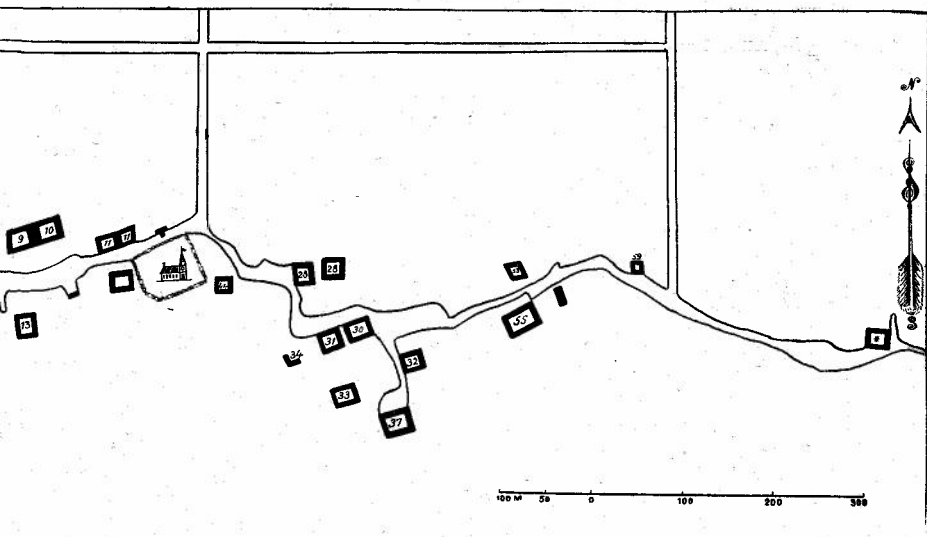
Erritzøe By og Sogn

- Nr. 1 A. Christensen
 - 2 } _____
 - 2 } _____
 - 3 Chr. Pedersen
 - 4 Laue Pedersen
 - 5 N. Mikelsen
 - 6 Ignatius Pedersen
 - 7 H. P. Bundgaard
 - 8 _____
 - 9 } _____
 10 } B. Frantzen

- Nr. 11 } _____
 - 11 } _____
 - 12 } Søren Nielsen og Th. M. Kragh
 - 12 } _____
 - 13 } _____
 - 14 } _____
 - 14 } _____
 - 15 } Chr. Sørensen og Ude Hansen
 - 15 } _____
 - 16 } _____
 - 19 P. Andersen

(Coldinghuus Amt) Aar 1773.

Nr. 20	N. Thomsen
- 21	H. H. Piiłboe og J. N. Nyboe
- 21	
- 22	M. Faugaard
- 23	J. Faugaard
- 25	_____
- 25	_____
- 26	Ped. Elkiær
- 27	_____
- 28	_____
- 28	_____

Nr. 30	Tho. Hansen
- 31	Niels Nielsen
- 32	H. Simonsen
- 33	_____
- 34	H. N. Laasen
- 35	Sør. Paallesen
- 37	_____
- 44	_____
- 53	P. Hansen
- 55	Annexgaard
- 59	_____
*	Mølle

Slægten Bjærg er gammel i Erritsø, men 1662 og 1688 og senere boede de paa Gaarden Nr. 31.

Nr. 3 er udflyttet syd for Byen 1862. Den ejes af Housed.

Gaardene Nr. 4 og 5 har man fra gl. Tid kaldt Østergaarde. De ligger omtrent, hvor de laa 1773. Den første ejes af Anders Østergaard, den sidste af Jens Østergaard.

Nr. 6 er delt i 2 Gaarde. 1780 var den forøvrigt ogsaa delt i en Gaard og et Bol. Den ene Del, som nu ejes af Iver H. Lassen, er udflyttet 1865 til Krogagervejen. — Hans Hansens Enke i Brovad har noget af den anden Del, som siges at være udflyttet af P. Lauritsen Ignatius.

Nr. 7 ligger paa sin gamle Plads, det er H. P. Lassens Gaard.

Nr. 8 ejedes 1780 af Iver Rasmussen, men hvor den har ligget, vides ikke. Maaske laa den øst for Kirken.

Nr. 9 ejedes samme Aar af Bertel Frandsen, og Nr. 10 af Hans Pedersen Møller og Ole Jensen; om disse Gaarde har jeg heller ingen Oplysninger kunnet faa.

Nr. 11 er omkring 1790 udflyttet til Bavnehøj ved Sønderskoven og kaldes Bavnegaard. En Slægt har Navnet »Baungaard« efter den.

Nr. 12. Om denne Gaard, som er forsvunden fra sin gamle Plads, har jeg ingen Oplysning kunnet faa. 1780 ejes den af Thomas Madsen Krag og Søren Nielsen Spillemand.

Nr. 13, der 1780 ejedes af Peter Thuesen, ligger paa sin gamle Plads og ejes af P. Gydesen.

Nr. 14. Den Del af Gaarden, der laa vest for Nr. 1 og 1780 ejedes af Peter Hansen, er nedbrudt. Den anden Del, som ejedes af Mikkel Thomsen Holt, er nu en mindre Ejendom, der for faa Aar siden ejedes af Leonhardt.

Nr. 15. Christen Sørensens Halvgaard er nedbrudt, Ude Hansens Del er derimod endnu paa sin gamle Plads, den ejes af Mikkel Ussing.

Nr. 16 laa tæt vest for Ussings Gaard. Den ejedes 1780 af Jens Nielsen Krag. Han udflyttede den 1776. Han fik 100 Rdl. herfor af Kongen, siger man. Nu kaldes Gaarden »Nederballegaard« og ejes af Iver Kragh.

Nr. 17 er en gammel Selvejrbondegaard, den var 1688 Byens næststørste Gaard. Af den, Halvdelen af Nr. 18 og nogle Boel paa Snoghøj er Færgegaarden der, som 1780 ejedes af Carl Lindam, fremstaaet. Dens Hartkorn var da 12 Tdr. $\frac{1}{2}$ Alb., deraf var ca. 10 Tdr. fra de 2 Gaarde i Erritsø By. Et Bol, som 1780 laa vest for Nr. 55, og som ejedes af Hans Petersen i Sig, betegnes som Nr. 17, maa være en Parcel fra Gaarden. Den anden Halvdel af Nr. 18 ejedes 1780 af Jep Nielsen Bjerre. Disse Gaarde har vist ligget mellem Nr. 12 og 14.

Nr. 19 er 1848 udflyttet syd for Byen og kaldes her »Jauensgaard«. Det er en af Sognets større Gaarde.

Nr. 20 er Thomas Andersens Gaard i Havlykke, den blev udflyttet 1838.

Nr. 21 var 1688 Byens største Gaard. Af den ene Halvgaard synes den Gaard, som Jens Hansen Ravn 1777 udflyttede, og som derfor kaldes »Ravnsgaard«, at være fremstaaet. Den anden Halvgaard, der ligesom denne er betydelig formindsket, ligger paa sin gamle Plads og ejes af Wetter.

Nr. 22 er udflyttet vest for Byen og kaldes »Fougaardsminde«. Dens gamle Ejere har Navnet Fougaard.

Nr. 23 ligger paa sin gamle Plads. Det er Hans Ladegaards Gaard.

Nr. 24 er vist den Gaard, som ligger øst for Nr. 1.

Man kaldte den æ Smedgaard. 1688 og 1733 bærer dens Beboere dette Tilnavn. Gaarden er nedbrudt.

Nr. 25, som 1780 ejedes af Jens Nielsen Aars og Rasmus Hansen Holm, er udflyttet, nu ejes Gaarden af Ivar Lassen og Mads Sørensen.

Nr. 26 ligger paa sin gamle Plads. Mændene paa den har fra gammel Tid af baaret Navnet »Elkjær«. Nu ejes den af Søren Lassen, der købte den af S. Elkjærs Sønner.

Nr. 27 er Gaarden »Holt«. Den ligger ogsaa, hvor den laa 1773. Efter den har dens Beboere fra gammel Tid af faaet Navnet Holt.

Nr. 28. Begge disse Halvgaarde er forsvundne fra Byen. Den ene af dem er Lorents Vindelevs Gaard i Sønderskov. 1765 har Anders Ditlevsen Gaarden i Fæste. Den var da samlet.

Nr. 29 var 1780 delt i en større og en mindre Gaard, som ejedes af Niels Pedersen Hougaard og Hans Hansen Høg. Denne Gaard laa vest for Nr. 28; men »Hovgaard«, som Gaarden kaldes, maa allerede 1773 være udflyttet til Brovad. — 1688 hedder Manden paa Gaarden Hans Nielsen Hovgaard.

Nr. 30 er en gammel Selvejergaard, som 1688 ejes af Ofve Pedersen. Efter ham har Svigersønnen, Bertel Pedersen, den. 1765 hedder Manden paa Gaarden Thomas Hansen (Præst). 1838 udflyttede Iver Holt Gaarden til Sønderskoven. Nu kaldes den »Sønderkovgaard«. Den er paa c. 8 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn og ejes af Ole Jensen, der er gift med en Sønnedatter af Iver Holt.

Nr. 31 er ogsaa en gammel Selvejrerbondegaard. 1688 ejes den af Peder Nielsen Bjærg, hvis Eftermand var Thomas Nielsen Bjærg. 1733 hedder Manden paa Gaarden Niels Laursen, og 1765: Niels Nielsen Elkjær.

Hans Svigersøn, Thomas Rasmussen, Søn af Rasmus Jensen paa Annexgaarden, overtog Gaarden 1819. Thomas Rasmussen kaldte man Thomas Præstegaard, fordi han var fra Annexpræstegaarden. Hans Søn, Peder Thomsen, som 1852 blev Gaardens Ejer, kaldte man ogsaa ret ofte »Peder Præstegaard«. Gaarden kaldes nu »Erritsøgaard«. Den ligger paa sin gamle Plads og er meget betydelig forstørret, idet den nu har godt 14 Tdr. Hartk. mod godt 4 Tdr. i 1688 og 1765. Dens nuværende Ejer er Markus Thomsen. —

Nr. 32 ligger paa sin gamle Plads. Det er Karl Ladegaards Gaard.

Nr. 33 var 1780 en mindre Gaard, som ejedes af Lauge Nielsen.

Nr. 34 var ogsaa en mindre Gaard, som er forsvunden. Slægten Lassen i Erritsø stammer fra den.

Nr. 35 er Anders Mikkelsens Gaard, som ligger, hvor den laa 1773.

Nr. 36 var en mindre Gaard, men hvor den har ligget, vides ikke. 1765 har Mads Nielsen den i Fæste.

Nr. 37 er udparcelleret og nedlagt 1841. Man har kaldt den Hermansens Gaard efter dens sidste Ejer P. Hermansen. Kr. Knudsens Gaard vest for Erritsø By er Hovedparcellen af den.

Nr. 44 er et Bol, som 1780 tilhørte Degnen Baltzer Johansen Vejer. Nu er det den Gaard, som ejes af Marius Ladegaard.

Nr. 45 er det Bol, som ligger nordøst for Nr. 27, i gamle Dage kaldtes det Helvede, nu Hølld. Det ligger paa sin gamle Plads.

Nr. 53 og 54 var en Tid efter 1670 Fæstegaarde under Nebbegaard. Disse 2 Gaarde skal have ligget vest for 28 og 29. — Nr. 53 var 1780 delt i 2 Gaarde, som ejedes af Niels Hansen Bundgaard og Peter Han-

sen. Gaarden bar Navnet »Bundgaard«. Niels H. Bundgaard havde den største Del af Gaarden, og den maa jo være udflyttet syd for Byen før 1773. Den ejes endnu af en »Bundgaard«. Peter Hansens Gaard er forsvunden.

Nr. 54 var en mindre Gaard, som Gert Andersen 1780 havde i Eje, den menes at have ligget, hvor der paa Kortet staar 59. Dens Jorder er lagt under Møllen.

Nr. 59 var 1688 et Bol paa 1 Skp. Hartkorn. 1780 findes det ikke.

Nr. 55 er Erritsø Annexgaard, der ligger, hvor den laa 1773. 1780 havde Rasmus Jensen den i Fæste. Hans Efterkommere bor nu paa Erritsøgaard, hvorimod Efterkommere af Hans Nielsen Lassen paa Nr. 34 nu ejer Annexgaarden.

J. J. Ravn.

Lidt mere fra Egtved Sogn.

I »Vejle Amts Aarbøger« 1916 II har Hr. P. Eliassen skrevet en højst læseværdig Afhandling om Egtved Sogn. Jeg har tænkt mig, at det efterfølgende, for en stor Del ældre Folks Fortællinger, paa flere Steder kunde udfylde denne Skildring.

Det var en gammel Tale, at Egtved Kirke vilde falde sammen en Gang, naar den var fuld af Mennesker (under en Gudstjeneste); dette skete dog heldigvis ikke, men Kirken var meget brøstfældig, da den i Aaret 1863 blev ombygget, og nu er der ikke stort mere tilbage af den gamle Kirke end et Stykke af den nordre Mur; i dette sidder to smaa, rundbuede, tilmurede Vinduer, der kunde tyde paa, at Kirken, der nu er i Spidsbuestil, tidligere har været i Rundbuestil; den tilmurede nordlige Indgangsdør ses ligeledes meget tydeligt. Taarnet var firkantet og havde Sattel-

tag; Kirkeklokken var ophængt saaledes, at naar den sattes i Bevægelse, svingede den ud af det østlige Lydhul. Gamle Folk fortæller, at naar Klokken i Førstningen ringede fra det nye Taarn, saa de uvilkaarligt efter den, men nu kunde den ikke ses mere. Indgangsportalen stammer fra den gamle Kirke; den sad i Vaabehuset paa den sydlige Side af Skibet. Vaabehuset gjorde tillige Tjeneste som Sprøjtehus. I Kirkens Kør fandtes tre smaa Stolestader ved hver Side, og desuden havde Præsten og Degnen hver sin lukkede Stol ved Enderne af Alteret; her stod Degnen og sang under Gudstjenesten. Opgangen til Alteret var midt for dette, og naar Folk ofrede ved Barsedaa og Bryllup, skete det paa den ene Ende af Alteret til Præsten og paa den anden til Degnen. Altertavlen, der stammer fra den katholske Tid, bestaar af et Midterparti med to Sidefløje med bibelske Malerier paa Bagsiden; paa de almindelige Søndage var disse Fløje lukkede sammen, saa Malerierne kom frem, og det Parti, som vi nu altid ser, vistes den Gang kun paa de store Højtidsdage. De gamle Kirkestole var forsynede med Nummer, og hver Familie havde sin bestemte Plads; de blev erstattede med andre for en Del Aar siden, men en gammel Mand, nær de firs, sidder endnu om Søndagen i den Stol, der staar paa den gamles Plads, hvor han som Dreng sad sammen med sin Fader. De gamle Stole var meget ubekvemme; de bestod, foruden af Endestykket, af et Siddebrædt og et smalt Ryglæn (Hældræ), der sad omtrent i Højde med Folks Skuldre. Paa Gulvet laa et Brædt til at sætte Fødderne paa, men der var næsten altid fodkoldt i Kirken, især da før der blev anskaffet Varmeapparat; enkelte Kirkegængere havde en lille Fodpose, andre havde Halmsko til at trække uden paa Støvlerne.

Folk var tarvelige i deres Klædedragt, ogsaa naar de gik i Kirke; for ca. 40 Aar siden gik endnu mange med Træsko og en Del af Kvinderne med Bomuldsforklæder.

Som omtalt i Hr. Eliassens Afhandling var Kroen i den vestligste Gaard i Byen; her var tillige Brændevinsbrænderi i en Fløj, som gik ned i Haven. Den gamle Gæstestald brændte tilligemed Gaarden i Begyndelsen af Firserne. Den ny Kro blev udskildt fra Gaarden i Halvtredserne og bygget i en Sandgrav paa den modsatte Side af Vejen. Her havde Folk tidligere hentet Sand til nødvendigt Brug; nu blev dette jo aflagt, og Beboerne hentede saa deres Sand i en Bakke lidt ovenfor, dér hvor nu Forsamlingshuset ligger. Denne Bakke har man i tidligere Tid kaldt »Savlabakken«¹⁾. Navnet, som jeg har fundet i Præstegaardens »liber daticus«, er gaaet af Brug for mange Aar siden, og Bakken er udgravet. I det hele gælder det om alle disse gamle Navne, der vil blive nævnt i det følgende, at man skal være temmelig godt kendt for at kunne stedfæste dem nu efter saa mange Aars Forløb; de paagældende Steder og deres Omgivelser har forlængst skiftet Udseende. Bakken lige øst for Savlabakken var tidligere fuldstændig nøgen; den blev taget ind til Præstegaardshaven og beplantet af Pastor Tilemann (Sognepræst i Egtved 1864—1875).

I den østlige Bydel har forhen ligget de saakaldte Hvidegaarde. En gammel Mand, der er født i den ene af dem, fortæller, at medens de laa i Byen, hed den ene af dem Hvidessaard, men om Navnet var opstaaet af et Personnavn (Hvids-gaard) var han ikke klar over, men det er ikke usandsynligt. Beboerne i de to Gaarde var beslægtede; Gaardene i denne Bydel

¹⁾ Dette Navn forekommer flere Steder, bl. a. i Kolding.

ejes endnu af Efterkommerne af de Mænd, der er nævnt i P. Eliassens Afhandling. Vejen, der fra denne Del af Byen gaar nordpaa, den saakaldte »Nørreforte« eller »Thyboforte«, er den gamle Drivvej fra Byen til Udmarkerne; her paa Gadejorden har Byhyrden samlet Kvæget fra Gaardene og drevet det ad denne Vej til Græsningen. Ved Thyboforte har der ligget en Gaard, »Thybogaarden«. Folk fortæller, at den i sin Tid blev købt af en af Præsterne Storm til Aftægtsgaard, men han solgte den senere til sin Avlskarl. Hr. P. Eliassen fortæller, at Pastor Ancher Storm i 1773 købte sin Nabogaard mod Øst; de to Beretninger gaar temmelig sikkert ud paa ét; Præsten har beholdt Toften, som endnu hører til Præstegaarden, og saa solgt Udmarken til sin Karl. Gaarden er nu udstykket i fire Parceller, et Stykke af Toften var omkring ved Midten af forrige Aarhundrede indhegnet med et højt Gærde; her gik Præstegaardens Heste løse om Sommeren¹⁾. Lige syd for Branddammen ved Præstegaarden, paa den modsatte Side af Vejlevejen, var en stor Mergelgrav, hvorfra der er kørt mange hundrede Læs Mergel ud paa Bymarkerne. Skrænten ned til Mergelgraven kaldte man »æ Spring«. En Toft ved Siden af kaldte man »Svarretoft«. En lille Bakke omtrent midt i Byen kaldte man »æ Swaaenbank«; den kaldtes saaledes efter »æ gammel Swaaen«, som boede der i et lille Hus i nogle Aar til sin Død i Aaret 1862. Han hed egentlig Søren Christensen og havde tidligere ejet Svanbjerggaard; han kunde saadan »lidt af hvert«, som man siger; sit største Ry opnaaede han dog som Jæger, men han bestilte nok heller ikke stort andet.

¹⁾ Det brugtes tidligere, naar Hestene om Aftenen var komne af Tøjet, da at slaa dem løse; de søgte saa ned i Dalene under Skoven. Om Morgen maatte saa Karlene ud med en Visk Havre for at fange dem igen, men det kunde ofte tage det meste af Formiddagen.

Folk troede ligefrem, at hvad han skød paa, skulde falde. En Gang forfulgte han en Hjort fra Egtved Skov helt ned i Viborg-Eggen; her fik han den vendt om, og hjem igen til Egtved, hvor han saa skød den; det kunde han sagtens have gjort før, men saa kunde han jo ikke faa den hjem igen saa billigt som naar den selv løb. Han forsøgte sig ogsaa i Flyvekunsten, som jo den Gang stod paa et temmelig uudviklet Stadium; der fortælles, at han en Gang bandt et Par store Vinger paa Ryggen, kravlede op paa Huset og lod saa staa til, men Forsøget faldt desværre ynkeligt ud — han endte paa Møddingen; det havde unægtelig været bedre, om han var fløjet fra Møddingen op paa Huset. Hans mange Haandværk blev imidlertid hans Ruin, han døde i Armod. En af hans Døtre, »Swaaen-Stinn«, arvede hans Natur; hun har gennemvandret store Dele af Jylland med et Bundt Pølsepinde; Føden tiggede hun og overnattede i Lader eller under aaben Himmel.

Noget, man ikke kan blive fri for at lægge Mærke til, er de mange Øgenavne, Folk har haft i ældre Tider; der siges, at der var ikke noget ved et Menneske, hvis det ikke havde et Øgenavn, men det skal vel ikke forstaas helt bogstaveligt, og de fleste kom vist temmelig uskyldigt til disse Navne. Herpaa kan der fortælles et, vistnok typisk, Eksempel. En Gaard paa Grænsen af Egtved Sogn ejedes af en Mand, der hed Rasmus Paaske; han solgte Gaarden til en Præsteson, som man saa kaldte »æ Posk-Præst«. Pastor Kau har tidligere i »Vejle Amts Aarbøger«, i sin Skildring af Maren Bjørn, fortalt, hvorledes hendes Mænd fik Navnet: »Taalle-Pejer«; akkurat det samme Navn har vi haft her i Sognet, og Manden havde faaet det paa samme Maade. Det var især i Kvarteret nede omkring

Paaskebo?

Karpenhøl, hvor der foruden Fattighuset laa en tre à fire gamle Rønner, deriblandt den saakaldte »Stærkass«, at denne, Byens Pariabefolkning, boede, og her holdt Byens Ungdom om Aftenen et syndigt Halløj. Hver Søndag Morgen var en af Sogneforstanderne nede ved Fattighuset for at tælle Tørv ud til Fattiglemmerne til den kommende Uge; saa hændte det ofte, fortælles der, at der blev gjort Forsøg paa at bestikke vedkommende til at levere flere ud, end han egentlig maatte; Maalet har maaske ogsaa nok været lidt knapt. Naar Udleveringen var endt, blev der laaset for Huset til næste Søndag, hvor saa den samme Scene gentog sig med Skænderi og Vrøvl. Nogle af Fattiglemmerne »gik paa Mading« i Sognet, som det kaldtes, men det var vistnok kun de mandlige.

Tiggeriet dreves i stor Maalestok her i Sognet og langt uden for dettes Grænser. Der fortælles fra Jelling, at naar der kom Tiggere, og Folk spurgte dem: »Hvor æ I fraa?«, saa lød Svaret næsten altid i en ynkelig Tone: »Vi æ fra Ejde«. Det var dog mest op imod Højtiderne og naar der havde været Gilde i en Gaard, at man fik slige Besøg; naar der var Bryllup, stod der altid en Flok ved Kirkegaardslaagen og ventede en Skilling af Brudeparret og Følget, saa man kan jo sige, at den Gang maatte Folk ofre baade inde i og udenfor Kirken.

I Karpenhøl, eller i det mindste i Bækken, holdt Konerne tidligere deres Stovvask, og i Kæret her laa Byens Børn de lange Sommerdage og passede Gæsene. Engene mod Øst kaldes endnu Ørvig. Engen vest for kaldte man »æ Trindhav«, men dette Navn bruges ikke mere.

Der kom en ny Tid, og med den nye Mennesker til Egtved. Mange af dem kender ikke en Gang

Navnet: Karpenhøl; siden Bækken blev reguleret og den gamle Gravhøj jævnet ud, er Karpenhøl ogsaa nærmest kun et Vandhul. De gamle Huse er forsvundne, og deres Beboere er flyttede ned paa Kirkegaarden, men morsomt er det at høre paa, naar gamle Folk en Gang imellem fortæller om dem og deres Bedrifter¹⁾. Et Navn, der ligeledes er gaaet af Brug, er »Bygsdal«; saaledes kaldtes en Lavning, hvorigennem Koldingvejen gik, lidt Syd for Karpenhøl (omtrent dér, hvor nu Vejen gaar om til »Skovvang«). Vejen er for mange Aar siden flyttet op paa Skraaningen, og den gamle Vej er nu Eng; her var et slemt Sted at komme over om Vinteren, især naar der var Højvande i Bækken og man havde stort Læs. Sognets Beboere kørte mest til Kolding; her solgte de deres Korn, og Kroen fik sine Varer hjem herfra.

En Bys eller Egn's Udvikling kendes bl. a. ogsaa paa Postvæsenets Udvikling. Dette var her i Sognet, som saa mange andre Steder, ret primitivt: en gammel Kone, Maren Rødt næs, gik til Kolding hver Tirsdag og Fredag og hentede Hvedebrød til videre Forhandling; hun tog saa Breve og Aviser med til Egtved Kro, og Folk hentede det selv dér. Den første Avis, der holdtes i Byen (i hvert Fald udenfor Præstegaarden), var et lille Vejleblad. Nu gaar der daglig seks Postbude ud fra Posthuset i Egtved.

Søren P. Sørensen,
Bakkebo, Egtved.

Gamle Beretninger fra Haastrup.

Nu afdøde Læge Hartvigsen i Haastrup har meddelt mig følgende: Paa den Gaard i Haastrup, der nu kal-

¹⁾ Der blev senere købt en Ejendom ved Egtved Skov, hvor der blev indrettet Fattiggaard. Fattighuset i Egtved By blev saa nedlagt som saadant.

des Haastrup Nedergaard, hændte det sig en Dag, vistnok omkring Aaret 1760, at en Dame kom kørende ind i Gaarden i en herskabelig Karosse. Hun havde med sig et lille Barn, som hun bad Gaardmandens Kone beholde i nogle Timer, mens hun kørte til Herslev. Konen gik ind paa Forslaget og tog mod Barnet, men Damen i den flotte Vogn saa hun aldrig mere. Barnet derimod blev paa Gaarden. Der fandtes intet som helst, som kunde lede paa Spor efter dets Herkomst, og man fik aldrig nogen Oplysning om denne. I et af Barnets Klædningsstykker fandtes derimod indsyet nogle Guldmonter. Husmoderen paa Gaarden opdrog saa Drengen som et af sine egne Børn. Til dets Opdragelse modtog hun dog nogen Hjælp fra et Par andre Gaardmandskoner i Byen. De lod Drengen døbe med Navnet Niels Haastrup. Drengen artede sig vel, og han huskede siden, da han blev en velstillet Mand, paa sine Velgørere. Da han blev voksen, kom han nemlig til København, og her døde han vistnok 1808. Før sin Død oprettede han et Testamente, og i dette betænkte han de 3 Gaardmandsfamilier med en ret anselig Arv i Penge og andre Ting. — Læge Hartvigsen har siden vist mig hans Testamente. Han mente, Niels Haastrup var Brændevinsbrænder i København.

Nogle Aar senere foregik en meget sørgelig Begivenhed paa samme Gaard, idet Ejerens, Hans Peter Madsen Møllers, Hustru (?) en Aften, da hun havde tændt Lys i sit Sovekammer, blev dræbt ved et Skud ude fra gennem et af Vinduerne. Læge Hartvigsen mente, at det er den samme Kone, der tog sig af Drengen, som kom saa ulykkelig af Dage. Begge Tildragelser havde han hørt gamle, forlængst afdøde Folk i Byen fortælle. Sammenhængen med Mordet mente han al-

drig blev opklaret. Jeg har hørt fortælle, at en Del Mænd fra Omegnen, bl. a. Kaptajn Bülow fra Tyvkær og Skovfoged Holtzendorf fra Luttergavl havde været paa Jagt om Dagen, og at Jagtselskabet var i Haastrup, da Drabet skete, samt at Kaptajnen beskyldtes for at have dræbt Konen. Kaptajn Bülow boede paa en Gaard i Tyvkær, der laa tæt ved den Dam i Byen, der endnu kaldes Kaptajnsdammen efter ham. 1777 er Hans Peter Madsen Møller Sognefoged, og han er gift med Ane Dorthea Johansdatter Holtzendorf. Det forekommer mig, at hun i Smidstrup Sogns gl. Kirkebog i Landsarkivet i Viborg kaldes hans 2den Hustru. Hans Formand paa Gaarden hed Joen Pedersen, og H. P. Madsen er muligvis kommen til Gaarden ved at ægte hans Enke(?). Joen Pedersen var 1765 Fæster af Gaarden, og han forstørrede den ved at lægge $\frac{1}{2}$ Gaard under den. Hans Peter Madsen Møller¹⁾ var en Søn af Mads Hansen, der 1739 kom fra Fredericia og blev Fæster af den for mange Aar siden nedbrudte Smidstrup Vandmølle, som laa lidt Øst for Smidstrup Kirkebro ved Vejen efter Haastrup. Joen Pedersen overtog først Gaarden 1764 efter sin Fader, Peder Knudsen, som var Fæster af Gaarden 1733. (Nr. 6 + $\frac{1}{2}$ Nr. 8 gl. Matr.) I Kirkebogen kaldes han 1632 Peder Knudsen Roed.

Ane Dorthea Johansdatter Holtzendorf var Datter af Skovfoged Johan Vilhelm Holtzendorf fra Luttergavl. Herslev-Viuf Sogns gl. Kirkebog i Arkivet i Viborg meddeler, at 1721 blev han gift (trolovet) med salig Niels Skovfogeds Enke, Maren.

NB. Mon ikke den første Tildragelse er foregaaet,

¹⁾ En Broder til ham, Hans Madsen, var 1760 kommen til Læge Hartvigsens Gaard ved at ægte Hans Koeds Enke. En tredje Broder boede paa en anden Gaard i Byen, H. P. Hansens.

mens Joen Pedersen, fra 1764—7(?), har været Mand paa Gaarden, og den sidste i hans Eftermands, Hans Peter Madsens, Tid. Efter de forskellige Fortællinger, jeg har hørt om Drabet, synes jeg det fremgaar, at det var hans 1ste Kone, der blev skudt, og hun var vist først gift med Joen Pedersen.

J. J. Ravn.

Kong Kristian den Niendes Besøg i Kolding og Fredericia efter Fredsslutningen i 1864.

Efter at Fredspræliminærerne mellem Preussen-Øst-rig og Danmark i 1864 var vedtagne og underskrevne, overrakte de danske Sønderjyder Kong Kristian d. IX en hjerteskerende Adresse, hvori de med Fortvivlelsens Nødraab bad om ikke at blive skilte fra de danske Brødre og Søstre.

Adressen sluttede med: »Allernaadigste Konge! Med Dødsfrygtens Styrke klamrer vi os fast til Tronen og Folket og kan og vil ikke forstaa, hvorledes den danske Konge eller det danske Folk kan ville skille sig af med sine egne Lemmer, sit eget Kød og Blod, saa længe der haves en kampdygtig Hær og en ubesejret Flaade til Danmarks Værn og Værge.«

Desværre blev den tunge Adskillelse mellem danske Nord og Syd for Kongeaaen en sørgelig Kendsgerning ved Fredens endelige Afslutning d. 30. Oktober 1864. I næste Maaned, 16. November, udstedte Kong Kristian d. IX et aabent Brev, hvori han løste Indbyggerne i de tre Hertugdømmer fra deres undersaatlige Troskab og Embedsmændene fra deres aflagte Ed.

Efter Fredsslutningen og de fremmede Troppers Afrejse vilde Kongen over til Jylland. En Mængde Søn-

derjyder besluttede da at ville møde i Kolding for at tage Afsked med deres Konge.

De tyske stedlige Myndigheder satte Himmel og Jord i Bevægelse for at hindre Sønderjyderne i at rejse til Kolding. De sendte Rundskrivelser med Advarsler og Trusler om Fængsling ud, de kaldte det Landsforræderi; men det hjalp ikke.

Paa Landevejene i Nordslesvig saa man flere Steder ophængt en Opfordring:

»Til Nordslesvigere!

Paa Onsdag kommer Kongen til Kolding. Alle maa vi dertil. Tag Dannebrogflag og Sløjfer med, alle I, som har nogle. Ned med Tyskernel! Ned med Hertugen! Kong Kristian IX leve!«

Tirsdag d. 7. om Aftenen kom Kongen til Kolding, og her var gjort alt for at give ham en festlig Modtagelse. Her var Flag, Æreporte, Blomsterslyngninger og Lys i alle Vinduer. Han var ledsaget af 80 Landboere til Hest og blev modtagen af en Afdeling ridende Fakkeltænder. Fra Trappen foran Købmænd *Hansens* Gaard paa Rendebanen talte han til den store Mængde.

Næste Formiddag Kl. 11 modtog Kongen paa *Svendsons* Hotel en Adresse fra Kolding, en fra de otte slesvigske indlemmede Sogne og en fra de fraskilte Sønderjyder, der var mødt i et Antal af 5000 for at tage Afsked med deres Konge. Deres Tillidsmænd fik Foretræde, og saa mange, der kunde rummes, blev stuvet ind paa Hotellet; men hele Rendebanen og de tilstødende Gader var fulde af Sønderjyder. Adressen, der blev oplæst under dyb Tavshed og Sorg, lød saaledes:

»Allernaadigste Konge! Med dybeste Smerte modtog vi Deres Majestæts sidste Hilsen. Begivenhedernes

Magt har adskilt, hvad der gennem Aarhundreder har været forenet. Brødre er revne fra Brødre. Deres Majestæts Krone har mistet en Juvel, hvis Bevarelse har kostet Tusinders Blod.

Allernaadigste Konge! Vi føler Trang til endnu en Gang at hilse paa vor fordums Hersker. De gamle Baand er brudt, ny er endnu ikke bundne. Vi staar alene, kender ikke vor Fremtids Skæbne. Gerne vil vi dvæle ved Fortidens Minder, ved den lange Række Aar, vi har boet under danske Kongers milde Scepter. Lykke har vekslet med Ulykke; men i Glæden som i Sorgen har vi vendt Blikket imod Tronen. Erindringen om den svundne Tid vil vi tage med os, det danske Folk paa denne Side Kongeaen vil aldrig glemme Brødrene hinsides. Minderne er fælles. Men Øjeblikket tvinger os til at se fremad. Deres Majestæt har i Deres Hilsen bedt os sætte vor Fortrøstning til ham, »som i sin almægtige Haand holder Folkenes Lykke og Rigernes Skæbne«. Netop til ham sætter vi vort Haab. Skulde det komme, at Folkenes Ønsker skulde faa nogen Betydning ved vor Skæbnes endelige Afgørelse, da beder vi trøstigt Deres Majestæt være overbevist om, at det skal vise sig, at Kærligheden til vort gamle Fædreland har dybe Rødder i den slesvigske Befolknings Hjerter.

Gud bevare Deres Majestæt!

Gud bevare Danmark, vort gamle Fædreland!

Kongen var dybt bevæget og svarede blandt andet:

»Af alle de Sorger og Bekymringer, som har tynget paa mig i min korte Regeringstid, har intet mere nedbøjet mit Sind, intet hvilet tungere paa mit Hjerte end Skilsmissen fra de brave og tro Sønderjyder«, og han sluttede med at sige:

»Gud bevare og velsigne dem alle!«

Efter at Kongen havde taget denne gribende Afsked med Sønderjyderne, kørte han sammen med Kronprinsen til Raadhuset.

Med Besvær skred Vognen langsomt frem gennem den store Menneskemængde; men paa Torvet blev den helt standset, og den velkendte Gaardejer *Peder Larsen Dons* holdt her paa Landboernes Vegne en Tale til Kongen. Han udtalte først deres store Glæde over at se Landets Konge, efter at de i lang Tid kun havde set fjendtlige Krigsfolk. Ligeledes udtalte han deres Glæde over, at Kongen for 16 Aar siden, da andre Prinser, der ogsaa hørte til Danmark, gik med Oprørerne — »at Deres kgl. Majestæt da blev tro mod Ret og Pligt, tro mod Danmark og det danske Kongehus.« Han mindede Kongen om, hvorledes Gud havde velsignet Kongens Hus, saa flere af hans Børn vilde komme til at beklæde evropæiske Troner.

Kongen havde hidtil nikket bifaldende til Talen; men saa fortsatte *Peder Larsen*:

»Men, kære Konge, skal det blive til Velsignelse for Konge og Folk, saa tror vi, at dette kun kan ske, naar Konge og Folk slutter sig inderlig og nær sammen.

Det er vort inderlige Ønske, at Deres Majestæts Hus maa omgives af danske Mænd, og at de, som staar Tronen nær, maa opdrages i dansk Aand og dansk Nationalitet.

Thi, kære Konge, det skal ikke dølges, at mange af os under denne gruelige Krig ikke har kunnet holde den Frygt borte, at Deres kgl. Majestæt, som født paa Grænsen af Tysk og Dansk, ikke naturligen har kunnet føle for Danmark og det Danske.«

Nu afbrød Kongen ham: »Deri tager De fejl, min gode Mand.«

Han rejste sig op i Vognen: »De har formodentlig alle hørt, hvad denne Mand har sagt. Han ønsker, at jeg skal omgive mig med danske Mænd, som har Folkets Tillid. Nu vil jeg spørge alle, om der ikke i de Ministerier, jeg har haft, har siddet lutter danske Mænd, som har fuld Agtelse og Tillid?« (Adskillige Stemmer svarede »Jo!«)

»Denne Mand mente, at jeg ifølge min Opdragelse ikke har kunnet føle med det danske Folk. Jeg er født Slesviger, og jeg vil spørge Dem, om De ikke regner Slesvig for et dansk Land, og om De tror, at Slesvigerne ikke føler lige saa varmt for Danmark som De' selv.«

Almindelig Jubel afbrød her Kongen, og da Folketingsmand, Agent *Varming* udbragte et Leve for Hs. Majestæt Kongen, blev dette besvaret med et Hurra, der ringede ud over hele Torvet. Kongen blev saa ført omkring i Koldinghus' Ruiner, var i Kirken og gjorde sig kendt med Kolding.

Næste Formiddag kom Kong Kristian IX til Fredericia. Byen var i Festdragt, og han blev modtagen af Magistraten, Borgerrepræsentationen, Embedsmænd, nogle Officerer og Foreninger, omrammet af en stor Del af Befolkningen i By og fra Land.

Kongen blev ført omkring til en Del af Fæstningsværkerne, Mindesmærkerne og Byens andre Seværdigheder, og der var Gudstjeneste i Michaelis Kirke.

Den befæstede Lejr var jo ligesom Bastionerne m. m. ødelagt af Fjenden. Efter Indrykningen i Fæstningen varede det nogle Dage, før man tog fat paa dette Hærværk, der ved et udtalt Ønske af den danske Regering kunde være undgaaet.

Det lod til, at General Gablenz grumme nødigt vilde have fat paa dette kedelige Arbejde; men saa

kom den preussiske Overkommando hertil, og øjeblikkelig blev Ødelæggelsen paabegyndt. Egnens Beboere, endog helt nede fra Seest, blev kaldte ind til Arbejde, og de Værker, som det havde kostet Slid og store Summer at faa fuldført, maatte nu danske Mænd under fjendtlig Kommando slide fra Morgen til Aften for at faa ødelagt.

Ved Kongebesøget var det et rigtig dansk Træk, at hvor Majestæten skulde føres hen, ændrede man lidt paa Skaden, fyldte lidt ud og glattede til. Navnlig ved Koldingskansen ved Landevejen, et Stykke udenfor Prinsens Port, blev arbejdet en Del for at dække lidt over Ødelæggelsen af de Skanser her, som Kongen med sit Følge skulde køre lige forbi.

Jens Hansen,
fhv. Kordegn i Fredericia.

Smaatræk fra 1864.

Tre Sømænd.

Ved Andkjær Strand ved Vejle fjord, ikke langt fra Munkebjerg, boede i 1864 en modig Sømand, Fisker *Niels Nicolajsen*, der med sin fjortenaarige Søn adskillige Gange sejlede til Fredericia under Fæstningens Belæjring og bragte Efterretninger om Fjendens Stilling og øvrige Forhold der omkring paa Egnen. Naar Fader og Søn var i Fredericia, havde de deres Kvarter og Natteherberg i Trinitatis Kirke.

Fiskeren havde en Medhjælper, der boede ved Mørkholts Land, altsaa paa Vejen til Fredericia. Naar her var Fare for at komme i Land, var der hængt et Lagen over en Snor udenfor Huset. Var dette Faresignal ikke hejst, gik Niels i Land og fik meddelt, hvad der paa Egnen var sket af mulig Interesse.

Et Par Gange var det dog nær gaaet galt.

En Dag i vanskeligt Vejr saa Fiskeren ikke Lagenet og gik i Land; men da lød der oppe fra Bakken en tordnende Varselrøst: »Men Niels, er du skrupgal, ser du ikke.....«

I en Fart kom Nicolajsen og Knægten til Søs, og de lagde sig ned paa Bunden og passede Sejl og Ror. Drengen kunde dog ikke dy sig, men keg op og saa et Par Soldater ved Stranden. Et Par Kugler susede ud efter dem, men gik for højt.

Drengen sagde lidt ængstelig:

»Fader, de skyder!«

Niels svarede bydende:

»Duk, Dreng!«

»Men de skyder efter os!«

Faderen med stærkere Stemme: »Duk, Dreng!«

De slap uden for Skudvidde og havde kun faaet et Par Kugler gennem Sejlene.

En anden Gang var Sønnen for Sikkerheds Skyld sejlet et lille Stykke ud paa Fjorden, mens Faderen var i Land.

Pludselig blev Fiskeren overrasket af et Par fjendtlige Soldater. Men som Tordenskjold sprang han i Søen, svømmede et Stykke under Vandet og naaede ud til Baaden, skønt de skød efter ham.

En Dag hjemsøgte nogle østrigske Soldater Fiskerens Hus ved Andkjær Strand. Nicolajsen og Sønnen var paa Fiskeri, og Konen i Færd med Bagning. Som hun stod og gik, slæbte Soldaterne hende ud, satte hende paa en Vogn, og hun fik en ufrivillig Køretur til Kolding, hvor hun blev holdt i Fangenskab et Par Dage.

Ved Hjælp af en Tolk blev der saa holdt Forhør over hende. Hun forklarede, at Manden og Sønnen fiskede, solgte Fisk og sejlede baade her og der.

Da de nævnede Fredericia, udbød Fiskerkonen: »Nej, Gud fri og bevar vos for alt det, som ondt er. Skulde a til Frederis, a vild dø af Skræk.«

Konen blev forhørt paa Kryds og tværs; men hun var dem for klog, og de kunde ingen Vegne komme med hende. De lod hende saa gaa. Hun fik dog ingen Ægtvogn til Hjemturen, men maatte gaa den lange Vej tilbage, og træt og meget medtaget naaede hun omsider sit Hjem.

En djærv og velkendt Sømand var *Peder Kongebro* fra Middelfart. Det var under Belejringen af Fredericia i 1864 farligt at sejle paa Lillebælt. Den sikreste Vej fra Fredericia til Fyn var til Baaringvig eller Bogense. Men Peder Kongebro sejlede trods al Fare uafsladelig mellem Fredericia og Strib eller andre Landingssteder.

Man følte sig altid tryk, naar man sejlede med Peder Kongebro. Meddeleren har engang været med ham, da hans store Baad var overfyldt af Børn og voksne. I et slemt Uvejr sejlede vi fra Middelfart til Fredericia; men Baaden skar støt gennem de brusende Bølger og den hylende Storm.

Lige saa lidt som Vejret generede Peder Kongebro, lod han sig skræmme af Fjendens Kugler, der undertiden kunde være ret nærgaaende. Men han slap altid godt igennem baade Storm og Kugleregn.

Han sejlede med Flygtninge fra Fredericia eller med Folk, der vilde tilbage til Byen eller over at se til deres Hjem. Han sejlede med Gods, Møbler, Fødevarer og alt, hvad der frembød sig.

I Fredericia savnede man ofte de nødvendige Fornødenheder. Et Lys, en Æske Tændpinde, en Knap

eller en Naal m. m. var ikke til at opdrive, og med Fødevarer var det rent galt.

Folk, hvis Nærværelse i Fæstningen var nødvendig f. Eks. enhver, der var ansat ved Borgervæbningen eller Brandvæsenet, kunde faa Naturalforplejning; men alle andre maatte sørge for sig selv paa hvad Maade, de bedst kunde.

Da Officererne i Fæstningen vilde have et lille Festmaaltid paa Kongens Fødselsdag den 8. April, fik de Stegen fra Middelfart, og Kagen blev bagt ude paa Landet, tæt ved Fjendens Forposter.

Peder Kongebro kunde imidlertid, indenfor en vis Afgrænsning, skaffe alt og sørge for alt — bare man kunde faa fat paa ham; men dette var som oftest meget vanskeligt.

I Fredericia boede i 1864 en ligeledes djærv og modig Sømand *Bech*, almindelig kendt under Navnet »*Garibaldi*« efter sit lille Skib.

Under Belejringen af Fæstningen holdt han stadig en Forbindelse vedlige mellem Fredericia og den store Landsby Trelde, der laa paa den anden Side af Fjendens Lejr.

Han sejlede i Mørkningen under de høje Brinker langs Kysten og havde et Landingssted ved Trelde Skov. Fjendens Lejr gik lige ud til Kysten. Først laa Preusserne her og senere Østrigerne.

Det var en farlig Sag at sejle her og slippe forbi Fjendens Strandvagter; thi enhver, der blev mistænkt for Spioneri, kunde let komme til at gøre Kendskab med en Bøssepipe.

Bech førte idelig Fødevarer og andre Fornødenheder til Fæstningen. Han førte ogsaa Landboerne til og

fra Fredericia; men de var jo altid udsat for at blive fangne, eller at der blev skudt paa dem.

Engang blev et Par Mænd fra Trelde, efter at de var gaaede i Land, nappede af de østrigske Strandvagter. De blev fængslede i Trelde Skole, hvorfra de dog efter nogle Dages Forløb ved deres nærmere Forklaring og ved tilkaldte Vidners Hjælp slap ud igen.

Jens Hansen,

fhv. Kordegn i Fredericia.

Skinker og Heste.

I.

En Bonde fra den sydlige Del af Sønderjylland blev efter Danevirkes Rømning i Februar 1864 paa-budt en Ægttur. Han fik sin Fjællevogn fyldt med røgede Skinker og skulde aflevere denne Vognladning paa Torvet i Kolding.

Manden var tysksindet og maaske ræd for, at han fra Afleveringsstedet kunde blive sendt anden Steds hen. Nok er det, da han kom i Nærheden af Kolding, holdt han sig noget tilbage fra de andre Vogne, saa han kom sidst og ene ind til Byen.

Da han kom over Sønderbro, var her ved Aaen en aaben Plads for ved en Hjørnegaard. Bonden saa sig om, og da her ingen var i Nærheden, holdt han stille og kastede i en Fart Skinkerne ned paa Stenbroen.

Efter at have aflæst vendte han Vognen, og saasnart han var kommen over Broen, kørte han til, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde.

Men et Par unge Mennesker (hvoraf den ene var nuværende Bankdirektør *S. F. Sørensen* i Fredericia) havde set, hvad Bonden foretog sig. Da der straks efter kom en Dragon ridende forbi, fortalte de denne,

hvad der var sket, viste ham Skinkerne og pegede efter den bortjagende Bonde.

Dragonen satte øjeblikkeligt Hesten i fuldt Firspring for at indhente Tyskeren, og de to unge Mennesker ilede efter, saa godt de kunde, for at se, hvorledes denne Forfølgelse vilde »spænde af«.

Endelig — opad Vonsild Bakke halede Dragonen ind paa den ene Side af Køretøjet og hug den nærmere Hests Hammelreb over.

Da Vognen var standset, tog Dragonen Tyskeren i Kjolekraven, og med den flade Klinge gav han ham en dansk Overhaling over Ryggen, bød ham derefter at binde Hammelrebet sammen, vende Vognen og køre tilbage.

Da de kom over Sønderbro, maatte Manden læsse Skinkerne paa Vognen igen og følge med op paa Torvet.

II.

Da Preusserne og Østrigerne i 1864 havde erobret Als og Vesterhavsoerne, var deres Formaal for Krigen — Besiddelsen af Holsten og Sønderjylland — naaet.

De turde ikke gaa videre.

Militærguvernøren i Jylland, *Vogel v. Falckenstein*, forsøgte saa paa alle mulige Maader at pine Jyderne for at fremtvinge en Fred.

Da Sognene og Byerne havde svært ved at udrede de voldsomme Udgifter, tog Fjenden Erstatning paa andre Maader, blandt andet ved et stort Hesterov.

I Fredericia tog man de ogsaa en Del Heste, og det paa en Tid, da det var meget vanskeligt at undvære dem. Man tog endog Hestene fra Avlsbrugere, der sad i meget smaa Kaar.

Her fandt man, at dette var en skammelig Misbrug af Magten, og et Par Mænd rejste ud til Kolding for

at tale med General *Gablenz*. Den ene af disse var Klokker *Dujardin*, der skulde være Ordfører.

Dujardin var af de Mennesker, der sagde sin Mening rent ud med saa lidt Omsvøb som muligt; men han forstod at sige den paa en Maade, der ikke var stødende, og efter en Ordstrid skiltes man i Almindelighed fra ham med et trofast Haandtryk.

General *Gablenz* boede i Købmand Hansens store Gaard paa Rendebanen i Kolding, og da de to Mænd fik Foretræde, tog Dujardin Bladet saa godt fra Munden, at den anden Afsending trak ham i Frakkeskødet og hviskede: »Det gaar ikke!«

Gablenz afbrød ham: »Ved De, min Herre, hvem det er, De taler til?«

»Ja,« svarede Dujardin, »jeg glemmer ikke, at jeg taler til Feltmarschal, Baron *Gablenz*. Men ser De, Hr. General, hjemme i min Virksomhed og i mit Hus, der er jeg Kommandant med Ansvar for, hvad jeg gør. Her er De Kommandant; men her har De ogsaa Ansvaret for, hvad De gør.«

Et svagt Smil gled over Generalens Aasyn; men Dujardin havde en Fornemmelse af, at han dog vist havde lidt Hjertetag i ham. *Gablenz* modtog Listen med Fortegnelsen over Avlsbrugere og de røvede Heste; men han paatog sig saa en myndig Mine og sluttede med at sige temmelig bestemt: »Vi allierede krigsførende Magter foretager os ikke andet, end hvad vi mener er rigtigt og nødvendigt for at faa Ende paa denne Krig, og jeg vil hverken give noget Løfte eller mindste Haab om nogen som helst Forandring heri.«

Efter denne kølige Afslutning gik de to *Fredericia* Borgere uden synderligt Haab om at have udrettet noget; »men,« sagde Dujardin til den anden, »lad ham nu tygge lidt paa det.«

General Gablenz var dog, som de ældre vil mindes, en inderlig god og rettænkende Mand, og nogle Dage efter de to Mænds Besøg blev et Par af de omtalte Heste, der vistnok stod paa Kolding Staldgard, udsatte og tilbagesendte. Der gik nogle Dage, og der kom igen et Par Heste, som var kasserede, senere nok et Par, og saaledes blev Hestene efterhaanden tilbagesendte, og Klokker Dujardin modtog et Billede af General Gablenz med dennes egen Paaskrift.

Jens Hansen,
fhv. Kordegn i Fredericia.

En Slægt fra Børkop Mølle.

Siden jeg i første Halvbind af Aarbogen for 1912 skrev om »en Slægt fra Børkop Mølle«, har jeg faaet enkelte Oplysninger om Slægten, som viser, at jeg paa enkelte Punkter har taget fejl. Den Gmd. Hans Hansen Møller i Andkær, som i Følge Gaverslund Sogns ældste Kirkebog begravnes 2^{den} Søndag i Advent 1767, knap 42 Aar gl., er ikke Farbroder til Biskop Rasmus Møller, men hans Fætter. — Farbroderen derimod blev 1724 Gaardmand i Andkær, hvor han siges at være født i en Gaard, ved at ægte Gaardmand Morten Pedersen Dahls Datter, Mette Mortensdatter. — 1757 ægter deres Datter, Maren Hansdatter Møller, Hans Nielsen Ladegaards Søn, Peder Hansen Ladegaard fra Gaard Nr. 6 gl. Matr. Han faar saa Gaarden (Nr. 10 gl. Matr.), som han først er Fæster, men siden bliver Ejer af. Slægten Ladegaard har endnu denne Gaard i Eje. Den Gaard, som Peder Ladegaard var fra, ejes nu af Pagh Ladegaard fra Trelde. — Da der i Kolding Rytterdistrikts Sessionsprotokol staar, at Hans Hansen Møller den ældre var

født paa en Gaard i Andkjær, ser det jo ud til, at Slægten har haft hjemme der, før den kom til Børkop Mølle. Det maa være omkring Aaret 1700, at Faderen Hans Møller er kommen dertil; thi hans Enke Kirsten Pedersdatter indgaar omkring 1720 i Ægteskab med Bertel Jensen. Hun har været Enke efter ham i 15 Aar, da hun 9. Maj 1739 overdrager Møllen til Sønnen, Peder Hansen Møller. 1688 er der 2 Gaardmænd i Andkær, som hedder Hans, nemlig Hans Stephansen og Hans Eskesen, en af dem er det sagtens, som kommer til Møllen.

J. J. Ravn.

En Tilføjelse.

Lærer Bennitsen, Frederikshaab, ønsker nedenstaaende Tilføjelse til Afhandlingen i sidste Halvbind af Aarbogen »En Gennembrudstid«:

»Da Pastor Svejstrup skulde flytte fra Nørup, blev der holdt et Møde i Gødding nye Kro for, om der kunde gøres noget for at faa Kapellan Laurberg hertil som Præst for Nørup og Randbøl. Et Andragende blev vist nok lavet i den Retning. Der valgtes et Udvalg, som skulde rejse til Jelling, hvor Kongen opholdt sig i de Dage. Det skulde bede om hans Medvirking. Udvalget kom til Jelling. Det blev vel modtaget af Kongen. Men han sagde til det, at han ikke var Enevoldskonge, han havde en Minister. — Udvalget blev budt til Taffels, og det spiste til Middag og sad ved samme Bord som Kongen og hans Gemalinde. — Det var dog altid noget.

Laurberg blev jo dog ikke Svejstrups Efterfølger. Lærer Bennitsen skriver, at han har hørt Tale om, at Laurberg havde en ringe Tro til, at det lod sig gøre, at han fik Embedet, og at han slet ikke

søgte det. — C. V. Bluhme fik det. Han kom fra Tjørring og Snebjerg, hvor han vist havde sluttet sig godt sammen med den pietistiske Retning. Mens han var i Nørup, skete der en Forandring i hans aandelige Livssyn, saa han helt ud sluttede sig til den kirkelige Retning, hvad for ham vist ikke skete uden aandelig og sjælelig Kamp.«

Lærer Bennitsen overværede Slutningen af Mødet i Gødding Kro. Han er død, siden han skrev ovenstaaende.

J. J. Ravn.

Vejlby Sogns Kirke.

Vejlby Sogns Kirke, eller Egeskov Kirke, som den benævnes i daglig Tale der paa Egnen, ligger i Elbo Herred, Vejle Amt. Dens Beliggenhed er tæt ved Rands Fjord, hvortil Terrainet falder nedad fra Kirkegaardens vestlige Ende. Herfra er der derfor en meget smuk Udsigt over Fjorden, eller som den dersteds kaldes, Lillestrand, i Modsætning til Storestrand eller Vejle Fjord.

Kirken er, ligesom en stor Del af vore ældre Landsbykirker, opført i romansk Stil, uden noget egentligt Taarn eller Spir. Den er tækket med Tagsten, hvoraf Taarnet med Munketegl. I Skibet er Murene dels af Granit, medens der i Koret er Mursten. I Mørtelen er der mange Skaller, hvilket tyder hen paa, Kirken er muret med Skælkalk. Der er ingen muret Sokkel under Kirken, hvorimod den har en fast Syld af store Kampesten. Udvendig er der ingen Figurer, paa Korets Øst- og Nordside er der dog Spor af 2 tilmurede Vinduer, ligesom der ogsaa fortælles, at den egentlige Indgang i Kirken skal have været paa Nord siden, medens den nu er paa Sydsiden. Murens Yderside viser dog

ikke noget herom; derimod er der i den indre Side, lige for Indgangen, afsat en Døraabning i Muren. Hverken ud- eller indvendig er der noget Aarstal paa Kirken, men for nogle Aar siden, da der indsattes et Orgel i denne, fandt man Tallet 1165 indhugget i et Stykke Egetræ. Dette kan hentyde til Kirkens Alder, ligesom det passer med de Aarstal, man kender for andre Kirker, der er opført i lignende Bygningsform.

Kirkemurens udvendige Højde fra Grundstenens Kant til Taget, er i Skibet $9\frac{1}{8}$ Al., i Koret $8\frac{1}{2}$ Al. Taarnet, der er et almindeligt Saddeltag, har til Rygningen en Højde af 30 Alen, med en Bredde og Dybde af $12\frac{1}{2}$ og $10\frac{5}{8}$ Al. Kirken er hvidkalket ligesom mange Kirker paa Landet. Skibets indvendige Maal er $24\frac{1}{2}$ Al. langt, $13\frac{1}{2}$ Al. bredt.

Koret har ingen Apsis, det er $10\frac{5}{12}$ Al. langt, $11\frac{11}{12}$ Al. bredt. Der er kun Hvælving i Taarnet, men ellers Bræddeloft, som er paaslaaet Bjælkernes Underkant. I Skibet er Højden $9\frac{1}{3}$ Al. fra Gulv til Loft, i Koret $8\frac{1}{2}$ Al. Gulvet er haardbrændte gule Mursten. Præstens og Degnens Stole er lige inden for Korbuen, til højre og venstre, regnet fra Indgangen af. Da Taarnet ligger mod vest, Koret mod øst, er Præstens Stol altsaa paa den søndre, Kirkesangerens paa den nordre Side. De nuværende Stole i Kirken, som anbragtes for ikke mange Aar siden, har en tiltalende Form, lukket Ryglæn og malet med en passende Farve. Desuden er der et Pulpitur med 4 Rækker Stole, der har aabent Ryglæn. Her er ogsaa Orglet anbragt.

Prædikestolen er i Hjørnet mellem Koret og Skibet, ved dettes Sydside. Adgangen dertil er gennem en Aabning i Kormuren. Den er udført i Træ, med 4 fritstaaende Figurer paa Siderne, forestillende de 4 Evangelister og hvilende paa en Træpille. Over Præ-

dikestolen er der en Himmel. Alt Billedskærerarbejde er udført i Barokstilen og er altsaa udført i Slutningen af det 17. Aarhundrede.

Døbefonten er af Granit med udhuggede Forsiringer. Paa Fodens Hjørner er der 4 mandlige Hoveder. Over Fonten er en Himmel, under hvilken en Due, der hentyder til Matth. 3 Kap. 16. Vers.

Alteret, der ligeledes er af Træ, har rigt Træskærerarbejde i Barokstil. Paa Siderne ses Moses med de to Stentavler, og for oven Kristus paa Korset. Midterpartiet optages af et Oliemaleri forestillende de 2 Disciple paa Vejen til Emaus, malet af Constantin Hansen. Paa Korets nordre Væg hænger et Oliemaleri, der indtil Aar 1878 var Altertavle; det forestiller Forklarelsen paa Oliebjerget. Efter gamle Sagn skal Kirken tidligere have haft flere aabne Begravelser og oprindelig være tækket med Bly. Dette skal være bleven nedtaget og nedsænket i Randsfjord under Svenskekrigen omkring 1658. Senere er der søgt efter dette, men uden Resultat. Der skal have været et Stenmonument i Kirken over Erik Grubbe til Trelde og Gammelgaard, Lensmand paa Aarhusgaard og Lund paa Mors, død 1602, samt hans Hustru, Fru Maren Juul, død 1647. Nederst i Kirken skal der have været Begravelse for Ritmester Levetzaw til Trelde. Kisten var af sort Marmor med Alabast Forsiringer, hvilende paa 6 Syrener. Hans Monument, udført som Rytter i fuld Rustning, af Marmor og Alabast, skal have været oppe i Kirken. Der haves dog intet andet Bevis herfor end det fra Slægt til Slægt gaaende Sagn. Paa Kirkens nordlige Væg hænger et utydeligt Maleri. Om dets Oprindelse og Betydning vidste man ingen Besked i Midten af det 19 Aarhundrede, og heller ikke nu. Det menes at være mindst 150 Aar gammel.

Paa Korvæggen hænger en Spore, der har før været 2, samt et Bidsel. Sagnet beretter herom, at under Svenskekrigen i det 17. Aarhundrede red en Rytter fra København over Isen paa begge Bælter for at aflægge Besøg paa Østedgaard. Neden for Kirken druknede han i Randsfjord. Om denne Beretnings Rigtighed kan der maaske næres Tvivl, men derimod er det endnu bevislig, at naar Vejle Fjord fryser til i en stærk Vinter, saa findes her altid aabent Vand.

Kirkegaarden er en rektangulær Firkant, 12 Skp. Ld. stor, indhegnet af et Stendige. Under dette Areal henhører ogsaa Familien Bruuns Begravelse, dog adskilt fra den øvrige Kirkegaard ved et mindre Tjørnehegn. Indgangen til Kirkegaarden er i det sydøstlige Hjørne, bestaaende af en mindre Laage for Kirkegængere, medens en større bruges ved Bryllup og Begravelse. Disse er af Støbejern og ophængte i murede Piller. Ud for Kirkens Indgangsdør er i Kirkegaardsmurens sydlige Sider den saakaldte Vejlbj Laage, bestemt for Kirkegængere fra Sognets vestlige Del. Mod vest er der bygget et Hus paa Kirkegaardsmurens Grund, det saakaldte Lysthus eller Thepavillon. Da mange af Kirkens Ejere samt Slægtninge af dem har faaet deres sidste Hvilested i den bruunske Begravelse, saa kunde de Efterlevende, naar de kom for at se til deres kære Grave eller til Kirken, dvæle en Stund i nævnte Thepavillon, samtidig med at nyde den dejlige Udsigt, som der haves herfra over Fjorden. I den Tid, hvorom der her er Tale, boede Kirkeejeren i Fredericia, medens Slægten nu er spredt over hele Landet, og hvorved Besøgene ogsaa bliver sjældnere. Hertil kommer, at nu, da Kirken overgaar til en selvejende Ejendom, fjernes de tidligere Ejere ogsaa af den Grund mere fra Egeskov Kirke. Det vil imidlertid staa som

et godt Minde om den forløbne Tid, at de hidtilværende Kirkeejere ved deres Repræsentant, Hr. Borgmester Buch i Nyborg, har skænket nævnte Lysthus til Vejlbj Sogn, der har ladet det indrette til et Ligkapel.

Kirkeklokken hænger i en meget stærk Egestol i en Aabning i Taarnets søndre Side. Den bærer Aars-tallet 1790 samt efterstaaende Indskrift støbt i Klok-ken: Denne Klokke er af Kirkens nuværende Ejer, Agent og Borgmester Bruun i Fredericia, udi Aaret 1790 bekostet omstøbt, efter at den, over Søren Hansen i Trelde, hans Moders Lig, var voldeligen bleven i stykker slagen. I en Rundkreds øverst paa Klokken staar de oldenborgske Kongers Navnetræk, indbefattet Christian VII. Heraf kan man ogsaa slutte sig til Klokkens Alder. Endvidere staar der: Støbt af D. H. Reimer, Klokkestøber i Randers Nr. 53.

Ved Reformationen er Kirken formentlig overgaaet i Statens, eller som det den Gang hed, i Kongens Eje, hvilket vel har vedvaret til omkring Aar 1780. I en Avis fra den Tid stilles Kirstineberggaard ved Fredericia til offentlig Auktion, med tilhørende Grund, Huse i Vejlbj Sogn, Vejlbj Sogns Kirkes Korn- og Kvægtiende, Vejlbj Sogns Konge- og Kvægtiende, til-sammen Hartkorn, Ager, Eng, Skov og Tiende 48 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. I samme Avertissement siges, at ingen Ejendom i Jylland skal blive disse Ejendomme foretrukken, hverken i Skønhed eller Fordelagtighed, da Naturen og Kunsten med Fordelen findes samlede, endog i Henseende til Jagt, Skov og mange Herligheder. Hs. Majestæt Kongen har i Ejendommen inde-staaende den Sum 5206 Rdl. 3 R 6 β .

Ved dette Salg er Gaarden formentlig bleven delt i de mindre Ejendomme, som endnu findes, medens den egentlige Kirstineberggaard er bleven tilbage som

Hovedparcel. Denne købtes af Kammerraad Henrik Molrath Richter. Han efterlod sig ikke noget godt Eftermæle blandt Sognets Bønder. Kirken og Tienden tilligemed 45 Tdr. Ld. Ager og 85 Tdr. Ld. Skov, den saakaldte Kirkemark og Kirkeskov, købtes af Justitsraad Johannes Ivar Bruun og Borgmester Thomas Thomsen i Fredericia. Efter dem arvede Justitsraad, Ridder Bertel Bruun og Svogeren, Justitsraad, Toldkasserer Niels Staal de sidstnævnte Ejendomme. Samme Aar, eller 1817, afhændede N. Staal sin Halvpart i Kirken til 4 Gaardmænd i Trelde, disse beholdt den indtil 1841, da de solgte den til Major, senere Generalintendant Købke, dog med Undtagelse af den Tiende, der hvilede paa deres egne Ejendomme.

Kirkeskoven deltes 1817 mellem Svogrene Staal og Bruun, da de overtog den. Den er senere atter delt mellem flere Ejere mod, at de skulde svare $\frac{3}{7}$ Dele, sammen med den solgte Kirkemark, af de Udgifter, der maatte medgaa til Kirkens Vedligeholdelse.

Trelde, den 5. December 1916.

P. Jønsen.

En Oplysning i Anledning af Rettertingsdommen fra 1544.

Husby Mark kaldte man forhen den nordlige Del af Stovstrup Mark, 1688 var den delt i 15 Parceller. 1780 kaldes en mindre Gaard, som laa lidt nordvest for Kobbelgaarden »Husbygaard«. — Den Gaard i Stovstrup, der nu er udflyttet fra Byen kaldes »Hermansminde« efter Manden, som udflyttede den for c. 30 Aar siden, laa før tæt øst for Stovstrupgaard. — I den gl. Matr. har Gaarden Nr. 4. Paa denne Gaard har rimeligvis Niels Ebbesen og Michel Jepsen boet,

som havde den halve Otting Jord paa Husby Mark, hvorom Striden drejede sig. I hvert Fald har Niels Knudtzen og Hans Hansen Møller, hvis Navne stod paa Skødet, boet paa Gaarden. Niels Knudsens Fader var Ejer af Gaarden 1662 og 1688. Han hed Knud Jørgensen. 1733 kaldes Niels Knudtzens Søn, Knud Nielsen, dens Ejer, og da hedder det, at Faderen, Niels Knudsen, nylig har afstaaet Gaarden til ham. Hans Hansen Møller fik Gaarden omkring 1755. — 1745 blev han gift med Anna Lauritsdatter, der var Datter af Gmd. Laurits Hansen paa Gaard Nr. 1 i Stovstrup; men jeg tror ikke, han da fik Gaarden Nr. 4. — Det ser ud til, at han først boede paa en mindre, nu forlængst nedlagt Gaard, Nr. 5, gl. Matr. — Svigerfaderen døde 1737, begr. d. $18/4$, saa han har maaske en Tid bestyret Gaarden Nr. 1 for Svigermoderen. Hun havde Gaarden til 1753, da en anden Datter, Karen Lauritsdatter, blev gift med forhenværende Ridefoged Levin Struer, saa fik han denne Gaard. Han havde dog ogsaa en kort Tid Nr. 5 i Eje. — Hans Hansen Møller blev 2. Gang gift d. $17/6$ 1758 med Gmd. og Sognefoged Peder Nielsen Grundets Datter, Anna, af Vinding. Han havde Gaarden i Stovstrup til c. 1775, da han solgte den til Peder Jessen. — Christen Nielsen i Erritsø, som nævnes 1544, er sagtens den samme som Herredsfoged Kristen Nielsen i Erritsø, der den $27/2$ 1564 i Følge Kancelliets Brevbøger fik Kronens Part af Korntienden i Erritsø Sogn.

J. J. Ravn.

Vejle Amts historiske Samfund.

Regnskab for 1916.

INDTÆGT:		Kr.	Øre	UDGIFT:		Kr.	Øre
Kassebeholdning den 1. Januar 1916	926	02		Udgivelse af Aarbogen:			
Medlemsbidrag	1914	00		a. Efterbetaling til II. Halvbind 1915	4	00	
Do. én Gang for alle	—	—		b. I. Halvbind 1916 (1400 Ekspl.)	867	92	
Salg af ældre Aargange til Medlemmer	51	13		c. II. — — (1400 —)	1040	46	
Subskribenter	39	00		Foredrag	297	37	
Salg af ældre Aargange til Subskribenter	—	—		Anskaffelse og Vedligeholdelse af Inventar	27	75	
Salg til Ikke-Medlemmer	40	40		Bestyrelsens Rejse- og Portoudgifter	102	72	
Aarsbidrag fra Stat, Amt og Kommuner	400	00		Udsendelse af Aarbogen	129	22	
Entre ved Foredrag	—	—		Kontorholdsudgifter	141	19	
Renter af Kassebeholdning	52	17		Andre og uforudsete Udgifter	83	39	
Andre og uforudsete Indtægter	—	—		Restancer	76	00	
				Kassebeholdning	652	70	
	Kr. . . .	3422	72		Kr. . . .	3422	72

Kapitalformuen:

	Kr.	Øre		Kr.	Øre	
Indest. paa Kontrabog i Kolding Sparek.	1065	62	Beholdning overført til næste Aar	1108	53	
Renter	42	91				
	Kr. . . .	1108	53	Kr. . . .	1108	53

Kolding, den 5. Februar 1917.

I. O. Brandorff.

Foranstaaende Regnskab, der er revideret af d'Hrr. Bankbogholder *B. Bertelsen*, Kolding, og Gdr. *Anders Jessen*, Almind, er befundet rigtigt og derefter godkendt paa det ordinære Aarsmøde i Kolding den 21. Juni 1917.

Fortid og Nutid

Tidskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie, udgivet af Dansk historisk Fællesforening ved Knud Fabricius, Foreningens Sekretær, under Medvirking af Chr. Axel Jensen og Johs. Brøndum-Nielsen.

Indhold af 7.-8. Hefte, der afflutter 1. Bind (268 S.):

Vilh. Lorenzen: Bidrag til vore Herregaardes ældste Historie. — Studier over Herregaardsvoldsteder i Svendborg Amts fire fynske Herreder (med fem Grundplaner).

Axel Linvald: Danmark under den forrige Verdenskrig (1801—1807).

Ejler Haugsted: Statens Avissamling i Aarhus.

P. Eliassen: Redaktionsproblemer og Redaktionsopgaver.

Niels Sørensen (Lem): „Knusesten og Stenkugler“. — Nogle Lægmandstanker (med to Illustr.).

Foreningsmeddelelser (Aarsmødet i Nyborg 1916).

Nyt fra vore videnskabelige Institutioner.

„Fortid og Nutid“ udkommer med 4 Hefter à 2 Ark aarligt og koster 2 Kr. pr. Aargang. To Aargange udgør et Bind. Det kan bestilles gennem enhver Boghandel, og bestilt gennem Vejle Amts historiske Samfund faas Tidskriftet for halv Pris.

INDHOLD AF FØRSTE HALVBIND 1917:

- Hovedgaarden »Hastrup«. Bidrag til dens Historie Ved *Hans Kau*.
- Vejleminder fra Krigsaaret 1864. Af Fabrikant *F. Klem*, København (Med 3 Billeder.)
- Smaastykker: Erritsø. Af *J. J. Ravn*. (Med 1 Kort.) — Lidt mere fra Egtved Sogn. Af *Søren P. Sørensen*. — Gamle Beretninger fra Haastrup. Af *J. J. Ravn*. — Kong Kristian den Niendes Besøg i Kolding og Fredericia efter Fredsslutningen i 1864. Af *Jens Hansen*. — Smaatræk fra 1864. Af *Jens Hansen*. — En Slægt fra Børkop Mølle. Af *J. J. Ravn*. — En Tilføjelse. Af *J. J. Ravn*. — Vejlbys Sogns Kirke. Af *P. Jensen*. — En Oplysning i Anledning af Rettertingsdommen fra 1544. Af *J. J. Ravn*.

Vejle Amts Aarbøger

udkommer i Halvbind med *mindst* 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Bestyrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer for Ritz. Bur., *P. Eliassen*, Kolding; Seminarieforsnder *P. Elmquist*, Vejle; Gaardejer *Mogens Jensen*, Vandel; Pastor *H. Kau*, Gadhjerg Amsraadsmedlem, Gaardejer *J. Krag*, Trappendal pr. Hejls; Bankdirektør *J. F. Kjær*, Fredericia, og Lærer *J. J. Ravn*, Vinding ved Vejle.

I **Redaktionsudvalget**: Filialbestyrer *P. Eliassen* (Formand). Pastor *H. Kau* og Bankdirektør *J. F. Kjær*.

I **Foredragsudvalget**: Seminarieforsnder *P. Elmquist* (Formand), Amsraadsmedlem, Gdr. *J. Krag* og Lærer *J. J. Ravn*.

ANDET HALVBIND - 1917

Behag at læse Omslagets indvendige Sider!

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

Til Medlemmerne!

Under Krigen er Udgifterne ved Aarbogens Trykning stegne ganske overordentligt, hvilket vil fremgaa af følgende Tal:

1200 Eksemplater af Aarbogen kostede for Trykning, Papir og Hæftning pr. 16-sidet Ark:

1914 Kr. 46,30

1917 I : 60,40

1917 II : 63,40

At Stigningen fra I til II Halobind ikke er større, skyldes det Held, at der var reserveret Papir til II Halobind og at kun den forøgede Arbejds løn fordyrer dette sidste Hæfte. Med de nuværende Papirpriser vil hvert Ark i 1918 komme op paa Kr. 76,50, altsaa over 20 Kr. mere pr. Ark end før Krigen.

Vore Medlemmer bedes venligst støtte os ved at skaffe os nye Medlemmer.

Redaktionen.

Dort Land — vort Hjem.

„Dad är vårt land, om det ej är
De färger, som vår fana bär,
De tempel, vi bevista*),
Vår moders bröst, vår hustrus famn
Och våra barn och deras namn,
Vårt första och vårt sidsta,
Den knappa vret**), som vi beså,
Det tungomål, vi tala på,
Det hem, vi ha', den grav, vi få,
Vår vagga och vår kista.”

(Fra et svensk Hjembygds møde).

*) besøge. **) Ager.

GAMLE GRAVMINDER

PAA

DEN ÆLDSTE JØDISKE BEGRAVELSESPLADS I FREDERICIA

Af ALFRED HEYMANN, Hellerup

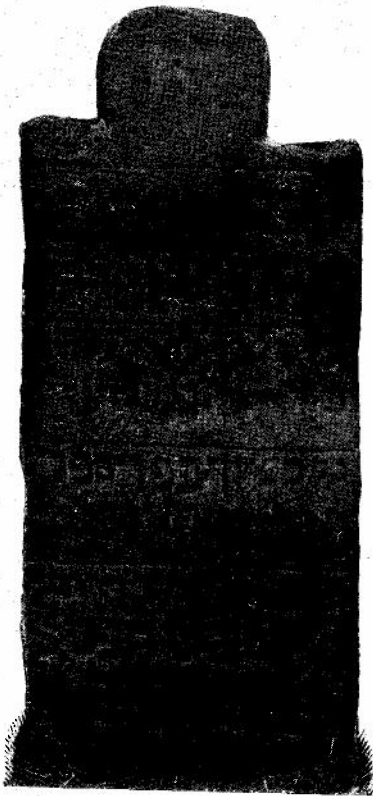
SOM Supplement til min Artikel i »Vejle Amts Aarbøger« 1905 antager jeg efterfølgende kan have Interesse for Aarbogen.

Den jødiske Kirkegaard i Fredericia, der ved Salg af et Jordstykke er delt i to af hinanden uafhængige Gravpladser, er nu omgivet af en Mur — opført for Beløbet, der indkom ved Salg af ovennævnte Grundstykke — istedetfor den tidligere Tjørnehæk, som tillod Indtrængen allevegne udefra.

Den ældste Afdeling gør paa dem, der ikke er kendt med jødiske Skikke, et temmeligt afskrækkende Indtryk, idet kun de gamle Gravminder giver Udseende af, hvad Pladsen fra de første Tider af Byens Existens har været benyttet til, og ellers hvad den er: et tildels ukendt Sted, med kun ganske enkelte vedligeholdte Gravsteder.

Sammen med Herr Bibliothekar Josef Fischer besøgte jeg i dette Foraar Kirkegaarden, og lod da fotografere nogle af de ældste Gravminder rejste over mine Forfædre, der nu har Descendenter i de fleste danske, jødiske Familier, af hvilken Grund disse Linier

vil have Interesse for en større Kreds end Aarhogens sædvanlige, især hvis Notitserne ledsages af Fotografierne.

Et af de ældste Gravminder paa Kirkegaarden er fra 1729. Dette Aar døde Stamfaderen til den her i Landet udbredte Familie *Cohn* (Cohen), 103 Aar gammel. Paa hans Gravminde, en høj, ru Granitsten, er indhugget en hebraisk Text, der paa det nærmeste kan udtydes som følger:

Her hviler Læreren, Rabbiner Herr Abraham af Arons Æt. Ærer hans Minde. Søn af Rabbi Moses, Af Arons Æt. Ære være hans Minde. Fra Schwerin i Nærheden af

Frankfurt a/Odder, ved Grænsen af Storpolen. — Befriet Tirsdag, Begravet Onsdag d. 18. Schwat 489 (formindsket Tal). — Hans Sjæl være indviet. —

Foran dette Gravsted findes Mindet over hans Hustru. Vistnok et Unikum af et jødisk Gravminde. Det er halvt saa bredt som Husbondens, og da der ikke har været Plads til hele Inskriptionen paa Forsiden staar Resten paa Bagsiden, Alt i Relief, meget smukt udført og saa tydeligt, at Ingen tænker sig det udsat for Vind og Vejr i ca. 190 Aar.

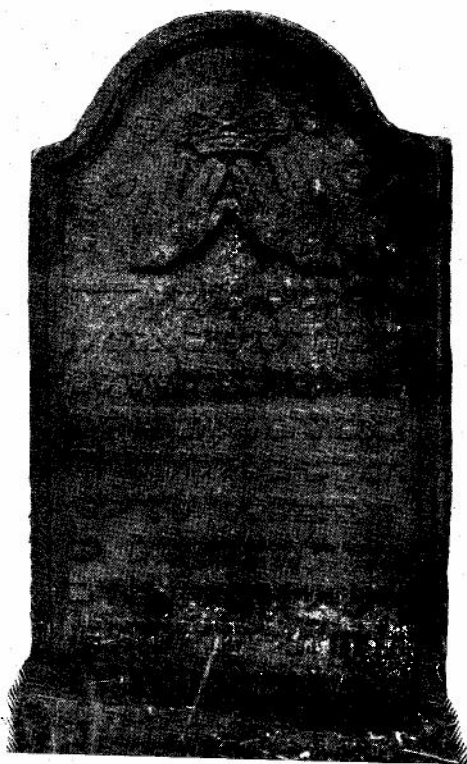
Paa Forsiden:

Herunder hviler
 Fruen
 Værdige
 Velgørende
 Eva, Hustru
 til
 Læreren
 Abraham
 Den frommes Minde
 være velsignet
 Kohaniten

Paa Bagsiden:

25 Tamus
 498 (1737)
 Hendes Sjæl
 være indviet.

Deres Søn —
almindelig kaldet
Leiser Cohn —
Gravminde er et
af de mest kunst-
færdige fra de Ti-
der. Øverst Præ-
stekronen, derun-
der de to Hænder
til Efterretning om,
at her hviler en
Mand af Arons Æt,
og en Inskription
i Relief:

En Mand af over-
ordentlige Gernin-
ger var han. Med
fuldkommen Tiltro
nød han sine
Hænders Arbejde.
I Handel og Vandel
nød han Tiltro

og hørte altid opmærksom paa Thoraens Stemme og Bønnerne. Den første der kom og den sidste der forlod Bedehuset. Hans Navn var bekendt for Elskværdighed.

Ærværdige Elieser Leib, Søn af Rabbiner Abraham af Arons Æt. Den frommes Minde til Velsignelse. Han er bortdraget til den evige Verden den første Dag Løvsalsfest 532 (1771).

≅ Hans Sjæl være indviet. ≅

Medens Familierne Cohn (Cohen) i Ringkøbing, Varde, Aalborg og Kolding, hvoraf nogle i gammel Tid kaldte sig *Ariel*, andre *Dehn*, stammer fra Brode-

ren Moses, var ovennævnte Leiser Fader til den Gren, hvorfra de andre Familier Cohn hidrører. Sønnen Salomons Datter blev gift med en af de første af Familien Glückstadt, der kom hertil Landet, og kaldtes almindeligt Madam Joseph Isaac. En anden af Salomon Cohns Døttre blev Stammoder til Familiernes Meyer i Kolding og Meyer (Vedel) i Vejle. En af Sønnerne, Abraham, var Oldefader bl. a. til Borgerrepræsentant Just Cohen i Kjøbenhavn og til Grosserer S. N. Meyer, sidstnævnte er saaledes baade gennem Moderen og Faderen i Slægt med den Cohn'ske Familie.

Leiser Cohn's Søn, Moses, var Fader til Abraham Cohn, gift med Dorthea (Deiche) Levy fra Horsens. — Over hendes Forældre findes velholdte Gravminder. Over Faderen:

Herunder hviler:
Retfærdighedens Mand
berømt og prisat af dem,
der kendte ham. En
fuldkommen Mand af
redelig Vandel, rent
Hjerte. Det er en, der
bærer Thoraen hos sig.
Ærværdige Isak, som
kaldes ved Tilnavnet
Eisik. Søn af den ær-
værdige Zorach af Levi
Stamme fra Horsens.
Død Fredag d. 7. Schwat
og begravet Mandag d.
10. Schwat 575 (1815),
— Hans Sjæl være ind-
viet. —

Over Moderen:

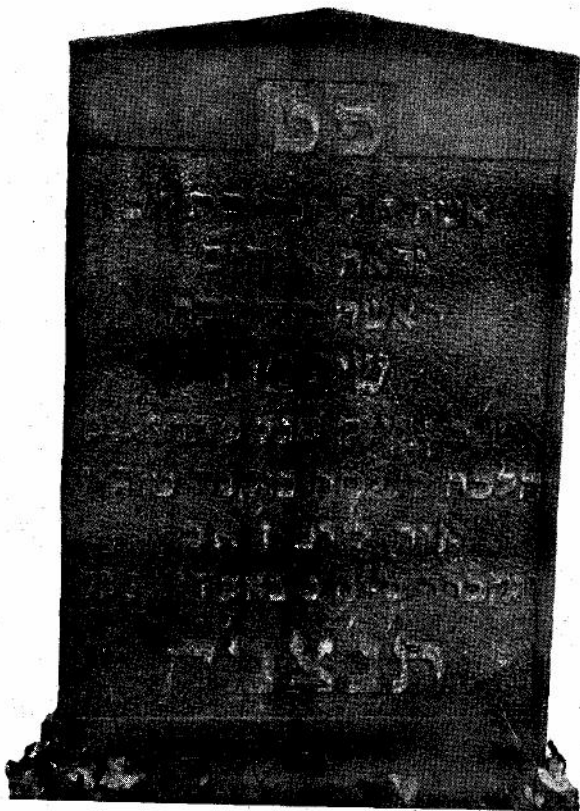
Her er gemt:

En tapper Kone med et gavmildt Hjerte. Den gud-
frygtige og ærværdige

≅ Scheinche ≅

Hustru af Reb Eisik Segal fra Horsens. Hun er gaaet
bort til hendes Verden efter en god Alderdom, Aftenen
til den 7. Ab. og begravet 9. Ab. 610 (1850).

≅ Hendes Sjæl være indviet. ≅

Fra disse to, der ligesom nævnte Datter, var velsignede med tolv Børn, stammer bl. a. den bekendte Horsenskøbmand Z. I. Levy.

Til Slut skal jeg endnu nævne et gammelt Gravmæle, nemlig min Oldefaders paa fædrene Side, Jossel Levy's. Ved Belejringen af Fredericia i 1864 blev et Stykke af venstre Hjørne bortskudt, saa det er umuligt at faa hele Meningens ud af Indskriften, der paa det nærmeste i Oversættelse lyder:

Herunder hviler:

Oldingen, den ærværdige Jossel, Søn af Meyer Segal.

Døde Søndagen d. 27. Tewes 562 (1802) ved Daggry, 79 Aar gammel, og begravet samme Dag.

Gudsfrygt var fra Ungdommen hans Skatkammer, indtil Alderdommen og Oldingealderen. — For hans gode Gerninger skal hans Børn og senere Efterkommere belønnes. Til Himlen er han steget op.

De sidste Linier er i Versform. Begyndelsesbogstaverne paa hebraisk er Bogstaverne i Fornavnet »Jousel«. Han var gift med Relche (Rebekka), født Trier, og Fader til Bagemester Meyer Levy i København, Vexellerer S. L. Nathansohns Hustru i Helsingør, Købmand Abraham Heymann's Hustru i Assens og Krædermester Leb J. Levy i København.

I korte Træk er dette Udbyttet af min Rejse. Interessant vilde det være, om en eller anden kompetent Skribent nærmere vilde gennempløje den fredericianske, jødiske Menigheds Historie — inden det bliver forsent. — Synagogen er ikke mere, ej heller nogen jødisk Indvaaner. Hvem aner eller tænker, at der endnu findes en ældgammel, jødisk Begravelsesplads, vistnok en af de ældste i Norden, naar man ikke erindres derom og derved muligvis fatter Interesse for Stedet og dets Historie. Dette er nærmest Anledningen til disse Liniers Fremkomst, og haaber jeg de ikke maa være forgæves.

FRA HORNSTRUP KIRKE

AF

LÆRER MARIUS HANSEN, BREDBALLE

HORNSTRUP KIRCKE ligger en halff mill vevs fra Weille mod norden paa et temmelig høy sted i en liden bye med 3 gaarde, som kaldis Kirkebye. En stienkast sønden for kircken ligger en hergaardt, som hører erlig. welb. Niels Wind til oc kaldis Grunditt.¹⁾ — —

Harstadt imellem kircken oc gaarden ligger Grunditt bircheting, oc strax vid tingit findis der itt sted, som kaldis Sindholt, huor der sigis, at der skal haffue standit itt klaaster, som skal haffue været kaldit Sindholltsborg; findis endnu di stæder, huor kieldere skal haffue verit med mange stiene. Norden kircken vid en stienkast findis en bye, som kaldis Hornstrup, huoraff kircken haffuer sin naffn. I den bye er der 9 hele gaarde oc 6 boelshuse store oc smaa. — — —

En liden halff mill østen for kircken ligger en bye, som kaldis Breballe, oc i hende er der 16 gaarde oc 11 boelshuse store oc smaa.« — — —

Saaledes skriver²⁾ Oluff Andersøn — medtiener i Weille oc Hornstrup bl. a. i sin Indberetning til Ole Worm i 1638. Vi læser deri om Kirkens Beliggenhed

¹⁾ Se Vejle Amts Aarbog 1914. — ²⁾ O. Nielsen: Ribe Stifts Beskrivelse 1638.

i Forhold til dens Byer: Hornstrup, Kirkeby og Bredballe og om Traditionen om Klosteret Sindholtsborg. Hvor meget der ligger til Grund for denne Tradition, kan ikke siges. I Oluf Andersens Tid har der været betydelige Levninger af en Bygning og dertil et levende Sagn om et Kloster, som øges i Værdi, naar der ses hen til, at Oluf Andersen er født i Hornstrup.¹⁾

Andre²⁾ vil dog mene, at det er utroligt, at her har været et Kloster.

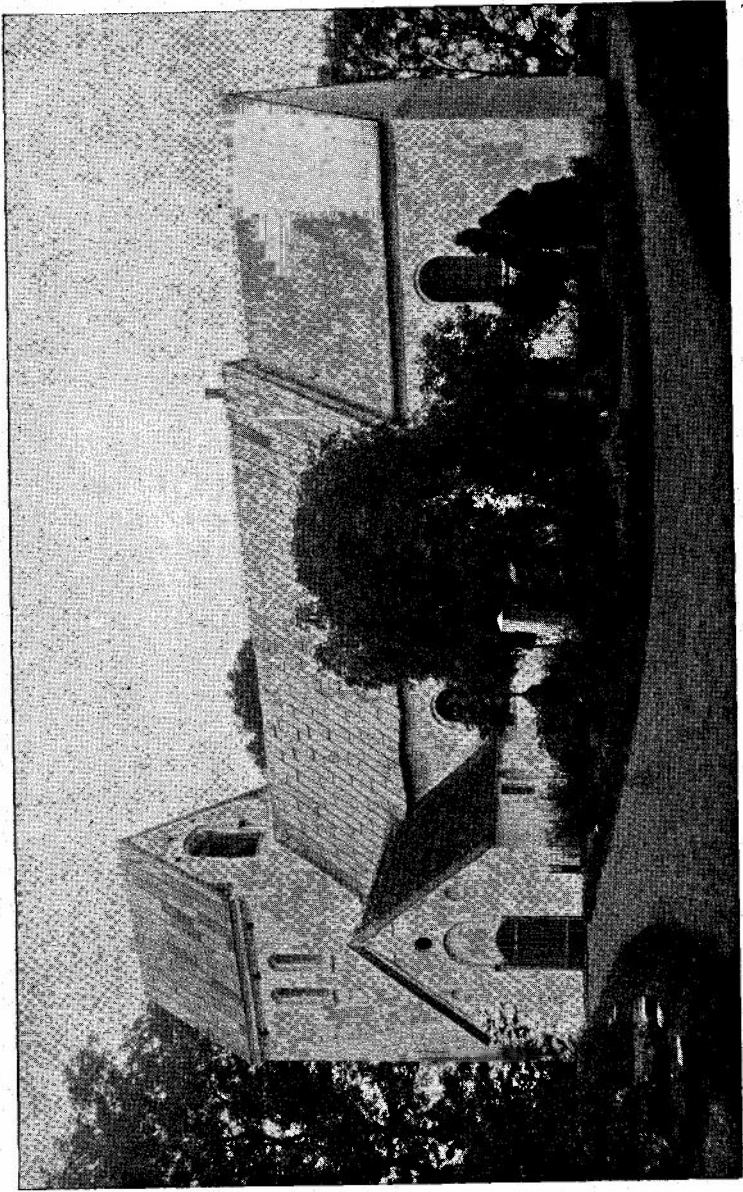
Kirken bestaar af Skib og Kor med et noget lavt Taarn i Vest og Vaabenhus imod Syd. Skib og Kor er fra romansk Tid opført af raa Granit og Fraadsten; ved senere Restaurationer er Mursten — Munkesten — anvendte. Koret er prydet med Lisener, og den samme Prydelse synes ogsaa at være tiltænkt Skibet.³⁾

I den senere Middelalder har Skib og Kor faaet indbygget smukke Hvælvinger. — Taarnet, hvis hvælvende Underrum har Spidsbue ind til Skibet og Vaabenhuset, der begge er af Mursten, er opførte i samme Tid.

Hvornaar den smukke, gamle Kampestenskirke med Enkeltsokkele uden profilerede Linier med rene, runde Buer over de oprindelige Vinduer og Portaler er bygget, kan kun siges tilnærmelsesvis. — Arkæologen F. Uldall har lejlighedsvis udtalt,⁴⁾ at den er bygget omkring ved Kong Nielses Tid, altsaa c. 1150.

Sagnet vil vide,⁵⁾ »at Hornstrup og Hover Kirker skal være af ældgammel Oprindelse, saa deres Bygning endogsaa skal være begyndt i den Tid, der var Kæmper til. De ligger paa hver sin Side af Grejsdalen, og under Bygningen smed Kæmperne Hamrene,

¹⁾ Gaarmann: Weile. — ²⁾ Emil Larsen: Jylland i det 16. Aarh., S. 230. — ³⁾ J. P. Trap: Kongeriget Danmark V, S. 360. — ⁴⁾ Meddelt af Lærer R. J. Kannegaard, Hornstrup. — ⁵⁾ Ewald Tang Kristensen: Danske Sagn, III Afd. S. 126.

Hornstrup Kirke 1916.

eftersom de skulde bruges, fra den ene Kirke til den anden.«

Ser vi paa Kirkens Beliggenhed i Forhold til dens tilliggende, nuværende Byer, da synes denne ganske urimelig, og Spørgsmaalet: »Hvordan er Kirken bleven bygget paa det Sted?« — ligger saa nær. Aldrig kom der Svar paa Spørgsmaalet, det blev endda mere gaadefuldt, naar det i Folkemunde hed sig, at en Herremand fra Tirsbæk havde bygget Kirken.

Et gammelt Sagn er dog til Rede og giver et Svar ved at fortælle følgende:¹⁾

»Da Egnen her i den gamle Tid skulde have en Kirke bygget, blev det bestemt, at denne skulde ligge lidt Norden for Bredballe By.²⁾ — Sten blev slæbt sammen, og gode Bygmestre begyndte at bygge; men Arbejdet fik aldrig nogen Fremgang; thi alt, hvad der blev bygget op om Dagen, blev ødet om Natten. — Da fik Bygmestrene det Raad, at de skulde søge en Guds Dom i den Sag; to unge Nød skulde de koble sammen og drive dem ud paa Marken, naar Solen gik ned, og, hvor de Nød laa næste Morgen, der skulde Kirken bygges. — Bygmestrene fulgte Raadet og fandt de to Nød paa en lille Høj Nordvest i Sognet, og der blev Kirken bygget.«

Det var Sagnets Svar; andre Grunde har dog bevirket, at Kirken blev bygget her. Disse Grunde kan nu ikke opklares; men man kan danne sig Formodninger om den Sag. Mange af vore gamle Kirker fra hine rige Kirkebygningsaar er utvivlsomt grundede som Menighedskirker, og man kunde da spørge: Hvor var den Menighed — eller de formuende Mænd eller

¹⁾ Efter Folkemunde fortalt mig af afd. Grdjr. Mads Christensens Enke Anna f. Laursen. — ²⁾ Sagnet knytter Byggestedet til Grdjr. Sognefoged Martin Hansens Mark, vest for Boesgaard.

Kvinder i Menigheden — der kunde bygge Kirken give den Jordegods og Ejendom og sikre Præsten Indtægt og Fornødenheder;¹⁾ thi saa meget skulde der til, før Kirken kunde indvies — »overgives« — til Gud, som den egentlige Ejer; stundom tænkte man sig Kirkens Værnehelgen som Ejer; men begge Tilfælde peger hen paa, at Kirken og dens Ejendele var en selvejende Stiftelse.²⁾ Vi maa søge de Menighedsmedlemmer — enkelte eller flere — i den gamle By Grundet³⁾ og dens yngre Torp: Hornstrup — Kirkeby har næppe været bebygget den Gang — Kirken ligger nemlig midt imellem de to gamle Landsbyer, men paa Hornstrup Jorder, deraf Kirkens og senere Sognets Navn.

Først ved Tiden 1325⁴⁾—1340⁵⁾ finder vi for første Gang Kirkens Navn i Fortegnelsen over Kirkerne i Ribe Stift i Ribe Oldemor,⁶⁾ hvor den nævnes: *hornsthorp* — og ses ansat til en Afgift af iiij Skilling (Sterling), som set i Forhold til de andre Kirkers Afgift tyder paa, at Kirken har været vel funderet. Senere hen i Tiden har vi i Regnskabsbogen⁷⁾ over Landehjælpen 1524—26 en Liste over Jyllands Kirker, og ved en Del af disse er vedføjet, hvor mange Mark i Sølv, de skulde svare. — —

I Register paa »kircker vti Jelling syssell i Riber Stigth« nævnes Syslets 27 Kirker, hvoraf Hornstrop skulde svare xx march soluit.⁸⁾ — Til Sammenligning skal nævnes Omegnens Kirker og deres Skat: Vedle xv march soluit; Gress⁹⁾ xij march soluit; Syndbiørg xx march soluit; Snede xxiiij march soluit; Kolderup ix march soluit; Vindeløf viij march soluit; Voldum x march

¹⁾ A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse, S. 531. — ²⁾ P. Severinsen: Hardsyssel Kirker. — ³⁾ Grundet havde endnu 1578 9 Gaarde. — ⁴⁾ O. Nielsen: Skads Herred, S. 253. — ⁵⁾ Hardsyssel Aarb. 1909. — ⁶⁾ Pg. 110. — ⁷⁾ Danske Magasin IV R. II B., S. 49. ⁸⁾ Sølv. — ⁹⁾ Grejs.

soluit; Langskov vij march soluit; Howerdt¹⁾ vij march soluit. Hornstrup Kirkes Formuesomstændigheder synes saaledes at have været gode i den Tid. —

Et halvt Aarhundrede før Landhjælpens Ydelse begynder betydelige Stridigheder mellem Kirkens Præster og Sognemænd i Hornstrup om Jorder og Ejendomme, som i lange Tider synes at have været i Kirkens Eje; men som Sognemænd nu vilde drage fra denne. Vi kan igennem paalidelige Afskrifter²⁾ af de til denne Strid hørende Dokumenter følge Trættens Gang. Da disse Dokumenter giver gode Vidnesbyrd, om hin Tids Rettergang, om Jordværdi og nævner mange gamle — for en Del endnu kendte Stednavne, anføres de her.

I. Sandmænds Brev fra A^o 1478.

Alle Mend Dette Breff Sehr Heller Høre, Læse, Helse wi Jep Andersøn i Sanduad, som da tinghør var paa Jelling søseltingh Anders Jepsøn, Prest i Huixell³⁾, Terchell Jenssøn i Wuldum, Michell Adtzersløff i Bøgballig, Hendrich Skøtt i Sneede, Per Jepsøn i Windeløff, Jep Woghus i Brantbiørg och Niels Ulkeer i Linduid Euindeligh med Gud och kundgiørre med dette wortt Obne Breff Aar efter Gudtz Biurd MCDLxxviii, Den Tirsdag nestt før wor frue Dag Nativitatis⁴⁾ war schicket for oss och for flere gode Mend, som da ting Søgte, Hederlig Mand Her Jens Adzersøn Sogne Prest i Wedell Eschet och fich ett fuldt tings Vidner aff otte Dannemend, som ehre Mortten Michelssøn i Ørum, Jep Woghus, Niss Munch i ginderup (?) Niels Ulkeer i Linduid, Jørgen i Bostrup, Chresten Knudzøn i Soele, Jep Madsen ibd., Per Kraa — Huilcke for^{ne} viij Dan-

¹⁾ Hover. — ²⁾ Afskrevet af Borgmester Clemen Sørensen Vedel i Vejle Byes Bog (Landsarkivet). — ³⁾ Hvejsel. — ⁴⁾ Jomfru Mariæ Fødselsdag, den 8. September.

nemend Wonde paa Deris gode troe och Sandhed, dette de Saae och Hørde den samme Dag paa for^{ne} Tingh, at viij Sandmend aff Nøruongs Herrit Suorde den gaard, som Hans Christenssøn iboer til Hellig Kors Alter¹⁾ i Wedellbye Kirche, Thou march gulds Jord, Rebdragen Jord offuer Huornstrup mark, Een Jennemærke Westen wed Weyen wed Kierlig toorn, Een Agger paa Sinholtt, Thou Agger i Kirche Lycke, ii Agger, som kaldis Lønagger. — — — —

Item Suor de til Huornstrup Kircke Byggeuig, Westertofft Kircketofft, Sinholt, En Agger Østen holuejen, Thou Agger paa Stau Karls Bierg. — —

Item Suor de til Huornstrup Kirckes Prestegaard Et Gaards Eje i Eskær och som Hanns Morttensøn Nu paa Boer meth iij march gulds Jord, Rebdragen Jord offuer Huornstrup mark; En Jennemærke som kaldis Prest Holtt, En Agger, som kaldis Lønagger, En Agger Sønden Jes Skreders Huus, iij Agger paa store Wing, ij Agger paa Lilde Wing och en Jenne-mærke, som kaldis Kircke-Lycke, endnu sex Agger: først ij Agger, som ligger (til) de thou Gaarde hoss Hanns Morttensøns; En Agger, som ligger til Madtz Jenssøns Gaard i Neder Huornstrup; 1 Agger, som ligger til Jep Hoffmandtz Gaard; Thou Agger, som ligger til Hans Christenssøns Gaard, som foreskreuit staa.

In cujus rei testamonium sigilla Nostra putibus sunt aposita Datum Die loco vt supra.

Hvad er nu 1 Mark Gulds Jord?

I Vestdanmark, Nørre- og Sønderjylland med Fyn og tilliggende Øer, nævnes i Valdemars Jordebog Guldvrderingen »gulzwirthing«, hvormed Jorden

¹⁾ Et af Kirkens katolske Altere.

ansattes i Mark Guld eller Mark Sølv, der var et umiddelbart Udtryk for Jordens Værdi i Køb og Salg, Mark Guldansættelsen er saaledes en Pengeansættelse; dette siges ogsaa udtrykkelig af Kong Knud Valdemarsøn i et aabent Brev af 21. Marts 1183, hvorved han fornyer sin Faders Gave til St. Knuds Kloster i Odense, »at disse Ejendomme paa 20 Mark Guld efter den Pengeværdi, hvortil de er anslaaede, har han givet for sin Faders Sjæl.«

Guldvurderingen var saaledes ogsaa et Værdimaal for Jorden af lokal og kommunal Betydning, altsaa i Slægt med vort Hartkorn.¹⁾

II. Laugheffds Brev fra A^o 1487.

Alle Mend Dette Breff Se eller Høre, Læse, Helse (vi) Michel Asløffsøn Tingholder paa Jelling-søsselting. Anders Jebsen, Prest i Huixel, Mortten Bang i Hoelgaard,²⁾ Weffner,³⁾ Ieffuer Bertelsøn i Gyffschoud-Lund, Oluff Morttensøn i Kragelund och Per Marquardsøn i Rørbeck, Kierlig med Gud och Kundgiøre for alle att Aar efter gudtz Biurd MCDLxxxvij Den Tirsdag, som var Sancti briccij Dag,⁴⁾ da var skikket for oss och for flere gode Mend paa Jelling søsseltingh Beskeden Mand Nis Persøn i Bredballj Esckett och fich ett fuldt things widne paa Hederlig Mandtz Wegne Hr. Jens Asersøns Sogneprest i Wedell aff otte Danne-mend, som var Esben Rod i Huixel, Per Marquardsen, Mortten i Ørum, Nis Persøn i Omuraa, Per Søreusøn i Bierløff, Jep Bertelsøn, Thames Penberg, i Wineløff och Nis Esbernsøn i Sckouffsbølling Huilke for^{ne} viij Mend Wonne⁵⁾ paa troe och Sanne att de hørde och saa den Dag paa for^{ne} ting, at for^{ne}

¹⁾ Videnskabernes Selskabs Skrifter 5. R. IV B., S. 245. — ²⁾ Hvolgaard. — ³⁾ Væbner. — ⁴⁾ 13. November, — ⁵⁾ vidnede.

Her Jens Asersøns Laffhøringer, som var Finett Andersøn i Snede och Nis Munch i grenderup (Ginderup?) de wonne¹⁾ inden fire stocke paa troe och sanne, att de hoss var paa Neder Huornstrup mark, saa och Hørde att for^{ne} Her Jens Asersøn self toltæ medtz Huornstrup Sognemend Indwonde ett Byggested paa for^{ne} Neder Huornstrup mark med trei marck guldzt Jord, Rebdragen Jord inden alle fire Markeschiell ett Enemærke Prest-Holtt, femb. Aggere paa store Vinge och fille Vinge.

Item en Gaard hos Huornstrup Kirche, som Thames Morttensøn iboede med trei march guldzt Jord, Rebdragen Jord offuer ald Offuer Huornstrup mark — — och ald den Dell som for^{ne} Huornstrup Kircke i Wære hard²⁾ och Sandemend haffuer suoren hennom till tilforne, huilken Laffhævd var ham tilfunden ved fougeden och Herridsmend, att saa gick och var, det wonne vi med vore Indsegl hengendes under dette breff.

Datum A^o die et loco vt supra.

III. Tingswinde Q^o 1492.

Alle Mend Dette Breff Se eller Høre eller Læse Helse wi Nis Gøttson i Wonge, tingholder paa Jelling søsselting, Michel Asløfsøn i Bøgballi, Nis Jepsen i Skouffbølling, Per Marquardsøn i Rørbech och Per Degen i Holtum Kierlig med Gud och kundgiøre wij for alle med dette wort Obne breff dett Aar effter gudtz Biurd MCDLxxxxij. Den Tirsdag næst for Die catrina St. petri³⁾; Da var schickett for oss och for flere gode Mend paa for^{ne} Jellingsøsselting en Dane Suend Jens Thamsøn i Offuer Huornstrup Eskett och fich ett fuldt tings Widne aff wiiij lougfaste Dannemend

¹⁾ vidnede. — ²⁾ har i Væрге. — ³⁾ St. Peders Stol, den 22. Febr.

som var Jep Bertilsøn i Gioffskodlunde, Fidnet Andersøn i Snee ¹⁾ Christen Mattesøn i Soele, Jep Jørin-søn i Bostrup, Per Persøn i Wonge, Jep Deigen i Hol-tum, Christen Matzøn theybøl ²⁾ och Iffuer Knudtzøn i Gress, Huilke viij for^{ne} Dannemend samdrægteligen Wonde paa deris tro och Sandhed paa for^{ne} Jelling-søsselting, att den tide Clement Hansøn — Konings Bude — Hand dellte Neder Huornstrup mark till rebs, ³⁾ da var alle Jordeiger, ⁴⁾ som der haffde Del i loufleig att Wardt, ⁵⁾ och xij eiger war till Krauffuede ⁶⁾ och swor Ophauff och wandt Marken och Botoften. Da Rettede (?) dj till Hornstrup Kircke till dell (e)t Ødegaards eige iij march Guldtz Jord inden alle fire Markeschiel ⁷⁾.

Dereffter da fore de udi och saae — da toge de Kircken ehn ren burtt ⁸⁾ och ville icke lade hinde nyde denn Dell, som hinde war føren tillaugt ved Loff.

Da fik Sl. Herr Jens Adzersøn ett Siunsbreff och Kraffuede de sam(me) eigerméndt till igien och bøde dennom, att de skule Rebe den Hellig Kircke hinded Deell till och huer som Dell haffde i marken; och da Rebede dj Kircken iij march guldtz Jord till, som dj gjorde tillforn, och lagde dj lige stene ⁹⁾ hindis Botoft ud imod greisdam; och de stenett hinde, som det sig burde att were, saa de rejste marken (som tillforn ¹⁰⁾); att saa gik och som forskreffuit staa dett stadfæste vj forne Mend med vore Indsegl hengendes under dette breff.

Datum A^o die loco ut supra.

¹⁾ Ø. Snede. — ²⁾ i Tørring Sogn. — ³⁾ Udrebete Jorden. — ⁴⁾ Jordejere. — ⁵⁾ lovlig indvarslede. — ⁶⁾ tilkrævede som Opmand. — ⁷⁾ i Kopien staa »rettede», men det er utvivlsomt en Skrivefejl for »rebede». — ⁸⁾ de tog K. ehn ren burtt, d. v. s. de tog K. Agerren bort, som dannede Skel. — ⁹⁾ Skelstene. — ¹⁰⁾ De gengav Marken dens tidligere Form og Størrelse.

IV. Kong Hanses Stadfæstelse A^o 1492.

Wi Hans medt Gudtz Naade, Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis Konning, Uduald Konning till Suerigs Rige, Hertug i Slesuig, Holsten, Stormarnn, Dyttmarsken, Greffue i Oldenborg och Delmenhorst Gjører vitterligt:

att for oss paa wortt Retterting var skicket Hederlig Mand Her Jens Atzersøn paa Hornstrup Kirkes Vegne med ett Laugheffdsbreff, som Michel Asløffsen, Tingholder paa Jelling Sysseleting haffde Udgifuit och bebeseglett med flere, Aar efter Gudtz Biurd MCDLxxxvij den Tirsdag St. Bricij Dag lydendes, att viij Danne-mend Wonne att de hørte och saa samme Dag paa for^{ne} tingh, att Her Jens Atzersøns Laughøringen, som var Finett Andersøn i Snede och Nis Munk i grenderup (?) wonde inden fire stocke, att de Hoss var paa Neder Hornstrup Mark Saa och Hørde, att for^{ne} Herr Jens Atzersøn self xij mod Hornstrup Sogne-mend indwonde ett Byggested paa for^{ne} Neder Horn-strup Mark med trei march guldzt Jord, Rebdragen Jord inden alle fire Marcheskiel, Ett Ennemærke Præstholt, femb Agger paa Store Vinge och lille Vinge. Item en Gaard hoss Hornstrup Kircke, som Thames Morttensøn iboede med threj march guldzt Jord, Rebdragen Jord offuer all Offuer Hornstrup Mark; Et Ennemærke, som kalles Kirckelykke och ald den Dell som for^{ne} Hornstrup Kircke i wehre haffuer och att Sandemend haffuer suortt hinde till tilforn, som dett Sandemendtz breff derom udviser och indeholder beuiste Her Jens Atzersøn, att xij Ejermend, som til-tagen war, deris breff meldt Hornstrup Kircke till iij marchs guldzt Jord i Neder Hornstrup Mark till Præstebord; Och en Botoft, som der ligger ved grees-dam. Huilcket breff vij nu stadfæster wed sin fulde

macht dømme, wed alle Ord och Artickler, som det indeholder, Her Jens Atzersøn och hans efterkommere for^{ne} Jord att Nyde, bruge och beholde efter for^{ne} breffs Lydelse. —

Forbiudendes alle ihuo de helst ehre eller were kunde for^{ne} Her Jens eller hans Efterkommere i Hans sted paa for^{ne} Jorder hinder att giøre eller sig dermed att beuare mod deris Minde i nogen Maader saa længe for^{ne} laug Hæffd logligen rygges off Bisp och Bidsmænd och Nogen dereffter kommer for oss medt Bedre beuisning paa worth Retterting.

Datum Wedle Sabbato post festum purificationis Marie Virginus¹⁾ A^o 1492. Nostra ad coussa sub Sigello teftē Johanne Ketellj Justitiario noftro. Dilecto.

V. Laugheffds Brev fra A^o 1496.

Alle Mend Dette Breff Sehr eller Høre, Læse Helse wi Palli Bredall Byefougitt i Wedle, Jes Winther Borgemester, Henrich Perssøn af Sellerup, Wæffner,²⁾ Trouels Anderssøn, fougitt i Tirsbech, Nis Tuesen, Jess Iffuerssøn, Niss Jensøn, Las Christensøn, Anders Skræder Raadmend i Wedle och Clemen Jensøn Bymann i Sammestedt Kierligen med Gud och kundgiører for alle det Aar efter Gudz Biud.

MCDxcvj den Torsdag nest effter wor frue Dag assumptionis,³⁾ da var schicket for oss och for flere gode Mend paa Wedle Byting Hederlig Mand Her Jens Gøttzøn Sogn Prest i Wedle, Eskett⁴⁾ och fich eet Widne af disse effterskreuffne Uuildige Danne-mend, som var Niels Perssøn i Breballe, Nis Morgensøn i Gress, Knud Iffuersøn, Søffren Kraa, Las

¹⁾ Jomfru Mariæ Renselsesdag = Kyndelsmisse = 2. Febr. — ²⁾ Væbner.
— ³⁾ 15. August. — ⁴⁾ æskede.

Nielsøn, Tyge Gøttson, Jens Jensøn, Søren Ebbesøn, Frandtz Thammesøn, Per Jebson, Therchel Jensøn i Grunditt; Anders Nielsøn, Hans Stoffensøn, Anders Skræder, Nis Erichsøn, Jes Simmensøn, Anders Saxen, Laue Persøn, Per Jensøn, Mads Sørensøn, Knud Skøitt, Thames Nielsøn i Breballe; Nis Jensøn, Michel Ebbesøn, Hans Persøn, Thames Andersøn i rom¹⁾ Hans Christensøn och Nis Persøn i Kirckebye;

Huilcke for^{ne} Dannemend wonne paa troe och sanne att de hoss war och fulduitterligt ehr att Hederlig Mand Her Jens Adzersøn, som Sogn-Prest var till Huornstrup Kircke, Giorde sin Loffhæffd, som fougden och Herridtmend fandt²⁾ Hannom till och indwonde till Huornstrup Kircke fra Kirckens Jennemærke och saa till Bredall Marckeskielle och till de byge³⁾ (?), som gaar om thre Liusholtt⁴⁾ och saa til Neder Huornstrup Marckeskiell och induonde hannom det med thre march gulditz Jord uden alle for^{ne} Marckeskiell. Item Wonde⁵⁾ och for^{ne} Mend, att dem fulduitterligh ehr, att for^{ne} Huornstrup Kircke Hard med Rette thre march gulditz Jord offuer ald Huornstrup March till Bredall Marckeskiell.

Item Wonne⁶⁾ for^{ne} Mend, att Øster Liusholtt hard ingen Rebdragen Jord paa Offuer Huornstrup march och till Bredall Marckeskiell siden Marckeskiell wort giortt mellem Offuer Huornstrup och Neder Huornstrup.

Huilket Wonne saa gick och foer, som foreskrefuitt staar med vore indsegler hengende neden for dette breff.

Datum Anno die et loco quibus svpra.

¹⁾ Rom udenfor Vejle. — ²⁾ vandt. — ³⁾ Dige? — ⁴⁾ Maaske tre Lysholt-gaarde. — ⁵⁾ vidnede.

VI. Kong Hanses Stadfæstelse G^o 1497.

Wi Hans medt Gudtz Naade Konge o. s. v. Giøre Vitterligt att for oss war skickett Hederlig Mand Her Jens Giødtzen Sogneprest i Wedle medt ett Breff aff Wedle byetingh lydendes att nogle Dannemend Haffuer vonnen, att dennom fulduitterligt ehr, att Her Jens Giødtzen, som Sogneprest var till Hornstrup Kircke gjorde Laugheff och indvonde till Hornstrup Kircke fra Kirckens Ennemerke och saa till Bredall Marckeskiell och til de dybe (?) som gaar om trej Liusholtt och saa til Neder Hornstrup Marckeskiell och indvonde ham dett medt trej march guldzt Jord inden alle for^{ne} Marckeskiell. I ^t Haffuer och for^{ne} Dannemend wonnet, att Hornstrup Kircke haffuer med Rette trej march guldzt Jord offuer ald Hornstrup march till Bredall Marckeskiell och att øster Liusholtt haffuer ingen Rebdragen Jord paa Offuer Hornstrup Marck och til Bredall Marckeskiell siden Marckeskiell vordt giort mellom Offuer Hornstrup och Neder Hornstrup, som dette breff ydermehre Udviser; Huilckett breff wij nu Stadfæste och ved sin fuldmacht dømme ved alle Ord och Artickler, som det indeholder; Forbydendes alle ihuo de helst ehre eller were kunde for^{ne} Her Jens Giødtzen eller hans Efterkomere paa Hornstrup Kirckes Wegne paa for^{ne} gandtz Ejendom forfang at giøre i nogen Maade saa længe for^{ne} Laugheff rygges effter lougen, Eller nogen kommer for oss medtz bedre Beuisning paa vorth Rettertingh.

Datum Wedle feria secunda proxima ante festum purificationis Beate Marie Virginis¹⁾ Anno 1497.

Notra ad coussas sub Sigillo tefte georgia Marsuin Justiaro Nostro Dilecto.

1) 2den Søndag for Kyndelmisse.

I 1584 arbejder Herremændene Iver Vind til Grundet og Iver Lunge til Tirsbæk sammen med menige Mænd her i Sognet paa at faa den præstelige Betjening forbedret. — Ved Henvendelse til Kongen (Fr. II) udvirkes et Kongebrev, hvis Slutning lyder saaledes:

»Da vi forfare, at der udi Sognet skal være en god Præstegaard, som en Præst og Guds Ords Tjener sig vel kan behjælpe udi, bede vi eder og ville, at I derom med det første forfare Lejligheden og siden forordner, at med samme Sogn og Kald kan tilbørligen tilgange eller og tilholde Kapellanen udi Vejle, dersom samme Sogn er dertil annexeret, at han udflytter af Byen og bor og sig opholder hos hans Sognefolk, og at han samme hans Kald og Embede forestaar som en Guds Ords Tjener og Sjælesørger udi alle Maader egner og bør.

Dermed sker vor Villie og Befaling. — Befalende eder Gud.«¹⁾

Som vi tidligere har set var her en Præstegaard, men om Kapellanen kom herud at bo, vides ikke.

Den 12. Decbr. 1678 giver Kronen Skøde til Sten Bille²⁾ paa Tirsbæk paa Jus patronatus til Hornstrup Sogn i Koldinghus Amt — Nørvang Herred — med Kirkens Andel i Tienden, Herligheden over Præstegaarden og Degnebolet og alt Kirken tilliggende Jordegods og anden Herlighed samt Kaldsretten for 555 Rdl. 70 Skilling.

Beregning:	Tdr.	Skp.	Fdk.	Alb.
Kirkens Tiende af Hornstrup Sogn Htk.	21	4	»	»
Kirkens Landgilde 1 Kirkejord				
2 Stk. Jord og i Kirkeby 3 Agre	—	»	5	3 1
	Hrtk.	22	1	3 1

a 25 Rdl. Td. = 555 Rdl. 70 Skilling, som han betalte i rede Penge.³⁾

¹⁾ Rørdam: Danske Kirkelove II B. S. 379. — ²⁾ f. 7. Febr. 1630, ejede Tirsbæk til sin Død 1686. — ³⁾ Kronens Skøder II B.

Kirken hører nu ind under Tirsbæk til 1804; og det synes, som om denne Gaards Ejere har haft ringe eller ingen Interesse for Kirken. Fra denne Tid er der bevaret¹⁾ et Kirkesyn, der er omstændeligt, men giver et paalideligt Billede af Kirkens kummerlige og vanrøgtede Tilstand.

•Dend 27. May 1700 Horenstrup Kircke Annexe til Weille /: hvortil velbiurdige Anders Rosencrantz²⁾ til Tirsbech er Patron :/ blef siunet udi Sognepræstens, velærværdige Magister Jeremice Wolffs Offuerværelse of fire uvillige Mænd, nembelig Niels Nielsen, Mickel Christensen, Olluff Sørensen og Lauritz Jensen, alle boende i Horenstrup og Tienere til Grundet.

Da er Kirkens Tilstand befunden som følger:

Indentil:

1. Altaret er af Mur panneleret, men deraf er en Rude falden ud.
2. Altertaufflen med tuende Piller er med staffing smugt och dychtig forfuldt Siun, som af Sl. Welb. Generalmajor von Gam er blefuen renoverit³⁾
3. Et Par hvide Malm Lysestager dychtig.
4. Messe-Hagel af rødt prentet Fløyel med en gamel guld Posemet om och en Søelf hage fortil uden nogen Kaabe.
5. En gamel forrevet Messesærch.
6. Kirkens Altarbog sampt Psalmebog i octavo var forsvarlig.
7. De fattiges tauffle af gamelt, rødblomet atlasch paa en Jernstang.
8. En gamel Dreijls Altardug (der bruges) i steden for it større Klæde med gul Liis och fryndtzer om af siølf.
9. Kalch och Discck indvendig til forgylt er forsvarlige noch och er midelmaadig⁴⁾ och af Søelf.

¹⁾ I Landsarkivet. — ²⁾ f. 1654, ejede Tirsbæk til sin Død 27/8 1742. — ³⁾ i Stand sat. — ⁴⁾ af Størrelse.

10. Schriftestoelen er løss- och Degnestoelen i liige maade och behøfuis et sede derudi.

11. Daaben; funt aff hugne sten med it gamelt spidstz Deche til uden fad eller bechen.

12. Predichestolen med huos følgende pulpituue och opgang kand pahsere.

13. Muren i Choret indentil sampt Huelsingen hafuer paa dend sønder Side fra Vindevet nedad ungefehr 3 Allen en Spreche, som udentil paa Muren och er kiendelig. Mangler ofuer Buen til Vindevet tuende Smaasteen och Spechning. Ellers behøfuedis Kalchning paa atschillige Stæder. Noch en Spreche udi Buen til Begrafuelsen.

14. Huelvingen under Thaarnet sampt Muren derunder paa fantis en stor Refne fraa Grunden op igiennem Vindevet, som strecker sig midt udi Huelvingen. Ellers behøfuede samme Mur Kalchning och Udspechning paa atschillige Steder.

— — — —

16. Bindingsverchet under Tagene sampt udi Thor-net med Klocheverchet er forsuarligt noch, naar Klocheverchet ickun blifuer fæstet, och en Sparre ovenpaa Høykierchen for dend gamle paa Enden forrodnet, vorder indsat.

17. Gaulen eller Schiellerumet imellem choret och Høyekirchen hælder mod Øster, och fantis derudi langs ved Siden mange formaltende¹⁾) och en Deel udfaldene Stene ungefehr en half Allen ind udi Muren. Dog vaar Brøstfeldigheden størst paa begge Hjørner.

18. En maadelig stor Kloche gifuer god lyd, med it gamel Reb udj.

19. Pulpituet ofuer stoelene er dyctigt och forsuarlig noch.

¹⁾ formuldede.

20. En gammel Marmor Kiste beslaaen uden laas.
21. Stoelene er forsuarlige noch, naar de ellers bleffuer fastsatt, som nødvendigt behøfuis.
22. Chor- och Kierchegulfuet vil jefnis och forbedris.
23. Kierchens Døre er gamle med stercke laase och noget smugt beslag.
24. Vaabenhuset, derudi vaar inttet Lofft Bielcherne i Tallet 4re deraf de trende paa Enderne ad den vester Side er forraadnede, och trende Sparer i lige Maade. Veggene behøfuede Kalchning och Spechning, och Benchene en Deel Steen til Reparation. Gulf haffuer der tilforen været af Mursteen, samt lidet Styche deraf endnu, dog alt mesten Deel borte. Gavelsparene vaar raadnede och løsnede fraa hinanden oventil.
25. Vaabenhuusdøren med Klinche af A^o 1588 kand pähserere.

— — — — —
 Udentil:

1. Thaarnet; paa den søndre Side til det vesterste Hjørne fantis gandsche reffnet fra det offuerste til nederste, huorudi mange Steen var nedfalden. Fantis och derudi adschillige formulnede, mange Steene; af Undermurene paa same Hjørne vaar 3 a 4re Laug Steen borte, som strecher sig under Murene, huor nogle Steen och Spechning manglede; til det første Glamvindve; ofuer det øster Glamvindve fantes en Refne lige igiennem Muren op till Surfielene. Ellers behøfuede Muren Spechning paa atschillige Steder. —
2. Dend vester Side til det sønder Hjørne vaar en Refne i Muren, som føyede sig lige mod den forige ommelte paa sønder Side, och siunes samme Hjørne snart at vil nedfalde. Offuerst under Buchholtene fattides Steen sex Lag Enden ungefehrd ind paa Muren. Inden i bemelte Buchholt vaar Steenene borte. Ellers

fantis paa Muren mange formultede, nedfaldne Hole¹⁾ Steen, som behøfuer god Reparation. Under Vindvet manqverer aparte tuende hule Steene.

3. Muren paa dend nordre Side kand pafsere undtagen et Lag Steene langs hen under Surfielene, som fattis och en Spreche op til Muren ovenoffuer huer af de tuende Glamvindver. — Forneden ved Grunden paa det vesterste Hjørne vaar en Spreche udi Muren ungefehr trei Allen.

4. Grundvollen til samme Torn runden om gandsche brøstfeldig.

5. Høykircken; den smal vester Side ved Thaarnet opad kand pafsere, undtagen Grunden, som duer intet.

6. Dend norder Side fantis paa Muren trende Refner fraa øverst til nederst af huilche de tuende indenpaa bemelte Mur er kendelige. Iøvrigte kand pafsere tilligemed Grundvollen.

7. Dend østre Side af Thornet oven offuer Høykircken kand nogenledis pafsere.

8. Gavlen paa Høykircke over Choret mod Østen var gandsche brøstfeldig, mangler Steen och Spechning och overst under Møningen er Muren borte; Buchholten indenudi er med løse Steen uden Teching.

9. Dend sønder Side paa Høykircken fattis under Murene saa vel som ochsaa under Vindever och nogle andre Steder paa Muren Steen och Spechning. Grundvollen kand pafsere. Vesten til Vaabehuset paa samme Side til det vestre Hjørne fantis Muren siunchen, saa och en Refne fra øffuerst til nederst paa den vester Ende. — — — Grunden paa samme Side vaar brøstfeldig.

10. Koret eller Langkircken; paa norder Side kunde Muren ey undertil besees, saa som der er et Befrafuelse

¹⁾ hule.

vaar opbyggt och muret, som strecher sig i Vide och Brede sampt Høyhed saa vidt som samme Side var begreben.

11. Dend øster Ende, derpaa fantis en Refne midt paa fraa øffuerst til nederst, noch en imod sønder Hjørne fraa Grunden til mit paa Muren. Dend nordre Buchholt vaar gandsche forraadnet tilligemed Sparen derved, och fattedis nogle Steene och Spechning under samme Buchholt. — — — Grundvollen kand pahsere.

12. Dend søndre Side, derpaa fantis tuende Sprecher fra Muren, men nedad, dend østerste ungefehr 3 Allen, dend anden 2de Allen. Ellers fattides nogle Steen under Vindevet. Muren iøfrige behøffuer paa nogle Steder Spechning. Grundvollen kand pahsere. Dend ofuerste Surfiel vill aff ny oplegis.

13. Vaabenhuset; paa synder Side til det vesterste Hjørne hafuer en Spreche fraa øverst och fast til Grunden med adschillige løse Steen, som staar paa Fald. Iøfrige kand pahsere, naar dend bekommer Spechning under Sparen.

14. Dend øster Side tæt op til Kircken er Grund och Mur lige op til Taget færdig at udfalde. Iøvrig behøfuede Muren nogen Spechning. — — —

15. Dend vester Side er paa Grund og Mur gandsche brøstfældig. Stenene en Deel staar paa Udfald och en Deel formulnede.

16. Taget paa Høykircken och Choret vaar paa alle Sider af Bly, tilligemed Taarnet. — Derpaa fantis mangfoldige Smaahuller, som dog med Lodning kan gotgiøres.

17. Vaabenhuset paa dend vester Sider er med Tagsten belagt, huoraf nogle derpaa er i Stycker och atschillige slet borte. Derforuden fantis fem Opgange aff Bly ad Kircken til som kand pahsere.

18. Paa dend øster Side er Taget af Tagsten, huor een er ickun i Stycker. Det øverige Tag kand pafsere undtagen Mønningsteen, huilcke alle ere borte.

19. Vinverne udi Tallet 4te ere dychtige noch undtagen det paa den vester Ede udi Taarnet, huorpaa tuende Floer (?) vil fæstis.

20. Kirckediget paa atskillige Steder er baade ud och indfalden och behøfuer at oplegges och Forhøyelse.

21. Porten med Stetten af Mur; paa øster Side er bemelte Stette spruchen fraa Porten lige igiennem, ofuer Porten i Bouen fantis en Refne och Synderkanten refnit fraa øfuerst til nederst; paa den norder Kandt haffuer Stetten och en Refne. Nogle Tagsten derpaa manglede, och en Deel er formulede.

22. Dend sønder Stette hafuer mange formulede Stene och nogle paa atskillige Steder borte tilligemed Mønsteene derpaa paa det øster och vester Hjørne.

23. Dend norder Stette kand pafsere, naar den blifuer udspechett och med nogle faa Tagsten forsynet.

24. Rester udi Stetterne samt Port och Laager fantis icke. Dog laae der tuende Gange avinger (!) Vinger paa Jorden af forige Post, som Veiret hafde nedslaget.

— — —

Dereffter blev Mendene tilspurgt udi huilken stand de kunde minde Kirchen tilforn at haffue været, om dend har været bedre eller værre end som dend nu befindis, Huortil de suarede, dend tilforn at haffue været bedre. Men siden dend var kommit under Jus patronatus, Som ungefehrd eftter Deres Errindring kand være en 24 Aar Er dend blefuen forværret, och viste de iche ved en Snes Aar noget paa Kirchen at være Reparert Undtagen med Blyet paa thornet och heffter under taget paa Høykircken.

Endvidre om Denne var beuist enten bly af taget eller noget uden eller inden Kircken tilhørende at have bortført derfraa i den tid.

De suarede at blyet paa begge Sider af taget paa Vaabenuuset undtagen fem omgange, som endnu findis — var blefuen aftaget. Huoraff det paa dend Østre (Side) hafuer ligget (var) blefuen ført til Engum Kircke och det andet paa dens Vestre Side til denne Kirckes reparation paa det andet blye anlagt, huilken var sked, siden Kircken kom under Jure-patronatus.

At saaledes rigtigen er suinet, grandschet och befundet bekræffte vj med egne Hender och Signeter.

Horenstrup Kircke ut supra.

Paa Proustens vegne Udi Herritx-fogeds Svaghed och och som Sognepræst. lovlig forfald for Jus patronatus.
Jeremias Wolff (L. S.) Ursin (L. S.)

N. N. S. O. S. S. M. C. S. L. J. S.

Under Tirsbæks følgende Ejere: Niels Linde f. 1674 † $\frac{12}{8}$ 1746 og Christen Linde f. 1729 † $\frac{19}{4}$ 1756¹⁾ har Tiderne utvivlsomt været bedre for Kirken; særlig den førstnævnte viste sig gavmild over for alle sine 7 Kirker »dem han alle forbedrede og forskønnede.«

Den følgende Kirkeejer var Jørgen Hvas (f. 1728), der var bleven gift med Christen Lindes Enke Maren Loss, »der i Medgift bragte ham syv komplette Godser, saa hans Formue var misundelsesværdig.«²⁾ Han lod sig adle under Navnet Lindenpalm med de gamle Hvassers Vaaben,³⁾ blev Cancelliraad og Justitsraad;

¹⁾ Engom Sogns Ministerialbog. — ²⁾ T. A. Becher: Orion. — ³⁾ I Skjoldet et Sølvfelt med to blaa Sparrer; paa Hjernen, der er kronet, ses et opstaaende Lindetræ med to krydsvis lagde Palmegrene. Skjoldholderne: to brune Losser med Halsbaand og nedhængende Skuepenge. (Adeligt Leks. 1787.)

men bortødsler i faa Aar al sin Ejendom og dør i yderste Fattigdom 1781. — Jørgen de Lindenpalm og hans Hustru, der »paa herlig Naade prydede Engom Kirke«, har utvivlsomt ogsaa forbedret Hornstrup Kirke og bl. a. ladet Kirkens Prædikestol og den derover værende Himmel restaurere; thi denne bærer Hvassernes Vaabenskjold. —

Kirkens Tilstand var nu ganske god. 7. Decbr. 1770 indberetter Sognepræsten H. H. Neuch til Biskoppen: »At saavel Hornstrup Kirke i sig selv som Alterets Tilbehør er i god og forsvarlig Tilstand bevidnes.«¹⁾

I den følgende Tid skifter Tirsbæk og dermed Kirken hyppig Ejere. I 1775 sælger de Lindenpalm Gaarden til sin Svigersøn Brigaderen William Halling, der i 1776 afhænder Ejendommen til Grev Kasper Hermann Gotlob Moltke, som efter 3 Aars Forløb overdrager Gaarden til Stamherren til Christiansdal Christian Benzon.

I Benzons Ejetid indberetter Sognepræsten²⁾ i 1791 følgende om Kirken; »Hornstrup Kirke, Ejeren Hr. Kammerherre Bentzen til Tirsbæk, er en smuk Landsbye Kirke, overalt tækket med Blye og indvendig hvælvet; den holdes meget godt i Stand. — Vaabehuset mangler dog Loft og Diget om Kirkegaarden er noget forfaldent, dog have Kreaturer ingen Adgang dertil.«

Den 5. Juni 1804 tilskøder Kammerherre von Benzon³⁾ Kirken med Konge- og Kirketiende for 4000 Rdl. til følgende Mænd: Niels Christensen i Harboehus, Laurs Laursen, Michel Andersen og Knud Sørensen i Bredballe; Niels Jensen i St. Lysholt; Peter Nielsen, Jens Christensen og Hans Sørensen af Hornstrup, Stephan Christensen, Ll. Lysholt og Peder Nielsen i

¹⁾ Ribe Bisparkiv. — ²⁾ Jens Riddermann Schjædt. — ³⁾ Peder Ulrick Frederik Benzon.

Kirkeby. — Kirkens tiendepligtige Hartkorn var det samme som i 1678: 21 Tdr. 4 Skp., foruden Kirkejorderne.¹⁾

Nævnte Mænd tilskøder senere de andre Sognemænd Andele i Kirken og dens Tiender, alt i Forhold til Ejendommenes Hartkorn. Kirkens Jorder var lejet ud, en Del til Morten Rasmussen i Kirkeby, der svarer 2 Rdl. aarlig; en anden Del til Peder Bech i Hornstrup, der ogsaa svarer 2 Rdl. En tredie Del har Degnen Jens Falkenberg i Brug og svarer 1 Rdl. 4 Skl.

Før Ejerskiftet synes²⁾ Kirken i Juni 1803 af tvende af Retten udnævnte Mænd, Tømmermester Sabro og Murmester Bernbaum, begge af Vejle, og Synet siger: Loft og Gulv er i forsvarlig Stand; Taget helt og tæt; Mur- og Tømmerværk ligeledes i forsvarlig Stand, saavel som Vinduer, Døre og Porte. Dog anmærkes, at der bør anskaffes 3de Stakitlaager for de tre Indgange til Kirkegaarden, for at forebygge, at Kreaturer ikke skal komme derind — — nogle faa Sten hist og her i Kirkegulvet. Ligeledes nogle faa Kampesten til Kirkediget.

At dette saaledes stemmer overens med Sandhed, bekræftes af os med Hænders Underskrift, og er vi villige til den Synsforretning med Ed at bekræfte.

F. Bernbaun. Sabro.

murmester.

Som Tilstedeværende:

Schjødt. C. Christensen. Niels Christensen.
Stephan Christensen. Peder Nielsen.

— — — — —
Kirken er nu i det menige Folks Eje; fra denne første Tid skal jeg anføre et Par Vidnesbyrd om dens Tilstand.

¹⁾ Viborg Landstings Skøde og Pantebog Nr. 50. — ²⁾ Synsprotokol for Kirker m. m. Nørv. H. 1805—10.

Den 21. Juni 1808 synes Kirken, og Synet siger: Indvendig maa indsættes et Par Ruder i Vinduet i Altergulvet, der er gledne ud af Blyet . . . alle Vinduer trænger til at vaskes og rengøres (!) det samme gælder Lysestagerne paa Alteret. — Udvendig er alt forsvarligt; og i 1814 udtaler Synsmændene: »Hornstrup, denne velbyggede og velholdte Kirke har aldeles ingen Mangler. — Alt findes i god og forsvarlig Stand.

* * *

I Kirkesynet fra 1700 nævnes imellem Kirkens indre Dele »en Marmorkiste med Beslag uden Laas.« Vi ved ikke, hvem der hvilede i den Kiste eller, hvor den er sænket ned; men foran Alteret hviler Grundlæggeren af Grundet, Iver Vind † 1586, 84 Aar gammel, og hans Hustru Anne Henricissdatter † 1579, 63 Aar gammel; deres Grav dækkedes endnu i 1772 af den smukke, velbevarede graalighvide Marmor-Ligsten,¹⁾ som nu er indmuret i Kirkens nordre Langside. I det Aar blev Stenen²⁾ tegnet af Tegneren Søren Abildgaard; men dens nederste Del var skjult under Knæfaldet.

I Kirken er endvidere begravet Fru Margrethe Galt † 1675 — Aksel Galt³⁾ til Palsgaard og Mette Rantzaus Datter — Enke efter Bendix Sehested til Tiisendbech.

— — —
Oberst-Liutnant af Artilleriet Lauge Rodsten, der ejede Lerbæk fra 1664 til sin Død i 1673, blev ligeledes begravet her. Hans Enke, Fru Ellen Arenfeld,⁴⁾ overlevede ham i 28 Aar, hun dør i 1701 og blev begravet i Aasted Kirke i Vendsyssel.⁵⁾

¹⁾ Se Vejle Amts Aarvog for 1914. — ²⁾ Tegningen findes i topografisk antikvarisk Museum. — ³⁾ Slægten Galt ejede i lang Tid Gaarden Lysholt; — ⁴⁾ den kom senere i Arenfeldernes Eje. — ⁵⁾ Paa hendes Kisteplade staar:

Her Vnder Huiler
Den Welædle och Welbyrdige
Frue nu Salig Hoes Gud Fru Ellen
Arenfeld Welb: salig Oberst Lau rodstens til Lerbek
som bleff Fød Anno 1626, den 22 Augusti Och døde

I Kirken, eller rimeligvis i den til Korets Nordside tilbyggede Begravelse, som nævnes i Synet fra 1700, og som siges at dække hele Korets ydre Nordvæg, men som forlængst er fjernet, saa kun Døren i Korets Nordvæg minder om Stedet, der blev Tage Iversen Krabbes til Grundet og Kirsten Nielsdatter Vinds 6 Børn¹⁾ begravne, nemlig Karen, f. $23/4$ 1663, † $11/5$ 1665, Lene Catherine, f. $2/3$ 1664, † $29/4$ 1665, Mette Sophie, † som lille, Niels, f. $30/11$ 1673, † $2/12$ 1674, Otto, f. $14/12$ 1674, † $29/4$ 1676 og Holger, f. $14/12$ 1674, † som lille.

Efter Tage Iversen Krabbes Død i 1676 ægter Kirsten Vind Oberst Otto Friederich von Gamm; de viser begge stor Interesse for Kirken, der rummede saa mange af hendes kære, derved, at de lod Alteret i Stand sætte.²⁾

Fru Kirsten dør i 1690 og hendes Mand, der var bleven Generalmajor, d. 24. Marts 1698, og de blev begge begravne i Kirken.

Efter von Gamms Død overtoges Grundet af Sønnen Major Erik Krabbe, der i 1705 sælger Gaarden til General Detlev von Brockdorff. Erik Krabbe dør allerede i 1709 og føres da til Begravelsen i Kirken. — Han var gift med Adelgunde Wilchen, der var en Datter af Brigader-Oberst og Kommandant i Fredericia Christian Wilchen, som derved kom meget paa Grundet, og (ved sin Død) ønsker at begraves i den gamle Kirke.

Om Christian Wilchen ved vi, at han blev Kaptajn i Trappes Dragoner, $27/4$ 1676, og at han blev saaret

Anno 1701 dend 14 Juni Gud giffue hende
med alle tro christne een glædelig ærefvld opstand-

delse paa herrens stoer doms dag
Legemet huiler I iord och muld Fra uro och ald plage
Sielen dog er Frydefuld Hoes gud i alle dage
paa dome dag de samlis skal I æuighed att bliffue

Och Være blandt guds Englerts tall
I Jesu Christi rige.

(G. L. Wad: Indskr. paa Ligkisteplader i Personalhis. Tidsskr. 1888—89.)

¹⁾ Klevenfeldts Saml. og Krabbernes Stamtavle i Personalhist. Tidsskr.
B. — ²⁾ Hans de Hofman: Danske Atlas V. Tom. Pag. 997.

og fanget i Slaget ved Fyllebro (Halmstad) i August samme Aar, hvorefter han blev indsat i Fæstningen Engelborg. Derfra skriver W., at han er kommen sig, og at han har sin Hustru Elisabeth hos sig; noget senere skriver han fra den svenske Lejr ved Møllerød og beder om at blive udvekslet. — Han maa da være bleven fri; thi i Maj 1677 ansættes han som Kaptajn, først ved Prins Georgs og lidt senere ved Prins Christians Regiment; men allerede i Juni samme Aar mister han sin højre Arm ved Svenskernes Udfald fra Malmø. Derefter søger han, der ikke godt kan gøre Tjeneste i Felten, om Stadsmajorpladsen i København; en Stilling, han vist nok ikke faar; thi allerede i Oktober 1778 ligger han i Lejren ved Landskrona og forfremmes til Major. — I 1784 bliver han Major og Kommandant paa Gottorp; i 1789 Oberst-Liutnant og Kommandant i Fredericia og endelig Oberst i 1701. — Christian Wilchen¹⁾ dør i 1702; hans Enke melder hans Død i Oktober og der tiltaas hende et Naadsensaar.²⁾

Kirken har ingen Minde fra Trearskrigen, men fra 1864 staar der Øst for Koret en Marmormindesten med Indskriften:

Her under hviler

Støvet af

Chr. Peter Nielsen

ved 20de Regiment 4de Comp. N° 271

født i Bredballe d. 9. April 1839

faldt i Forpostfægtningen ved Fredericia

den 8. Marts 1864.

Tillige mindes her nok en Kriger af Sognet,
der hviler paa Flensborg Kirkegaard

¹⁾ Hans Segl er bevaret; deri ses i Skjoldet en Vildmand med Kølle højre Haand; paa Hjelmen en halvt opspringende Hest med Bidsel og Tømme: Skjoldet omsluttet af Bogstaverne C—W. — ²⁾ Hirsch: Militærpersonalia.

Povl Povlsen

ved 20. Rgmt. 3. Comp. N° 192, født paa Hornstrup
Mark d. 8de Marts 1837, saaret ved Dyppel
d. 18. April og død den 27de s. M. 1864.

— . — . —
Taknemlige Venner have ved frivillige Bidrag
rejste dette Minde til Ære for tvende Krigere,
der i deres unge Alder maatte offere Livet
for Konge, os, Fædrelandets Ret og Ære.

*

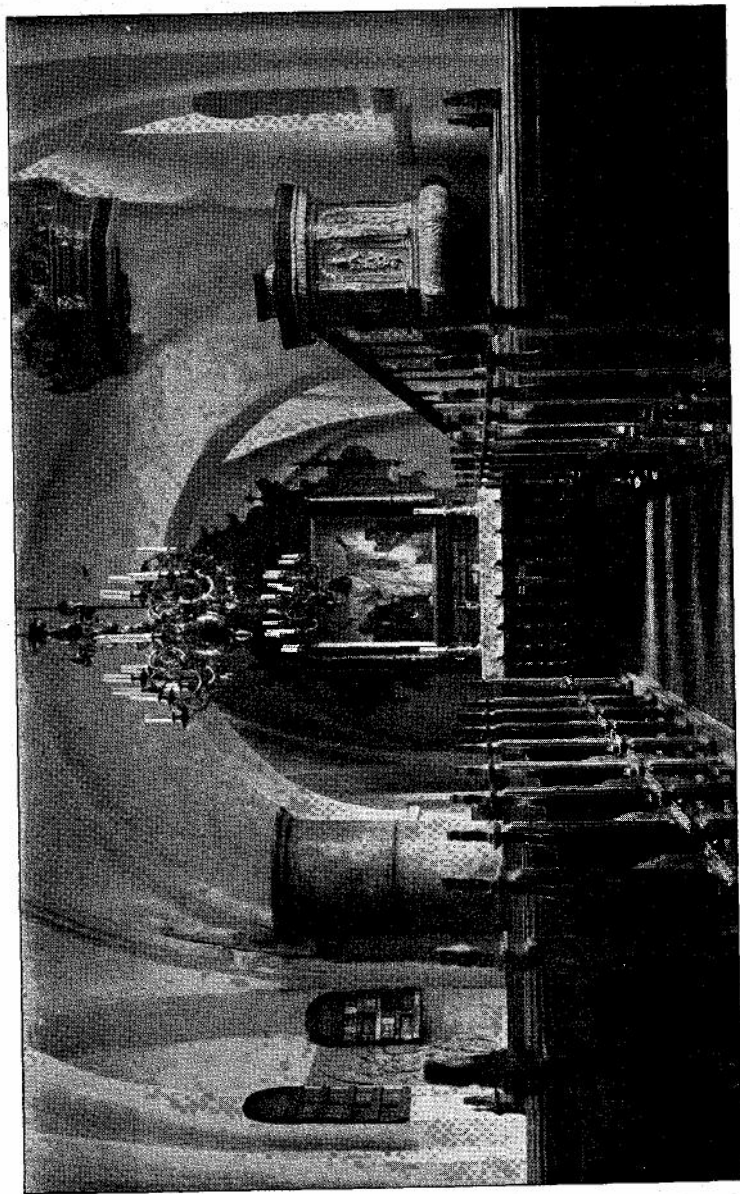
*

*

Fred med det Støv, der hviler her,
Og Fred med det, der hviler der.
Bag Grav og Mulm vi ses igjen;
Thi da Farvel fra hver en Ven.

— . — . —
I Tiden 1814—1914 synes Kirkens Tilstand at have
været god. Da dens Pulpitur — for en Del Aar siden
— blev flyttet ned i Taarnhvælvingen, opdagedes det,
at der var en Del Kalkmalerier. Paa Foranledning
af daværende Sognepræst J. P. Melbye ¹⁾ blev Maleri-
erne afdækkede under Ledelse af en Assistent ²⁾ fra
Nationalmuseet; Billederne var dog for medtagne til
at blive restaurerede. — Kun et Par Motiver: Kvin-
dens Skabelse og Syndefaldet kunde maaske være
genopfriskede; men da alle de andre var værdiløse,
blev disse to ogsaa overkalkede.

— . — . —
¹⁾ Jørgen Peter Melbye, Sognepræst for Vejle-Hornstrup 1838—1905. —
Da der i 1905—07 bygges en Kirke i Bredballe, bliver det ved kgl. Resolu-
tion af 9/8 1907 bestemt, at Hornstrup Sogn, fra den Dag Vor Frelsers-Kirke
i Vejle indvies (9/11 07), skal udskilles fra Vejle Købstad som et selvstæn-
digt Sogn. Ved Pastor Melbyes Død blev res. Kapellan i Vejle — nu Sogne-
præst for Nicolaj Sogn og Provst for Nørvang-Tørrild H. østre Provsti —
Christian Henrik Christensen (f. 17/7 61) konstitueret som Sognepræst for
Vejle og Hornstrup Menigheder. — Den 4/10 1907 udnævntes Sognets nu-
værende Præst Hans Ove Mathias Jensen Eghoff (f. 5/8 75). — ²⁾ Figur-
maleren Eigil Rothe.

Indre af Hornstrup Kirke 1916.

Kirken har omtrent nye Stole; de gamle var der lidt Stil i, de henregnedes af Kendere til en Type, der kaldes for den vestjyske Type, fordi Stole af den Slags findes i Ribeegnens Kirker. Stolestadernes Gavlstykker havde en meget ejendommelig Form; medens det saavel i Gotikkens som i Renæssancens Stil er Skik, at Stolegavlene dannes af en enkelt Planke, saa bestod disse af et Rammeværk, der indfattede to Fyldinger, og hvis lodrette Rammestykke foroven endte i sære forkrøblede Profiler, der sikkert maa betragtes som degenerede Efterkommere af de gotiske Stolegavles Spir.¹⁾ — — — —

Prædikestolen er udført i Barokstil; den har smukt Snitværk og Himmel med Hvassernes Vaaben; den er, som det har været beskikket fra Arilds Tid, for vigtige Sagers Skyld, opbyggt ved den søndre Side i Kirken op over alle andre Stole — Guds salige Ord til Hæder og Ære — op til et Vindue Sognepræsten til gode om Vinteren, og besynderlig, naar hans Øjne de falme og dummes.²⁾

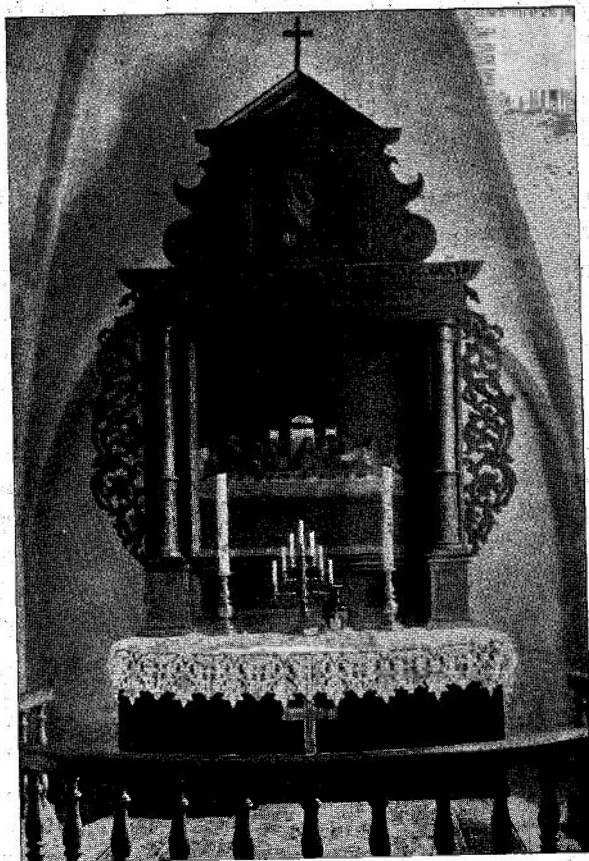
— — — —

Døbefonten, der staar gemt i en Krog bag Degnestolen, er i romansk Stil; den er af Granit og er smukt prydet med Hjorte og Løvværk; Daabsfadet er af hamret Messing, i Fadets Bund er fremstillet Marie Bebudelse, omgivet af ilende Hjorte.

— — — —

Den gamle Altertavle var ligeledes i Barokstil, Billedet var en meget maadelig Kopi af Leonard de Vendecis herlige Nadverbillede, som i Tiden var bleven saa slet behandlet, at det maatte synes ubrugeligt. Derfor var det med Glæde og Tak, at Sognets Menighedsraad i 1913 modtog Tilsagn fra Comtesse

¹⁾ Chr. Axel Jensen: Danmarks Snedkere og Billedsnidere i Tiden 1536—1660. — ²⁾ Peder Palladius's Visitatsbog.

Den gamle Altertavle i Hornstrup Kirke.

Georgine Knuth i København om at give et nyt Alterbillede; en Kopi af Carl Blochs: Christus Consolator, der findes som Altertavle i Løderup Annekskirke, Christianstads Len i Sverrig ¹⁾ Kunstmaler Christian Bang, København, malede en smuk og vellignende Kopi. —

¹⁾ malet i 1875.

Alterrammen blev nu restaureret; ved den Lejlighed kom den gamle Indskrift frem, som omtales i Danske Atlas.¹⁾ Der stod: Friederich von Gamm, Kongl. May. Obriste, Herre til Grundet og Højgaard lod dette Alter i Stand sætte til Guds Ære og Kirkens Pryd. Anno 1685.

Paa Alterbilledets Bagklædning er anbragt en Sølvplade med Indskriften: Alterbilledet, Kopi af Carl Blochs Christus Consolator, malet af Christian Bang, København, der ligeledes har forestaaet Altertavlens Restauration, er givet til Hornstrup Kirke 31. Maj (Pinsedag) 1914 af Georgine Knuth, Datter af Grev Sigismund Knuth og Grevinde Elise Knuth, født Lüttichau, Datter af General Lüttichau til Grundet, hvis Slægt ejede Grundet i 204 Aar fra 1705—1909.

Paa Alterbordet staar to massive Messinglysestager, skænkede til Kirken af General Lüttichaus yngste Datter Helene Vilhelmine (Minna) Kragh (f. 1834 † 1873); hun var gift med Kammerherre Reinhold Ferdinand Krag. — — —

Kirkens gamle, smukke Kalk og Disk er af Sølv fra 1690; de kunne synes at være en Fællesgave fra Grundet og Tirsbæk, idet Omskrift og Vaaben peger hen paa begge disse Gaardes adelige Slægter.

Paa Kalken er indgraveret Vindernes og Rosenkrantzernes sammenslyngede Vaaben, omgivet af Bogstaverne S N W = Sal. Niels Vind til Grundet, † 1646, og M R K = Mette Rosenkrantz,²⁾ hans Hustru, † 1683, endvidere Rosenkrantzernes og Billernes Vaaben, omsluttet af Bogstaverne A R K = Anders Rosenkrantz til Tirsbæk og S B = Sophie Bille, hans Hustru. — Under disse sidste Vaaben staar 1690; jeg formoder,

¹⁾ Hans de Hofman: Danske Atlas Tom. V, Pag. 997. — ²⁾ Mette Holgersdatter Rosenkrantz, Datter af Holger Rosenkrantz til Glimminge og Fru Lene Gyldenstjerne.

at Anders Rosenkrantz, som Kirkeejer har givet Kirken Kalk og Disk, og da til Mindelse om Slægtsforbindelsen med Grundet medtaget de førstnævnte Vaaben.

— — — — —
Korets Nordvæg prydes af forskellige Vaaben, saaledes von Gamms,¹⁾ endvidere 2 smaa Skjolde med Lüttichauernes Vaaben: to Rapsknive omgivne af 6 Stjerner, derover en Hjelm, rød Bund, og 2 større Skjolde med Lüttichauernes Vaaben forenet med Hjerteskjoldet af det Knuthske; nemlig en Kedelkrog omsat med tre grønne Kløverblade. —

Paa samme Væg hænger den Sølvkrans i sort Rammekiste, som Hornstrup Menighed sendte til Pastor Melbyes Baare. Kransen bærer Indskriften: Til Pastor J. P. Melbyes Baare ^{20/11} 1905, fra Venner i Hornstrup, Bredballe og Bredballe Strand. Joh.s 3¹⁶.

— — — — —
I Taarnet hænger Klokken, som i sin Tid i Følge Sagnet²⁾ skal have haft saa stærk en Klang, at den lød over Købstadklokken; det kunde ikke taales; der blev da boret et Hul i Klokken og sat en Blyagle i, og Klokken mistede sin stærke Klang. Den er 100 cm. høj, 81 cm. bred og bærer Indskriften:

+ IHESVS · CRISTVS · GHODEHARDVS +
i Majuskler. — »Skønt der ikke staar noget Sankte foran Ghodehardus i Indskriften, kan det kun antages«, siger³⁾ F. Uldall, »at betyde en Helgen.«

»Formodentlig har Kirken været viet til Sankt Gotthard,⁴⁾ som iøvrigt ikke synes at være synderlig kendt eller dyrket her i Landet.«

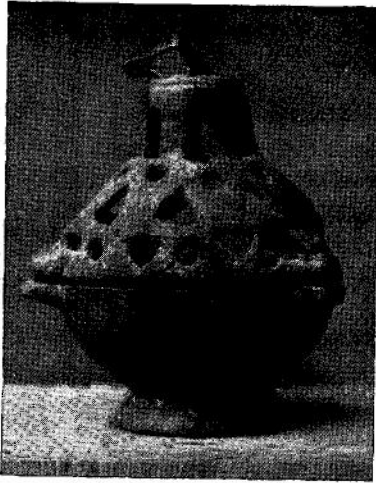
Klokken maa hidrøre fra Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede. — — —

¹⁾ Se Vejle Amts Aarbog 1914¹. — ²⁾ Ev. Tang Kristensen: Danske Sagn III Afd. — ³⁾ F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker, Pag. 49—50. — ⁴⁾ Den hellige Godehardus af Bajern, † 1038.

Den gamle Klokkes Klang er spinkel og svag; men den kalder endnu, som den har kaldt i mere end 5 Hundrede Aar; den kalder sammen til Kirkegang i den gamle, hvide Kirke, hvor Slægtled efter Slægtled kom i løbende Tider, kom i Lyst, kom i Nød, kom og tøvede en Stund i Andagtstimer. —

— — — —
 Du har Minderne, du gamle, hvide Kirke.

— — — —
 Din Klokke kalder paa gammel og paa ung,
 mest dog paa Sjælen træt og tung,
 syg for den evige Hvile.

Malmrøgelsekar fra den katholske Tid i Hornstrup Kirke.

SMAASTYKKER.

Døvstummeundervisning i Nørup Præstegaard gennem to Generationer.

Til Nørup Præstekald ved Vejle forflyttedes i Aaret 1820 fra Maltbæk ved Askov Præsten Poul Sveistrup, og saavel under denne som under Sønnen, Hans Sveistrup, der efter Faderens Død 1840 overtog Embedet og forblev i dette til 1861, har der uafbrudt været drevet Døvstummeundervisning i Nørup Præstegaard. Anledningen til, at døvstumme i større Antal fandt Vej til Præstegaarden, var først den, at Pastor P. Sveistrup havde en Datter, Ane Poulina, der i en Alder af 2 Aar blev angrebet af Skarlagensfeber og derved fuldstændig mistede Hørelsen og samtidig Taleevnen. Paa den Tid, hun kom i Undervisningsalderen, boede der i Nærheden af Sveistrups daværende Hjem, Maltbæk Præstegaard, en Møller, der foruden to hørende havde tre døvstumme Børn. Et af disse, Datteren Botilla Christiansen (født 1796), havde hørt til det kgl. Døvstummeinstitut i Københavns første Elever og ved sin udmærkede Forstand og gode Opførsel vundet særlig Yndest hos Forstanderen, Lægen, Professor Castberg. Efter sin Tilbagekomst til Hjemmet havde hun begyndt at undervise sin ældre døvstumme Søster og i Løbet af nogle Aar virkelig ført hende saa vidt, at Stedets Præst antog hende til Konfirmation.

Med Professor Castbergs Billigelse og efter hans Tilskyndelse besluttede hun nu at fortsætte med Undervisningen af døvstumme, idet hun fra 1815 paatog sig at oplære sin yngre Broder samt Pastor Sveistrups Datter og to andre døvstumme Piger.

Da disse fire var førte saa vidt, at der kunde tænkes paa Konfirmation, formaaede hun Pastor Sveistrup, der imidlertid var flyttet til Nørup, til at optage dem i sit Hjem, og den 17. Juli 1822 blev alle fire konfirmerede i Nørup Kirke. Botilla Christiansen fortsatte derpaa vedblivende sin Virksomhed med ny Lærlinge i sit Fædrenehjem, og disse blev efterhaanden sendte til Nørup og konfirmerede af Sveistrup.

I Aaret 1829 holdt hun endelig selv sit Indtog i Præstegaarden, idet hun, efter at begge hendes Forældre var døde, ligefrem blev optaget som Medlem af Præstefamilien. Sammen med Pastor Sveistrup og hans døvstumme Datter fortsatte hun nu i Præstegaarden sin Virksomhed for de døvstumme, og det var ikke faa døvstumme Børn, der i disse Aar konfirmeredes i Nørup Kirke.

Da Sønnen Hans Sveistrup ved sin Faders Død rykkede ind i Embedet, fandtes der i Præstegaarden ikke mindre end 6 døvstumme Børn. Det faldt da i hans Lod at føre disse frem til Konfirmation. Men hermed standsede han ikke. Saalænge han forblev i Nørup, fandt der stadig ny Optagelser Sted, og det var først i 1861, da han forflyttedes til det større og vanskeligere Embede som Sognepræst i Rødding i Nordslesvig, at hans Virksomhed for de døvstumme ophørte. Han kom for øvrigt senere til Vejen, hvor han døde den 31. Juli 1893.

De tarvelige Hjælpemidler, Botilla Christiansen bragte med til Nørup, havde allerede den ældre Sveistrup

søgt at hjælpe paa ved at skrive en Bibelhistorie og en Religionsbog for døvstumme. Disse forbedrede Sønnen, og ved Hjælp fra daværende Forstander for Instituttet i København, Professor Søren Heiberg, fik han ogsaa lidt efter lidt anskaffet en Del gode Billeder, Afskrifter af de Lærebøger, der benyttedes paa Instituttet, og andre Hjælpe midler ved Undervisningen. Størst Indflydelse paa Børnene fik dog sikkert Opholdet i det gode, kærlige Hjem i Præstegaarden blandt dannede Mennesker, der alle forstod og kunde anvende de døvstummes Finger- og Tegnsprog til Fudkommenhed. Om Talemetsode var der jo dengang ikke Spørgsmaal.

Pastor Hans Sveistrup har selv faa Aar før sin Død i et Brev til Lærerpersonalet ved det kgl. Døvstummeinstitut i København udtalt det Haab, at det var lykkedes ham og hans Medhjælpere at indgive Børnene Ærbødighed for Gud og hans hellige Vilje, saa at de gik ud fra Præstegaarden som fromme Mennesker. Det har de sikkert gjort, og ved Siden heraf blegner den Tvivl, han samtidig lader komme til Orde, at hans Elever næppe er naaede op paa fuld Højde i Kundskaber med Børnene fra Statens Institut. Har der manglet lidt her, saa har Pastor Sveistrups døvstumme paa den anden Side fra det kærlige og gudfrygtige Hjem medbragt Indtryk af Betydning for Livet, som ikke let opnaas i de altid mere eller mindre kaserneagtige Institutter.

F. Beeh,

Forstander for den kgl. Døvstummeskole
i Fredericia.

Fra Slavekrigens Dage.

Om den saakaldte »Slavekrig« i Foraaret 1848 har kun meget faa Mennesker her i Egtved Sogn nogen rigtig klar Forestilling, og jeg har faaet det Indtryk ved at tale med flere herom, at Folk ofte har forvekslet Fortællingen om Slaverne eller »Pøbelen«, som man kalder dem, med den Afdeling af den fjendtlige Hær, som benævntes »Friskarerne«; der er i hvert Fald flere her i Sognet, som mener, at det var for at væрге sig mod disse, at Mandskabet samledes og indøvedes i Vaabenbrug.

Naar der i en tidligere Afhandling i »Vejle Amts Aarbøger« er fortalt,¹⁾ at de nærmeste Sogne syd for Vejledalen allarmeredes nord fra, saa passer dette godt nok for Egtved Sogns Vedkommende, og vistnok ogsaa for Ødsted Sogn. En gammel Mand, der er født i Rugsted 1838, fortæller som en af sine første Erindringer, at hans Fader tog Afsked med Kone og Børn, tog en Høle paa Skulderen og gik til Vesterby Skov, hvor Mandskabet fra Ødsted Sogn samledes.

Hvorfra Rygtet var kommet, er der ingen, der ved noget om, men det hed, at Keldkær Skov var fuld af Røvere eller »Pøbel«, der myrdede og brændte, og at man rimeligvis ogsaa kunde vente dem til Egtved²⁾. Heller ikke har jeg kunnet faa noget oplyst om, hvem der havde givet Ordre til Væbningen.

Husmand Niels Mikkelsen i Oustrup, der er født i en af Gaardene øst for Egtved i Aaret 1838, fortæller følgende om disse Dage: »Det var hen paa Formiddagen, at en af mine Søstre, der gik til Konfirmationsforberedelse og havde været til »Onsdagsprædiken«,

¹⁾ Aarg. 1905 S. 171. — ²⁾ I Bindeballe hed det sig, at Slaverne vilde komme fra Egtved, Folk samledes der paa en Bakke, Kjeldbjerg, og spejdede mod Syd.

kom løbende hjem og fortalte, at en af Mændene i Byen stod udenfor sin Gaard og græd; han havde fortalt hende, at Keldkær Skov var fuld af Røvere, og at vi rimeligvis ogsaa fik deres Besøg; Befolkningen skulde imidlertid bevæbne sig og samles for at tage imod dem. Min Fader var for gammel til at møde, og ingen af os Brødre var voksne. Længere hen paa Dagen kom en Mand, som man kaldte »gal' Søren Smed«, jagende forbi vor Gaard i strakt Galop ad Landevejen efter Vejle; han red paa en Hest, han havde faaet i Byen og skulde hen til Ødsted Sogn for at erfare noget nærmere om Fjenden og høre, hvordan det stod til der. Søren Smed ejede en lille Ejendom paa Oustrup Mark, hvorpaa han holdt en ussel Krikke, og ingen vilde laane ham Heste, men den Dag var der ingen Ting i Vejen derfor. Hvornaar han kom tilbage, og hvilken Besked han medbragte, husker jeg ikke.«

Medens dette stod paa, beredte Mændene i Byen sig paa at give Fjenden en varm Modtagelse. Kvinderne havde travlt med at gemme Værdigenstande. I en Gaard blev en Kasse med Sølvtoj gravet ned under Bryggersgulvet, og en Halvkiste med Klæder og andre Ting, som man nødig vilde miste, blev kørt ud til en Ejendom vest for Byen og gemt der. Der siges, at der endnu flere Steder ligger Ting i Jorden fra den Tid; i Forvirringen har Folk ikke mærket sig Stedet saa nøje, og senere har man ikke kunnet finde det igen. Efterretningen om Slayerne er sandsynligvis bleven spredt i Sognet med Kirkegængerne, men der blev sendt Ilbud ud til de nærmeste Gaarde og Landsbyer for at kalde det vaabendygtige Mandskab sammen, og kort efter stævnedes dette til Egtved, udrustet omtrent paa samme Vis som i Vikingetiden. En Hus-

mand paa Egtved Mark mødte med sin Buløkse paa en 6 Alen lang Stage, nogle havde Fork eller Grebe, andre havde rettet et Leblad og sat dette paa en Stang, kun den mindste Del af Mandskabet havde Geværer.

Men hvordan var nu Stemningen blandt Folk under alt dette Virvar? Ja, herom har jeg desværre ikke kunnet faa nogen sammenhængende Fremstilling, men kun enkelte Udtalelser af gamle Folk, der kunde sammenføjes omtrent saaledes: Det gjorde et stærkt og ejendommeligt Indtryk paa Beboerne i Byen at se denne mærkelige Hær; mange tænkte med Gru paa, hvad den nærmeste Fremtid vilde bringe, ingen af de dalevende havde nogensinde set Fjender i Landet. Ude paa Raabjerg, hvorfra der haves en milevid Udsigt, samledes efterhaanden en Skare, der ængstelig spejdede mod Nord, medens de ivrigt drøftede Stillingen. Nogle ytrede Tvivl om, hvilken Part der vilde blive den sejrende i en mulig Kamp, andre lo ad det hele, men det har vist næppe været mange. Manden, der græd, har da i hvert Fald ikke set humoristisk paa Sagen.

Partikulier Chr. Pedersen¹⁾ i Egtved fortæller følgende om Indøvelsen af Hæren: »Min Fader, Peder Smed, ejede en lille Gaard mellem Egtved og Fuglsang (det nuværende Tagkærhus), han havde i sine yngre Dage været temmelig dygtig til at smede Høleer, havde en Smedie ved Gaarden, hvor han endnu drev Haandværket og havde sommetider to Svende. I disse Dage bestilte han ikke andet end lavede Spyd og Forke og rettede Leblade til Hæren. Denne samledes i Sandgraven i Egtved, hvor senere Kroen byggedes, og blev indøvet paa Marken ovenfor, omtrent der, hvor nu Møllen ligger²⁾. Vi Drengene fandt, at det

¹⁾ Hans Kone, der er født i Almind Sogn, fortæller, at i de samme Dage sad hun og hendes Søskende i en Jordkælder. - ²⁾ Egtved Mølle er opført Aaret 1861.

var kostelige Løjer og stod i Geled med de voksne. Nogle Mænd, der havde været Soldater i København, agerede Befalingsmænd og brugte alle de Kommandoord, de kunde huske; naar der kommanderedes: Til Angreb! løb hele Hæren Storm ned mod Kirkegaardsdiget og faldt sommetider, Mænd og Drengene imellem hverandre; det skete ogsaa, at man løb Storm til den modsatte Side, mod Kroen, og »faldt om« der.

Dagen efter Rygtlets Fremkomst kom to store Høstvogne kørende til Egtved, fyldt med bevæbnede Mænd fra Randbøl Sogn; de havde hørt, at Slaverne huserede i og omkring Kolding og vilde nu dertil for at stille sig til de derværende Forsvareres Raadighed. De kom imidlertid ikke længere. Her deltog de vistnok sammen med den lokale Styrke i Afsøgningen af Egtved Skov. Man er vel sagtens ved at høre Randbølfolkernes Beretning kommen paa den Tanke, at da Slaverne ikke lod til at komme nord fra, kunde de muligvis komme fra Syd. Skoven blev i al Fald undersøgt med det Resultat, at intet mistænkeligt forefandtes. En Dreng paa 15 Aar deltog i Ekspeditionen, bevæbnet med en gammel Sabel, hans Fader havde fra sin Soldatertid.

Hvorlænge Øvelserne blev ved, er der ingen, der husker. Det hele er vel falden bort af sig selv efterhaanden som Spændingen slappedes, da Slaverne stadig udeblev; men for en Sikkerheds Skyld gik der dog Vagt i de nærmest paafølgende Nætter¹⁾.

Nu bagefter, da det hele viste sig at være blind Allarm, kunde Folk med nogen Grund mere sig over

¹⁾ Dette er sket en Gang senere. For nogle og tredive Aar siden, da de havde den store Ildebrandsperiode i Østved og Jerlev Sogne, gik Mændene i de nordlige Landsbyer her i Sognet Vagt om Natten med ladte Geværer, medens Kvinder og Børn laa hjemme i Uro. Det hed sig nemlig af og til, at der var set mistænkelige Personer.

alle disse Foranstaltninger, men man havde dog faaet en lille Forsmag paa Krigen, da denne kort efter virkelig kom.

Førend den fjendtlige Hær rykkede ind, blev alle Vaabnene — man sagde efter Ordre — skaffede af Vejen, gravede i Jorden eller sænket i en Mergelgrav.

Efter at ovenstaaende var skrevet, har jeg faaet oplyst, at i Vork, den nordligste Landsby i Sognet, samledes man ogsaa og øvede sig i Vaabenbrug for at værges sig mod et muligt Overfald. Spændingen har sikkert ikke været mindre her end i Egtved. »Folk var som helt vilde«, siger en gammel Mand. Vork laa jo ogsaa en god Del nærmere Slavernes Udgangspunkt end Egtved.

Søren P. Sørensen,
Egtved.

Et gammelt Bindebrev i et Træskomaal.

Fra Jeppe Hansen i Fuglsang ved Egtved har Redaktionen modtaget et fornøjeligt Bindebrev fra 1829. Det blev af Jens Skrædder sendt Træskomand Jep Nielsen, Indsenderens Bedstefader. Bindebrevet var gemt i et Træskomaal, som ogsaa er bevaret. Maalet er forsynet med forskellige Mærker og Indsnit, der selvfølgelig angiver Træskoenes Størrelse. Her er Bindebrevet, der er nydeligt prentet:

Binde Brev til Jep Niels Sen.

I Morges tidlig Dagen brød,
ieg fule sangen hørte,
og ieg opstod af søvnen sød
og klæder mig i førte,
det mig da strax i Tanker kom,

hvad mig i Nat mon Drømme,
ieg siøntes der var noget som
ieg burde ei forsømme,
vor Almanak ieg tog da fat,
og see ieg i den finder,
at Tamper Dag i den var sat,
hvor paa ieg dig kan binde,
i Sindet ieg opmuntret blev
til Pen og blec ieg hastet,
hvor paa ieg sate mig og skrev
de linier saa Raske
dog ei ved haand og ei ved fod
ieg agter dig at Binde
men med de linier og ord,
som du her for dig finder,
at du Bonden gaar
i hvor du staar
kan vel nok aldrig negtes
men før Ind du din frihed faar
for samme skal der fegtes,
men det er lædt
hør mig kuns rædt,
paa fri fod ieg dig fører
saa snart du selv et lidet Bal
for mig og flere giører,
ieg sluter nu
kom mig i hu
en Anden Dag
til mit Behag
og din (Respegtage Giører?)

Egtved, 11. Marts 1829.

Jens Peder Sen.

Brevet, godt gemt i Træskomaalet, er spillet Træskomanden i Hænde selve *Tamperdag* (Onsdag efter Aske-

onsdag), da alle kunde »bindes«. Ellers kunde Folk kun »bindes« paa deres Navnedag. Ejeren af Bindebrevet veed ikke, om Ballet kom i Stand eller de nærmere Omstændigheder, men selvfølgelig har Træskomanden givet sin »Respektage«.

P. Ellassen.

Af Harte Bys Historie.

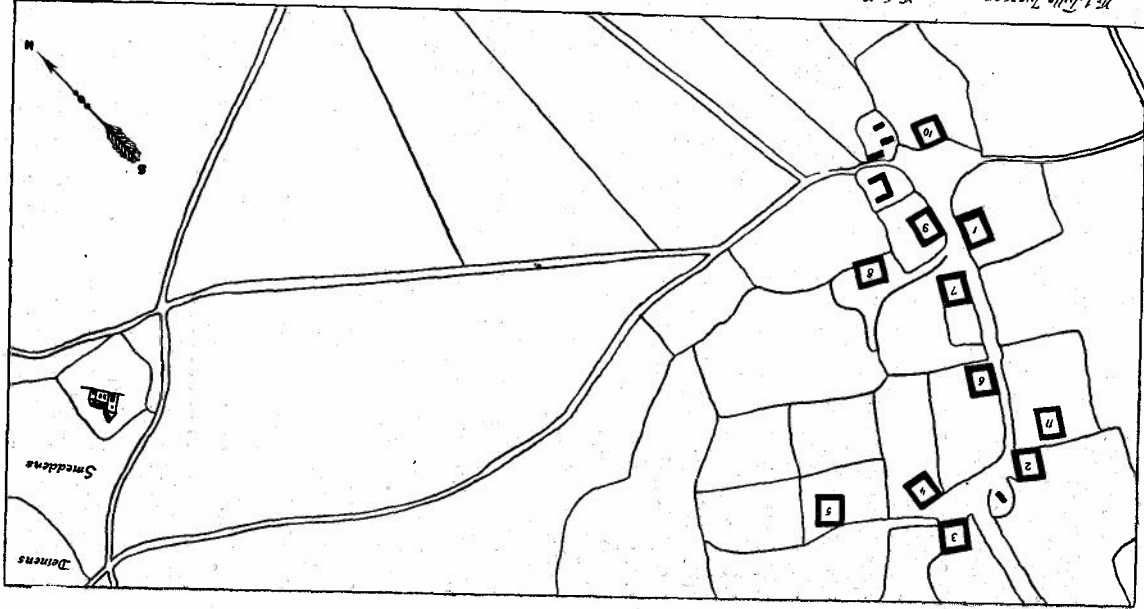
Harte By bestod i Slutningen af det attende Aarhundrede af 11 Gaarde, som Kortet udviser. Ved Landevejen fra Kolding til Ribe, der gaar gennem Byen, laa desuden syd for Vejen Kroen og nord for Vejen lidt østligere Skolen. Endvidere laa der mellem Skolen og Kroen et gammelt Hus, hvor Byens Skrædder boede. Noget senere, vistnok i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, er Byens Smedie flyttet op nord for Landevejen ved Vejen, der fører op til Sognevejen, der forbinder Harte-Bramdrup. Sydlig i Byen ved Vejen, der nu fører ned til Alpedal, laa Hyrdehuset, hvor Byens Hyrde residerede. Han var jo den Gang en meget vigtig Person for en By, hvad en Hyrde jo forresten er endnu under et andet, maaske mere højtravende Navn.

Harte By hørte under Kronen, Koldinghus Rytterdistrikt, men 1765 blev Godset solgt, og Bønderne blev Ejere af deres Gaarde vistnok paa gode Vilkaar. At Indløsningssummerne ikke har været ret store, kan maaske fremgaa af en Skiftesamling, der er holdt paa en af Gaardene i 1806, hvor en Enke efter afdøde Johan Mathiasen skifter med sin Søn, forinden hun gifter sig anden Gang med Knud Berthelsen. Værdien er da ansat saaledes:

1. Indbo og Besætning efter speciel Vurdering 500 Rdl.
2. Selvejergaarden med Bygninger og Ejendomme af Hartkorn 5 Td. 7 Skp. 0 Fjk. 2 Alb. samt indkjøbt Konge-, Kirke- og Qvæg-Tiende 4500 Rdl.
3. Udestaaende tilgodehavende Penge 1160 -

Man har ondt ved at forestille sig i 1917, at en Gaard paa 6 Td. Hartkorn kun kunde være 4500 Rdl. værd, og især at Indbo og Besætning kun kunde ansættes til 500 Rdl., men Penge var jo den Gang selvfølgelig langt mere værd forholdsvis.

Gaardene i Byen var ret store allesammen, ca. 100 Td. hver. Ved Udstykningen fik hver Gaard sin Part af de forskellige Jorder forskelligt beliggende. Der var saaledes 11 Tofter, kun ganske smaa, omkring hver Gaard, 11 Vestermarker, Østermarker, Sandbjerglodder, Hedelodder, Fælleder og Englodder, »Mader«. Disse sidste strakte sig langs med Kolding Aa mod øst helt om forbi, hvor nu Kolding Vandværk ligger, til Kolding Markjorder. Den sidste Englod, »Kæmnerengen«, er for nogle Aar siden indlemmet under Kolding By. De øvrige Englodder er næsten alle solgt til Slagtere og Kreaturhandlere i Kolding. Sandbjerglodderne strakte sig helt ud til Busholm ved Sogneskallet mellem Raadvad og Dons Marker. Mellem disse to Yderpunkter er der ca. 6 km. Man forstaar, hvilken uhyre Tidsspilde med Færdsel paa disse lange Afstande, der nødvendig maatte ændres, efter som andre Driftsmaader kom frem. Forholdene er ogsaa ændret, ret grundigt endda, ja, betragter man Kortet og Byen, som den nu ser ud, vil man, især hvis man har nogen Sans for den Poesi og Mindernes Rigdom, der ligger

North By, Coldinghuus Amt
 May 1788

- Mr. 1 Julie Jensen
- 2 Christen Hansen
- 3 Jacob Bergensen
- 4 Mathias Johansen
- Mr. 5 Melchiorsen
- 6 Hans Larsen
- 7 Søren Jørgensen
- 8 Søren Petersen
- Mr. 9
- 10 Nielsboles Enke
- 11 Søren Knudsen

over en saadan gammel tætbebygget Landsby med Gader og Stræder, let komme til at udbryde med Blicher »Ak hvor forandret«, thi af de 11 Gaarde er nu kun 4 tilbage, samt Kroen, der nu er nedlagt, og som ved indkøbt Jord udgør den femte Gaard. Haandværk og Industri er rykket frem til Erstatning for Gaardene, saa Byens Størrelse i Folketal ikke er formindsket. Allerede sidst i 1790-erne er Gaardene begyndt at flyttes ud. Gaardene Nr. 4 og 9 ejedes den Gang af Johan Mathiasen; han magelagde Jorderne mellem disse Gaarde og flyttede Nr. 9 ud paa Østermarken syd for Landevejen, og den fik da Navnet *Brogaard*, (den nuværende Brogaard), og derefter følger de andre efter. Nr. 8 flyttes ogsaa ud paa Østermarkerne nord for Landevejen og fik Navnet *Thingstedgaard*. Navnet kunde tyde paa, at Byen eller Herredet har haft sit Tingsted, hvor Gaarden ligger.¹⁾ Nr. 7, der er flyttet ud paa Sandbjerglodderne og fik Navnet *Sandbjerggaard*, ligger lige Syd for Kolding Nebel Landevej ved Bivejen, der fører til Harte. Nr. 2 blev ligeledes flyttet ud paa Sandbjerglodderne, og er det nuværende *Sandbjerghavn*. Nr. 9 rykkede ud paa Hede- lodderne og fik Navnet *Birkedamgaard*, der ligger lidt syd for Sognevejen, der fører fra Harte til Bramdrup, en halv km. vest for Kolding Nebel Landevej. Nr. 11 er nedbrudt og det meste af Jorden lagt ind under Krogaarden. Nr. 5 blev nedbrudt i 1871 og flyttet om lidt vestlig i Byen nord for Ribe Landevej. Nr. 3 er den sidste Gaard, der er nedbrudt. Det var en gammel Slægtsgaard, der sidst indtil 1881 ejedes af en gammel Ungkarl. Gaardens Jorder henlaa ganske uforandret siden Udstykningens Tid med Lodder 11

¹⁾ Se Vejle Amts Aarbøger 1914, Side 110 f.

forskellige Steder, og jeg husker tydelig fra min Barn-dom, hvordan Gaarden blev dreven efter fuldstændig gammel Stil, hvor Traditionerne var bevaret fra helt gamle Dage. Særlig var Gaarden bekendt for sine særdeles gode Heste, der altid kostede store Priser efter Datiden, og man kan næsten med Vemod min-des, at meget af det gode gamle svinder bort. Ved Mandens Død blev Gaarden solgt og dens Jorder split-tet for alle Vinde.

Af dens meget splittede Jordlodder blev efterhaan-den oprettet 6 mindre Ejendomme, 2 paa Vestermar-ken, 1 paa Hedelodden, 2 paa Fællederne og 1 Villa-ejendom paa Toften, foruden at 5 Lodder blev lagt ind under andre Ejendomme, et typisk Eksempel paa, at naar en Ting en Tid standses i sin naturlige Ud-vikling, tager den dobbelt Fart, naar først Lejligheden byder sig.

Nr. 1—4 og 10 ligger uforandret paa de samme Pladser, men Jorderne er selvfølgelig magelagt og om-skiftet en Del; det er alle ligesom ogsaa Nr. 5 gamle Slægtsgaarde, der har været i Slægtens Eje i mange Aar, Nr. 1 og 4 i ca. 150 Aar, saa er Byens Gaarde end formindsket i Antal, saa er Troskaben bevaret over for dem, der er tilbage. Ligesom de her udflyttede, har de nu alle Navne. Nr. 1 *Højgaard*, Nr. 4 *Tofte-gaard*, Nr. 5 *Vestergaard*, Nr. 10 *Elmegaard* og den gamle Kro *Engvanggaard*.

Fra Gaarden Nr. 1 mod syd langs med Gavlen var en bred Plads, der i gamle Dage vistnok har været brugt til Markedsplads og Samlingsplads¹⁾. Selve Gaden var brolagt helt ned til Gaarden Nr. 2.

Kroen blev nedlagt først i Halvfjerdserne. Det var

¹⁾ Om Markedspladsen i Harte se Vejle Amts Aarbøger 1914, Side 124.

en meget gammel privilegeret Kro med Rejsestald lige over for, nord for Landevejen; foruden at give Husly, Mad og Drikke, og ikke mindst det sidste, til Rejsende, var Kroen Samlingssted for Byens Folk, og mange er de Fortællinger, der gaar om den ofte lidt drøje Skæmt, der her foregik, og ske kunde det ogsaa, at nordisk Kæmpekraft overgik nordisk Gæstfrihed, saa de fremmede, naar de ikke selv kunde sinde sig til Rejsen, blev hjulpen lidt paa Gled af dem, der be-
tragtede sig som Stamgæster.

Skolen var en af Frederik d. 4des Skoler, der i hans Regeringstid blev bygget rundt paa Rytterdistrikterne; i 1847 blev den flyttet ned til Kirken, hvor den nu ligger. Paa Skolens Plads har der i en Del Aar været et større Maskinværksted sammen med en mindre Landejendom.

Hyrdehuset ligger endnu paa samme Plads, hvor Byhyrden for Aarhundreder siden om Morgenen ved Hornets Toner har kaldt Byens Kvæg sammen for at vandre ud paa de store Udmarker. For tre Aar siden blev der ved et Vejanlæg forbi Huset gravet en svær Egepæl op af Jorden, som gamle Folk mente Byhyrden havde benyttet til i Nødsfald at binde Kvæget ved.

Det er i korte Træk noget af Byens Historie, man kan vel sige nærmest i geografisk Henseende. Om det havde været suppleret med nogen Personalhistorie, vilde det have været mere righoldigt, men dertil har jeg ikke i Øjeblikket kunnet afse den fornødne Tid.

J. Poulsen,
Toftegaard, Harte.

Nyt Fund af Indskrifter fra gamle Huse i Kolding ¹⁾.

Ved Nedbrydning af et Sidehus i Købmand C. S. Borchs Gaard, Mtr. Nr. 349 a, Helligkorsgade, fandtes i Sommer nogle Egebjælker liggende som Underlag for Gulvbrædderne, hvoraf to havde Indskrift indskaaret i den ene Side. Denne er velbevaret men desværre meget ufuldstændig.

Den største Bjælke maaler 2,4 m i Længde, 0,22 i Højde og 0,20 i Dybde. Indskriften lyder:

DOMVS OPTIMA AT CERTICH

(Halvdelen af H^{et} mangler), og maa efter Magister Chr. Axel Jensens Tydning oversættes:

»det bedste Hus« »men bestemte«

Efter de i Tømmerstykket værende Tap- og Naglehuller at dømme, mener Hr. Jensen, at den er af en Overgangsfod i en Bindingsværks Bygning og har løbet gennem hele Facaden imellem to Etager.

Der findes imidlertid flere Spor af, at den efter at være nedtaget fra sin oprindelige Plads er afkortet og benyttet som Stolpe.

¹⁾ Se min Artikel i Aarbogen 1908, Pag. 255.

Det mindre Stykke, der næppe hører sammen med det første, maaler 1 m i Længde, 0,20 m i Højde, men kun 0,15 m i Dybde. Indskriften lyder:

PROFICITI,

der tydes som »gavner«. Hr. Mag. Jensen mener, at det ikke har haft umiddelbar Tilslutning til det første, men muligt været anbragt i Gavlen.

Vi har hidtil her i Kolding kun fundet Indskrifter over Døre og Porte, men de foreliggende Bjælker tyder paa, at vi ogsaa har haft Indskrifter langs hele Husfacaden, saaledes som de kendes fra Tyskland¹⁾ men som her hjemme hidtil kun kendes fra Sønderborg paa Als, fra Nakskov og fra en Gavli i Holbæk²⁾.

I samme Gaard, hvor disse Egebjælker er fundne, er tidligere fremdraget den i min Artikel om Indskrifter fra gamle Huse i Kolding (Aarbøgerne 1908, Pag. 270) omtalte Dørtavle af Sandsten fra 1611, opsat af Sognepræst i Kolding, Mag. Povel Povelsen. — Bogstavernes Form, og det, at Indskriften er paa Latin, kan tyde paa, at det er den samme Mand, der har ladet den lange Indskrift anbringe, og der er al Sandsynlighed for, at den har siddet i den Bygning, der laa med Siden til Helligkorsgade og som blev nedbrudt 1869 af Købmand C. S. Borch sen. for at give Plads for den Bygning, der nu ligger for Enden af Østergade. Den nuværende Ejer af Gaarden, Købmand C. S. Borch jun., har lovet at frede de to Bjælker og lade dem indmure i den nye Bygning.

Forhaabentlig vil flere Dele af Indskriften senere

¹⁾ Paul Lehfeldt »Die Hausbaukunst«, Pag. 164.

²⁾ R. Mejborg »Gamle danske Hjem«, Pag. 52 og Hugo Matthiessen: »Fra Holbæk Amt 1915«, Pag. 130.

findes, og jeg vil gentage Opfordringen i min foran omtalte Artikel til alle om at meddele mig, hvad der maatte findes af Indskrifter fra gamle Bygninger paa Land og i By, for at de kan blive undersøgte og beskrevne til Oplysninger for Fremtiden.

J. O. Brandorff.

VEJLE
AMTS AARBØGER
1917

VEJLE AMTS AARBØGER

UDGIVNE AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1917

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE
1917

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING

INDHOLD

	Side
Hovedgaarden »Hastrup«. Bidrag til dens Historie. Ved <i>Hans Kau</i>	1
Vejleminder fra Krigsaaret 1864. Af Fabrikant <i>F. Klem</i> , København. (Med 3 Billeder.).....	57
Smaastykker: Erritsø. Af <i>J. J. Ravn</i> . (Med 1 Kort.) — Lidt mere fra Egtved Sogn. Af <i>Søren P. Sørensen</i> . — Gamle Beretninger fra Haastrup. Af <i>J. J. Ravn</i> . — Kong Kristian den Niendes Besøg i Kolding og Fredericia efter Fredsslutningen i 1864. Af <i>Jens Hansen</i> . — Smaatræk fra 1864. Af <i>Jens Hansen</i> . — En Slægt fra Børkop Mølle. Af <i>J. J. Ravn</i> . — En Tilføjelse. Af <i>J. J. Ravn</i> . — Vejlbys Sogns Kirke. Af <i>P. Jensen</i> . — En Oplysning i Anledning af Rettertingsdommen fra 1544. Af <i>J. J. Ravn</i>	73
Vejle Amts historiske Samfunds Regnskab for 1916. ...	111
Gamle Gravminder paa den ældste jødiske Begravelses- plads i Fredericia. Af <i>Alfred Heymann</i> , Hellerup. (Med syv Afbildninger.).....	113
Fra Hornstrup Kirke. Af Lærer <i>Marius Hansen</i> , Bred- balle. (Med fire Billeder.).....	121
Smaastykker: Døvtummeundervisning i Nørup Præste- gaard gennem to Generationer. Af <i>F. Bech</i> . — Fra Slavekrigens Dage. Af <i>Søren P. Sørensen</i> . — Et gam- melt Bindebrev i et Træskomaal. Ved <i>P. Eliassen</i> . — Af Harte Bys Historie. Af <i>Jens Poulsen</i> . (Med et Kort.) — Nyt Fund af Indskrifter fra gamle Huse i Kolding. Af <i>J. O. Brandorff</i> . (Med en Afbildning.)...	155

Redaktionsudvalget:

Bestyrer *P. Eliassen*, Kolding (Formand).

Sognepræst *H. Kau*, Gadbjerg.

Bankdirektør *J. F. Kiær*, Fredericia.

De ældre Aargange.

Opmærksomheden henledes paa, at saavel nuværende som ny tiltrædende Medlemmer og Subskribenter kan — saa længe Oplaget strækker til — faa de ældre Aargange af „Veje Amts Aarbøger“ til følgende Priser (med Tillæg af eventuel Porto):

1905 I... ..	Kr. 1,00
1905 II... ..	Udsolgt
1906—07... ..	à Kr. 1,25
1908—10... ..	„ „ 0,50
1911—14... ..	„ „ 1,00
1915... ..	„ 1,50
1916... ..	„ 2,00

INDHOLD AF ANDET HALVBIND 1917:

Gamle Gravminder paa den ældste jødiske Begravelsesplads i Fredericia. Af *Alfred Heymann*, Hellerup. (Med syv Afbildninger.)

Fra Hornstrup Kirke. Af Lærer *Marius Hansen*, Bredballe. (Med fire Billeder.)

Smaastykker: Døvstummeundervisning i Nørup Præstegaard gennem to Generationer. Af *F. Bech*. — Fra Slavekrigens Dage. Af *Søren P. Sørensen*. — Et gammelt Bindebrev i et Træskomaal. Ved *P. Eliassen*. — Af Harte Bys Historie. Af *Jens Poulsen*. (Med et Kort.) — Nyt Fund af Indskrifter fra gamle Huse i Kolding. Af *J. O. Brandorff*. (Med en Afbildning.)

Vejle Amts Aarbøger

udkommer i Halvbind med *mindst* 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Bestyrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer for Ritz. Bur., *P. Eliassen*, Kolding; Seminarieforstander *P. Elmquist*, Vejle; Gaardejer *Mogens Jensen*, Vandel; Pastor *H. Kau*, Gadsbjerg Amtsrådsmedlem, Gaardejer *J. Krag*, Trappendal pr. Hejls; Bankdirektør *J. F. Kiær*, Fredericia, og Lærer *J. J. Ravn*, Vinding ved Vejle.

I **Redaktionsudvalget**: Filialbestyrer *P. Eliassen* (Formand) Pastor *H. Kau* og Bankdirektør *J. F. Kiær*.

I **Foredragsudvalget**: Seminarieforstander *P. Elmquist* (Formand), Amtsrådsmedlem, Gdr. *J. Krag* og Lærer *J. J. Ravn*.

TRYKT I KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING